

KYLÄ VUOLAIDEN JOKIEN ÄÄRELLÄ

Saijan maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman päivitys

REETA JUVANI | MARJUT KOKKO

KYLÄ VUOLAIDEN JOKIEN ÄÄRELLÄ

Saijan maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman päivitys

REETA JUVANI | MARJUT KOKKO

ELINVOIMAA ALUEELLE XX | 202X

**KYLÄ VUOLAIDEN JOKIEN VARRELLA
SAIJAN MAISEMANHOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMAN PÄIVITYS**

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Taitto: Reeta Juvani

Kansikuva: Reeta Juvani

Kartat: Reeta Juvani, Jari-Matti Kuusela

**Kuvat: Kuvaaja tai kuvan haltija esitetty kuvan yhteydessä. Kuvat
ilman eriiistä mainintaa ottanut Reeta Juvani.**

Painotalo:

ISBN 978-952-398-XXX-X (painettu)

ISBN 978-952-398-XXX-X (PDF)

ISSN-L 2242-282X

ISSN 2242-282X (painettu)

ISSN 2242-2838 (verkkójulkaisu)

URN:ISBN:978-952-398-XXX-X

www.doria.fi/ely-keskus

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	7
YHTEISTYÖ	8
MAISEMANHOITOALUE JA TUNNISTETUT ARVOT	11
Sijainti ja alueen koko	12
Kulkuyhteydet	15
Asuminen ja elinkeinot	15
Ilmasto	16
Joet	20
Harjut ja vaarat	28
Suot	32
Suojelualueet ja uhanalainen lajisto	34
Laitumet, niityt ja pellot.	36
Rakennuskanta.	38
Asutuksen historiaa	50
Arkeologiset kohteet	56
MAANKÄYTÖN SUUNNITTELU.	60
Maakuntakaava	61
Osayleiskaava	63
MAISEMANHOIDON JA KÄYTÖN KEHITTÄMISEN TARPEITA.	65
Maiseman avoimuuden säilyttäminen	66
Liikenneturvallisuuden parantaminen	68
Virkistyskäytön ja matkailun kehittäminen	70
Kulttuurihistoriallisten kohteiden inventointi ja hoito	75
MAISEMANHOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMA	77
Hoidon päämäärät.	78
Metsänhoito	81
Peltoalueiden säilyttäminen avoimina	97
Perinnebiotooppien ja LUMO-alueiden hoito.	98
Vieraslajit	100
Arkeologisten kohteiden huomioiminen	103
Rakennusten hoito	104
Hoitosuosituskohteet	112
A – Tenniöjoen varsi	117
B – Lossiranta	121
C - Lemmenkuja	122

D - Seututien varsi	124
E - Näköalapaikat.	127
F – Saijanlenkin varsi.	129
G – Saijan keskeisiä laitumia.	130
H – Miuluksentien ja Kuolajoen uimarannan väli	132
I – Uutelan pellot	134
J – Pihapiirin niityt	134
K – Autiokosken länsiranta.	135
L – Kuolajoki pientareineen Lammaskoskelta alavirtaan	136
M – Kuolajoki pientareineen Autiokoskelta ylävirtaan	139
N – Vaaranlenkin varsi	140
TALOUDELLISTA TUKEA JA YHTEISTYÖTAHOJA	142
Ympäristösopimukset perinnebiotooppien hoitajille	142
Heikentyneiden elinympäristöjen omistajille HELMI –ohjelma 2021–2030	142
Rakennetun ympäristön hoidon tuet	145
Tukea maaseudun yrityksille	146
LEADER-rahoitusta kylien kehittämiseen	146
Kesälampaiden hankinta	147
MAISEMANHOITOALUEEN PERUSTAMINEN	148
Perustamisprosessi	148
Lakien ja säädösten asettamat tavoitteet.	149
Suosituksilla maisema huomioon	149
KIITOKSET.	153
LÄHDELUETTELO	154
LIITTEET	
Liite 1 – Arkeologinen inventointi	

JOHDANTO

Maiseman ytimenä joet

Saijan kylä sijoittuu Itä-Lappiin, Sallan kirkonkylältä 30 kilometriä pohjoiseen. Kylä on muodostunut kahden joen yhtymäkohtaan ja jyrkkäpiirteisen harjujakson äärelle. Korkeimmillaan maasto nousee Sarivaaran laelle, noin 70 metriä Kuolajoen pinnan yläpuolelle. Maastonmuodot ovat jokivarressa vaihtelevia, mikä on ohjannut asutuksen sijoittumista. Sopivat rakennuspaikat ovat löytyneet korkeilta jokitörmiltä ja rinnealueilta, kun taas viljely on keskittynyt kevättulvien saavuttamille tai muille alaville maille. Kylämaisemassa näkyvät lukuisat laidun- ja hakamaat, jotka asettuvat peltojen ja metsien lomaan. Keskeisiä metsiä hoidetaan pääasiassa talousmetsinä ja ne vaihtelevat tuoreista kankaista ja satunnaisista lehtotilkuista kuivempiin kangastyyppeihin. Sota-aikojen jäljet näkyvät alueella puolustusvarustusten jäännöksinä sekä 1900-luvun alun rakennusten häviämisenä. Tänä päivänä Saijalla on erittäin edustavaa jälleenrakennusajan rakennuskantaa.

Alueen historiaa on hahmoteltu vakituisen asutuksen osalta 1600-luvulle saakka (Rauhala ym., 2007. 28–37) ja joet ovat olleet kylän kehittymisen ytimessä. Jokivarsien tulvaniityt ja viljelyyn sopiva maaperä tarjosivat edellytykset maa- ja karjatalouden harjoittamiselle. Ennen tieyhteyksien rakentamista jokiverkostot olivat tärkeitä kulkureittejä ja niitä käytettiin uittoväylinä 1800-luvun lopulta 1990-luvun alkuun saakka. (Autti, 2014. 95.) Nykyään jokien rooli elannon hankkimisessa on huomattavasti aiempaa vähäisempi. Niiden merkitys korostuu luonto- ja virkistysarvojen kautta sekä osana jokivartisten identiteettiä.

Suunnitelmia ja tunnustuksia

Saijaan perustettiin luonnonsuojelulain mukainen, maakunnallinen maisema-alue vuonna 2007. Tämä status vastaa uudistetussa luonnonsuojelulaissa maakunnallista maisemanhoitoaluetta (9/2023 § 91). Tuolloin Saijalle laadittiin maisemanhoito- ja käyttösuunnitelma *Kotakentistä jälleenrakennuksen aikaan* (Rauhala ym., 2007), jossa on käsitelty alueen maisema-arvoja ja maankäytön historiaa sekä annettu maisemanhoitoon liittyviä suosituksia. Samoihin aikoihin Saijalle on tehty maatalousalueiden luonnon monimuotoisuutta koskeva yleissuunnitelma (Kokko, 2007). Suunnitelmassa on annettu suosituksia perinteisestä maankäytöstä, kuten laidunnuksesta ja niitosta, riippuvaisten eliöiden elinympäristöjen ylläpitämiseen. Siinä käsitellyt kohteet ovat enimmäkseen niittyjä, laitumia ja vanhoja peltoja reunametsineen. Lisäksi hoitoa on esitetty vesiensuojelua ja luonnon monimuotoisuutta edistäville tulvaniityille ja purojen varsille.

Nyt tavoitteena on ollut koota ajantasainen ja käytännönläheinen maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman päivitys. Päivityksessä huomioidaan aiemmin tehdyt suunnitelmat sekä niiden julkaisun jälkeen maisemassa tapahtuneet muutokset. Suunnitelmassa annetaan ehdotuksia toimenpiteistä, joilla voidaan vaikuttaa maisemanhoitoalueen arvojen kehittymiseen. Suositukset liittyvät maiseman avoimuuden säilyttämiseen, maatalousvaikutteisen luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseen, metsänhoidon toimintatapoihin, rakennuskannan hoitoon, kulttuurihistoriallisten kohteiden tunnistamiseen sekä alueen virkistys- ja matkailukäytön kehittämiseen. Ehdotettavat toimenpiteet ovat suosituksia. Ne eivät sido maanomistajia ja kaikki toimenpiteet perustuvat vapaaehtoisuuteen.

Kuluneiden vuosien aikana Saijalla on toimittu aktiivisesti maisemanhoidon parissa. Tämä on vaikuttanut alueen maisema-arvojen kehittymiseen myönteisesti, minkä johdosta Saijan alue on lisätty vuonna 2021 valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden luetteloon (VAMA). Tämä maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman päivitys sekä sen laatimisen aikana käydyt keskustelut luovat pohjaa sille, että Saijalle voidaan hakea luonnonsuojelulain mukaisen, valtakunnallisesti arvokkaan maisemanhoitoalueen perustamista.

◀ Mutkittelleen Kuolajoen varsia Saijalla vuosina 1934 ja 2023. Vertailun helpottamiseksi molempiin kuviin on merkitty sama mänty. Ylempi kuva Erkki Mikkola (Museovirasto) ja alempi kuva Tatu Laukkanen.

YHTEISTYÖ

Tekijöiden summa

Luonnonsuojelulain mukaisten maisemanhoitoalueiden perustamisen tarkoituksena on suojella ja hoitaa luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneutta, historiallisia ominaispiirteitä tai muita maisemaan liittyviä erityisiä arvoja (9/2023 § 91). Jotta tällainen ajatus voi edetä sujuvasti käytäntöön, on tärkeää tunnistaa maisemassa arvokkaaksi koettuja asioita erilaisista näkökulmista. Tässä ovat olennaisesti auttaneet saijalaiset, jotka ovat tuoneet tarinansa ja tietonsa osaksi suunnittelua.

Suunnitelma on tehty vuosien 2022–2023 aikana. Mukana inventoinneissa, suunnittelutyössä ja kylätapahtumissa ovat olleet Maisemasuunnittelu UOMA:sta suunnit-

telija Reeta Juvani, Lapin ELY-keskuksesta suunnittelija Sanna Haapala ja biologi Lotta Sundström, Leader Pohjoisin Lappi -yhdistyksen Avoimet miljööt ja komeat -hankkeesta maisemanhoidon neuvoja Piritta Peurasaari, projektityöntekijä Isa Tuuri ja yhdistyksen kehittämispäällikkö Annika Kostamo. Lisäksi aineiston laatimiseen ovat osallistuneet Lapin ELY-keskuksesta ylitarkastaja Marjut Kokko, Lapin maakuntamuseosta amanuenssi Jani Hiltunen ja arkeologi Jari-Matti Kuusela, joka teki maisemanhoitoalueella arkeologisen inventoinnin. Julkaisua on täydennetty myös restaurointimestari Marko Korkeasalon laatimilla aineistoilla.

Suunnitelmasta kerätyt lausunnot

Saijalla ja Sallassa järjestettyihin tilaisuuksiin on osallistunut Saijan kylän asukkaita. Heidän kanssaan suunnitelmaa on tarkennettu toiveisiin ja resursseihin sopivaksi. Samalla on hahmotettu, millaisia tarpeita maisemanhoidon edistämiseen liittyy. Yleisötilaisuuksien lisäksi keskusteluja on käyty maastotöiden aikana kylän asukkaita tavattaessa.

Saijalla maisemanhoitotöitä on tehty pitkään, minkä myötä monet asiat ovat kylämaisemassa hyvin. Maisemanhoitoon kaivataan kuitenkin pitkän linjan suunnitelmallisuutta, tekijöitä sekä rahoitusta, jotta kehityssuunta pysyy hyvänä. Suurin yksittäinen haaste Saijalla on maiseman avoimuuden säilyttäminen. Avoimuuteen panostamalla edistetään keskeisten kylä-

ja jokinäkymien säilymistä sekä perinteisestä maankäytöstä riippuvaisten eliöiden elinympäristöjen tilaa. Muita asukkaiden taholta esiin nostettuja teemoja ovat liikenneturvallisuuden parantaminen, virkistyskäytön ja matkailun kehittäminen sekä kulttuurihistoriallisten kohteiden inventointi ja hoito. Näitä aiheita käsitellään edempänä suunnitelman sivuilla 65–76.

Saijan maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman päivityksen luonnoksesta on kerätty lausuntoja Lapin ELY-keskuksen sisällä. Kommentteja antoivat tulva-, pohjavesi- ja luonnonsuojeluasiantuntijat sekä liikenneasioista ja rakennusperinnöstä vastaavat henkilöt. Esitetyt lausunnot on huomioitu tässä julkaisussa.

Yleisötilaisuuksia, talkoita ja neuvontapäiviä

8.6.2022 | Saija-Pirtillä pidetyssä tilaisuudessa keskusteltiin maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman päivitykseen ryhtymisestä. Lapin ELY-keskukselta Jarmo Huhtala kertoi virtavesien pienvesikunnostuksesta ja Sanna Haapala esitteli maisemanhoidon tukia, joilla pyritään lisäämään maaseutualueiden luonnon monimuotoisuutta. Jani Hiltunen kertoi Lapin maakuntamuseon tarjoavan ilmaista neuvontaa rakennusperinnön hoitoon liittyen.

27.8.2022 | Kairalassa maisemanhoitoalueiden verkostoseminaarissa saijalainen kyläaktiivi Erkki Yrjänheikki jakoi Saijan maisemanhoitoalueen kuulumisia. Paikalla oli laaja joukko osallistujia, jotka toimivat maisemanhoitoalueiden parissa ympäri Suomen.

29.9.2022 | Jani Hiltunen tarjosi rakennusten hoitoa koskevaa neuvontaa ja kiersi kohteissa asukkaiden kutsusta. Talkoilla siistittiin Lemmenkujan varrelta kaadetua vesakkoa. Talkoiden lopuksi Reeta Juvani esitteli maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman karttaluonnoksia ja Sanna Haapala kertoi Lapin ELY-keskuksen kautta haettavista maisemanhoidon tuista.

24.3.2023 | Sallan kunnantalolla pidettiin yleisötilaisuus, jossa tiedotettiin päivityssuunnitelman etenemisestä. Reeta Juvani esitteli Saijalle suunniteltuja maisemanhoidon toimenpiteitä ja vastaanotti palautetta. Jari-Matti Kuusela kertoi maisemanhoitoalueella toteutettavasta arkeologisesta inventoinnista ja Sanna Haapala tiedotti luonnonsuojelulain mukaisten maisemanhoitoalueiden perustamiseen liittyvistä vaiheista.

30.6.2023 | Yläkemijoella maisemanhoitoalueiden verkostoseminaarissa Sanna Haapala kertoi Saijan maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman päivitykseen kuuluneista vaiheista.

Kesä 2023 | Saijalla tehtiin risteysalueiden näkemäharvennuksia. Lisäksi maisemanhoitoalueen rajauksen eteläpuolella kunnostettiin Sorroinpalolla Kiimakaukalon laavua ja kaadettiin puustoa hautausmaalle johtavan tien varrelta.

Lähes kaikkia edellä mainittuja tapahtumia ovat olleet järjestämässä Isa Tuuri ja Annika Kostamo Leader Pohjoisin Lappi -yhdistyksen Avoimet miljööt ja komeat kuistit -hankkeesta. Hankkeessa edistetään Lapin kulttuuriympäristöjen tilaa.

Järjestäjänä Lapin ELY-keskus, Avoimet miljööt ja komeat kuistit -hanke ja Saijan kyläyhdistys

SAIJAN MAISEMANHOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMAN ESITTELY

24.3.2023 klo 12-14

Sallan kunnanviraston valtuustosalissa
(Postipolku 3, 98900 Salla)

**KAHVI-
TARJOILU!**

MAISEMANHOITOALUE JA TUNNISTETUT ARVOT

Tässä luvussa kuvaillaan Saijan kylää ja sen maisemia määritteleviä ympäristön piirteitä. Mukana on kuvauksia alueen kulttuurihistoriasta ja luontoarvoista. Osa maisemanhoitoalueen tunnistetuista arvoista on lakisääteisten suojeluvuorotteiden piirissä. Luvussa käsitellään seuraavia aiheita:

- Sijainti ja alueen koko
- Asuminen ja elinkeinot
- Kulkuyhteydet
- Ilmasto
- Joet
- Harjut ja vaarat
- Suot
- Suojelualueet ja uhanalainen lajisto
- Laitumet, niityt ja pellot
- Rakennuskanta
- Asutuksen historiaa
- Arkeologiset kohteet

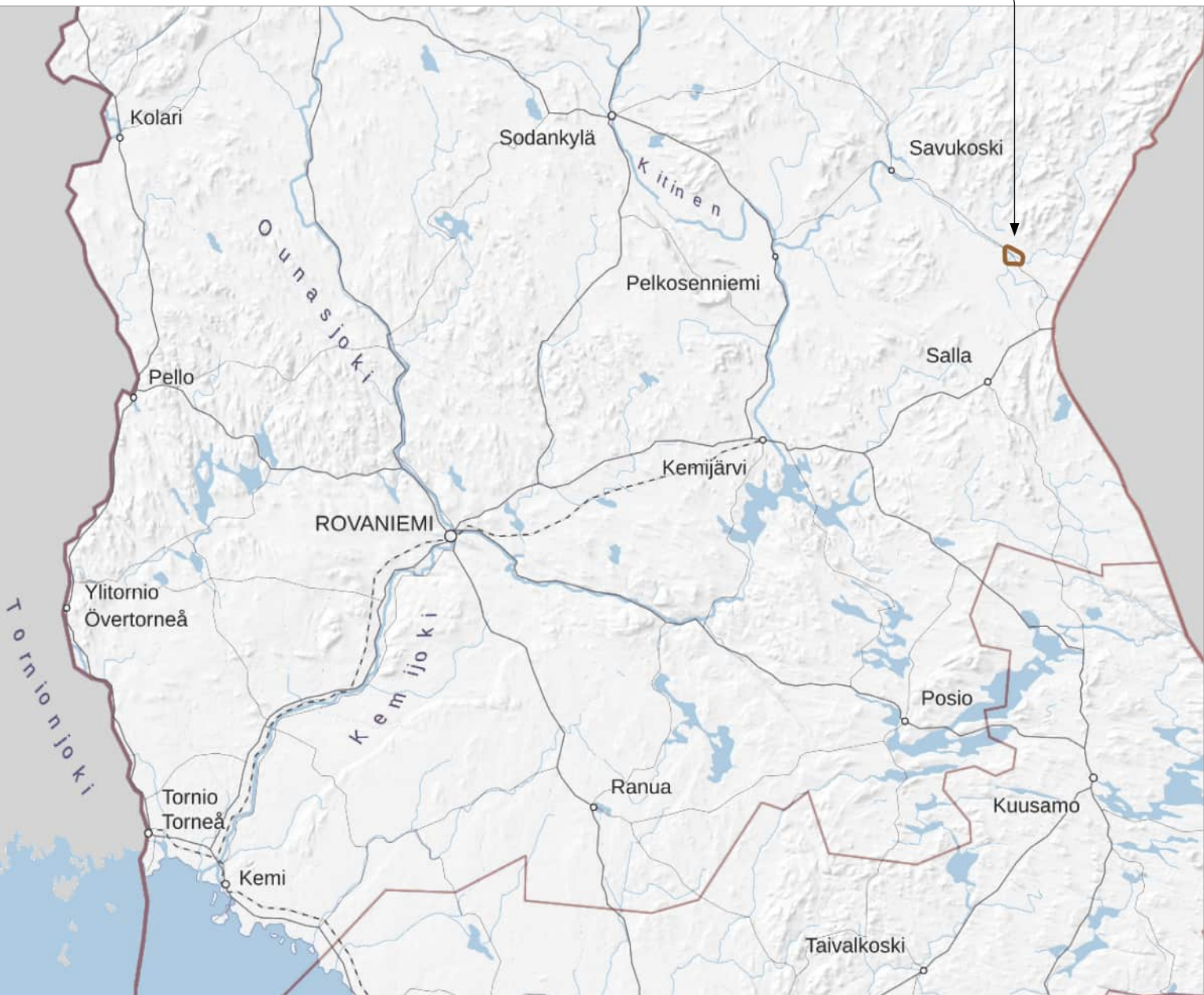
SIJAINTI JA ALUEEN KOKO

Saija sijaitsee Itä-Lapissa Sallan kunnan alueella. Kylä asettuu Sallan kirkonkylältä noin 30 kilometriä pohjoiseen. Maisemanhoitoalueen rajausta pitää kylän lisäksi sisällään läheisiä joenvarsia sekä harju- ja vaara-alueita. Rajauksen lähtökohdina ovat olleet vuonna 2001 vahvistettu Saija–Pulkkaviita-osayleiskaavan rajausta sekä maakunnallisen maisemanhoitoalueen perustamista edeltävät inventoinnit. Rajausta on hieman muutettu valtakunnallisten maisema-alueiden päivitysinventointien yhteydessä vuonna 2021 (VAMA) ja nykyinen rajausta käsittää noin 14 km² kokoisen alan.

Ympäristöministeriön maisematyöryhmän mietinnön mukaan alue kuuluu

Peräpohjolan–Lapin maisemamaakuntaan ja sen sisällä Itä-Lapin tunturi- ja vaaraseutuun. Maiseman perusrunko muodostuu laajoista ja haarovista jokilaaksoista sekä niiden välisistä suurista selännealueista. Itä-Lapin tunturi- ja vaaraseutu on etenkin itäosissaan jyrkkäpiirteistä tunturi- ja vaaramaastoa. (Lapin ympäristökeskus, 2007.) Maisemamaakuntajako on kehitetty jäsentämään kulttuurimaisemien ominaisia piirteitä ja maantieteellistä vaihtelevuutta. Kun tuota jakoa tarkastellaan maastossa, voidaan selkeitä eroja löytää helposti toisistaan kaukaisten seutujen väliltä. Läheisten seutujen kesken erot ovat yleensä hienovaraisempia, vähittäin muuttuvia piirteitä.

Saijan maisemanhoitoalue sijaitsee Itä-Lapissa. Tällä seudulla vaara- ja harjuselänneiden välillä levittäytyvät luontoarvoiltaan merkittävät suo- ja jokilaaksot. Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1 018 ha

Maatalousalueita: 187 ha

Rakennettuja alueita: 78 ha

Vesialueita: 68 ha

Soita ja soistumia: 55 ha

Kokonaispinta-ala: 1 406 ha

Poronhoito on yksi Saijan alueen perinteisistä elinkeinoista. Kuva Kersti Lindström / Adobe Stock.

ASUMINEN JA ELINKEINOT

Saijalla asuu vakituisesti noin 80 ihmistä. Määrä on pienentynyt hiljalleen samalla tavalla kuin useissa muissakin vastaavankokoisissa maaseutukylissä. Suurimmillaan asukasmäärä on ollut Saijalla 1950-luvun lopulla, kun asukkaita oli noin 400. Saijan koulussa oppilaita oli enimmillään 120, mutta koulu lakkautettiin oppilaiden vähyyden vuoksi vuonna 2000. Maisemanhoitoalueelle ja sen liepeille sijoittuu noin 40 vapaa-ajan asuntoa ja vilkkaimpina loma-aikoina alueella voi olla enemmän vapaa-ajan asukkaita kuin ympäri vuoden kylällä asuvaa väestöä. Vaikka asukkaat Saijalla ovat hyvin vakiintuneita, tapahtuu muutoksia jatkuvasti. Vanhempia ihmisiä muuttaa palvelutaloon tai heidän osaltaan elämä päättyy. Tällöin väkimäärä vähenee ja asuintaloja tyhjenee tai muuttuu vapaa-ajan asunnoiksi. Talokauppoja sukujen ulkopuolisille ihmisille toteutuu silloin tällöin, ja kylälle saapuu jonkin verran paluumuuttajia eläkepäivien viettoon.

Saijalta käydään töissä muun muassa Sallan kunnan ja Metsähallituksen tehtävissä, raken-

nus- ja matkailualoilla, maatalouden lomituksessa sekä Kursun leipomolla ja Kevitsan kaivoksella. Eläkeläisten määrä kasvaa, mutta osa heistä työskentelee ajoittain tai toimii yrittäjinä.

Paikallisena elinkeinona metsätaloudella on merkittävä rooli. Saijan alueen vanhimpia, yhä tässä päivässä mukana olevia elinkeinoja ovat maa- ja porotalous. Saijalla on kaksi nautakarjatilaa ja yksi lammastila. Viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana tilojen määrä on pudonnut reilusti. Poronhoitajia on kahdeksassa talossa ja vaikka vuosien varrella joku olisi lopettanut, on uusia aloittanut. Saijan seuduilla nykyisen poronhoidon voidaan katsoa olevan jatkumoa talonpoikaiselle poronhoidolle, joka kehittyi 1800-luvun lopulla. Yhdessä kalastukseen ja metsästyksen perustuvan erätalouden, maanviljelyn ja karjatalouden kanssa se oli yksi alueen tärkeimmistä elinkeinoista. (Lapin maakuntamuseo, 2020.) Perinteisinä elinkeinoina maatalous ja poronhoito ylläpitävät osaltaan alueen kulttuuriperintöä ja elinvoimaa.

KULKUYHTEYDET

Saijan kylän viereltä kulkee Pelkosenniemen-Kelloselän seututie (mt 965), jota myöten matkaa kertyy sekä Sallan että Savukosken kirkonkylille 40 kilometriä. Arkisin Sallan ja Savukosken välillä kulkee kaukoliikenteen bussi kerran tai kahdesti suuntaansa. Koulukyydit järjestyvät Sallasta, taksipalvelut Sallasta ja Savukoskelta. Saijan kautta kulkee moottorikelkkareitti, joka ulottuu Sallan kunnan läpi etelästä pohjoiseen ja sieltä Savukosken puolelle. Lähin rautatieasema löytyy reilun sadan kilometrin päästä Kemijärveltä, minne päivittäiset bussiyhteydet Sallan kirkonkylältä on rytmitetty juna-aikatauluihin sopiviksi. Lähimmät lentokentät sijaitsevat Kuusamossa ja Rovaniemellä.

Seututie kulkee harjujen lähellä, hieman sivussa Saijan kylän asutuskeskittymistä.

ILMASTO

Pohjoisboreaalinen ilmastovyöhyke

Suomen ilmasto jaetaan viiteen luokkaan, joista Saijan maisemanhoitoalue sijoittuu pohjoisboreaaliselle vyöhykkeelle. Tällä vyöhykkeellä metsien kasvu on hidasta viileiden ja lyhyiden kesien vuoksi. Veden haihtuminen on verrattain vähäistä, minkä vaikutuksesta aapasoita on paljon ja pohjavesi on lähellä maanpintaa läpi kesän. Ilmaston luokittelu perustuu lämpötilaan ja sademäärään, sillä nämä ovat ilmaston näkyviä päätekijöitä, joilla on selkeitä vaikutuksia kasvillisuuteen. (Ilmatieteen laitos, n.d.-b.)

Kasvukauden pituus ja kasvuvyöhykkeet

Kasvukauden pituus on Sallan alueella alle 135 vuorokautta, minkä raameissa ovat kehittyneet niin luonnonkasvillisuus kuin viljelykulttuurikin. Kasvukausi on kuukauden lyhyempi kuin Oulun seudulla. (Ilmatieteen laitos, n.d.-c). Saijan pelloilla kasvatetaan heinää ja jonkin verran ohraa. Peruna- ja kasvimaille sekä marjapensaille on sijansa useimmissa pihapiireissä.

Kasvillisuuden menestymisen osalta Suomi jaetaan kahdeksaan kasvuvyöhykkeeseen, jotka ohjaavat puuvartisten hyöty- ja koristekasvien valinnassa. Saijan kylä sijoittuu kasvuvyöhykkeelle 7. Tieto oikeasta vyöhykkeestä auttaa löytämään viljelyyn sopivia lajeja ja lajikkeita. Keskimääräistä leudompi pienilmasto voi löytyä vesistöjen ääreltä sekä sellaisilta rinteiltä tai havupuiden reunustamilta aukeilta, jotka suuntautuvat etelään tai lounaaseen. (Ilmatieteen laitos, n.d.-a.)

Keskimääräiset lämpötilat

Lämpimintä alueella on tyypillisesti heinäkuussa, jolloin keskilämpötila on +14...+15 astetta. Hellepäiviä on vietetty noin 5-10 päivää vuodesta ja ennätykset ovat ylittäneet +30 asteen tietämille. Kylmintä on tammikuussa helmikuussa, jolloin keskilämpötila on -12...-13 astetta. Kaikkein viileimpiä lukemia on Sallassa mitattu 50 asteen pakkasilla. (Ilmatieteen laitos & SUOMI-hanke, 2022 -a).

Sademäärät ja lumi

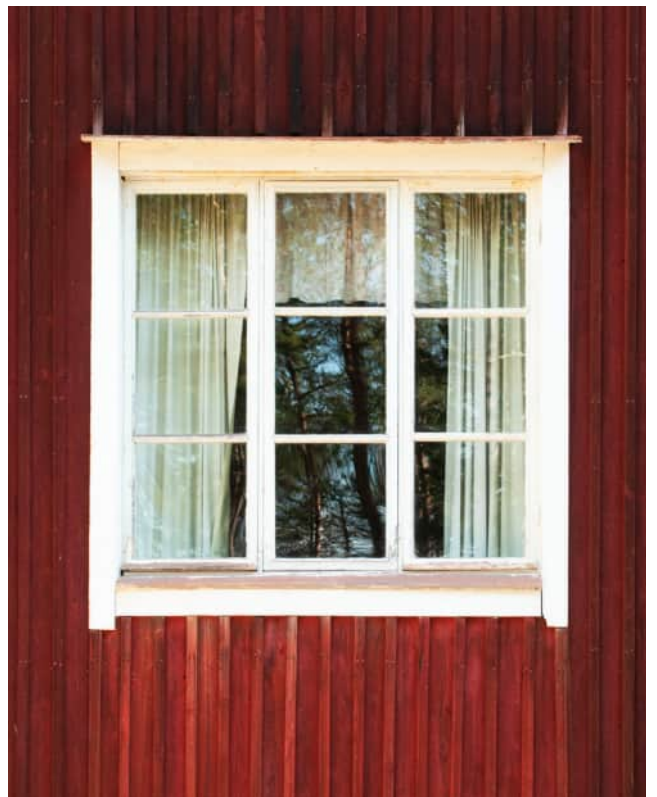
Sademäärä on vuodessa keskimäärin 550–650 millimetriä. Tästä kasvukauden sadesumma on yleensä 150–300 millimetriä, mutta vuosittaiset erot voivat olla huomattavia. Lumi alkaa peittää Sallassa maata keskimäärin lokakuun puolivälissä. Hanger sulavat tyypillisesti toukokuun loppuun mennessä, joten puolet vuodesta eletään alueella lumisen maan aikaa. Lumipeite on paksuimmillaan maaliskuun lopulla, jolloin lumensyvyys on keskimäärin liki 80 senttimetriä. (Ilmatieteen laitos & SUOMI-hanke, 2022 -a.) Runsaiden lumien sulamisvesistä muodostuu keväisin tulvia.

Ilmastonmuutos osana maisemaa

Ilmastonmuutos vaikuttaa maisemaan suoraan, kun elinympäristöt muuttuvat ja aiempaa äärimmäisemmät sääilmiöt yleistyvät. Välillisiä vaikutuksia syntyy, kun elinkeinot sopeutuvat muuttuvaan ilmastoon ja energiapolitiikassa käydään läpi erilaisia murroksia.

Ilmaston lämmitessä kasvukausi pitenee, mikä pohjoisessa parantaa maa- ja metsätalouden toimintaedellytyksiä. Samalla kasvitaudit ja tuholaiset voivat kuitenkin yleistyä. (Lapin liitto, 2011. 25.) Odotettavissa olevan lämpötilojen nousu myötä eteläisempiä lajeja leviää pohjoiseen ja suurimman uhan alla ovat pohjoiset ja vuoristoiset lajit, joilla ei ole mahdollisuutta siirtyä uusille elinalueille (Rassi ym., 2010. 107). Vesistöjen lämpenemisen vuoksi kalakantojen säilymisen turvaaminen muuttuu yhä tarpeellisemmaksi (Gregow ym., 2021. 52).

Kun lämpötilat pysyvät pidentyviä aikoja nollan tuntumassa, tarvitaan rakennusperinnön kunnossapitoon enemmän resursseja. Ilmaston lämpeneminen näkyy maaseutujen kulttuurimaisemissa myös vesakoiden nopeampana kasvuna. Tämän seurauksena näkymien sekä valoa vaativien perinnebiotooppien säilyttäminen avoimena vaatii enemmän suunnitelmallisuutta ja toimenpiteitä.

Muutokset säätiloissa ja vuodenaikojen pituudessa koetaan hyvin suoraan poronhoidossa. Esimerkiksi porojen talvinen ravinnonsaanti vaikeutuu, kun lumi- ja jääolosuhteet vaihtelevat nopeasti ja jäkälävaltaiset tunturikankaat muuttuvat puustoisemmiksi. Lämpenevien kesien myötä tuoretta ravintoa on saatavilla pidempiä aikoja, mutta tautien ja loishyönteisten odotetaan vaikuttavan porojen hyvinvointiin. Kesän pidentyessä syksyinen rykimä eriaikaistuu ja porojen kokoaaminen vaikeutuu. (Leader Pohjoisin Lappi ry, 2023. 7.) Yhtenä tärkeimmistä elinkeinon sopeutumismahdollisuuksiin vaikuttavista tekijöistä pidetään maankäytön suunnittelua (Rasmus ym., 2023. 6). Ilmastomuutokseen sopeutumisen keinoja poronhoidossa on selvitetty Lapin yliopistoon kuuluvan Arktisen keskuksen, Ilmatieteen laitoksen ja Luonnonvarakeskuksen CLIMINI-hankkeessa, jonka verkkosivuilta aiheesta voi etsiä lisää tietoa (Arktinen keskus, 2023).

Lumisen ajan lyhentymiseen kannattaa matkailualalla varautua kehittämällä ympäri-vuotisia palveluita. Muutokset ilmastossa vaikuttavat lisäksi ruskan näyttävyteen ja revontulien havainnointiin sopivien, pilvetömien päivien määrään. Pohjoisen matkailun suosion odotetaan kuitenkin kasvavan. Tähän vaikuttavat Euroopan kesäiset helteet sekä ilmastotietoisten matkailijoiden kasvava määrä. Matkailupalveluita kannattaa järjestää ympäristöön liittyvä vastuullisuus huomioiden. (Lapin liitto, 2021. 26.)

Ilmastomuutosta pyritään hillitsemään suosimalla uusiutuvaa energiaa, jonka tuotantomuodot näkyvät ympäristössä erilaisin tavoin. Ympäristökysymyksiä liittyy muun muassa tuuli- ja vesivoiman sekä bioenergian käyttöön. Saijalla joet on suojeltu vesivoimarakentamiselta koskiensuojelulaille (1987/35). Mikäli tuulivoimaloiden rakentamista harkitaan tulevaisuudessa Saijan maisemanhoitoalueen tuntumaan, on päätöksenteossa olennaista huomioida läheisen Joutsenaavan - Kaita-aavan Natura-alue ja soidensuojelualue sekä maisemanhoitoalueen arvot. Bioenergian tuottamista Saijan kylällä on harkittu vuodesta 2018 alkaen, kun paikallisesti syntyvän biomassan jalostamista biokaasuksi on tutkittu. Energiataloudessa ja elinkeinoissa tapahtuvat muutokset vaikuttavat siihen, millä tavoin luonnonvaroja käyte-

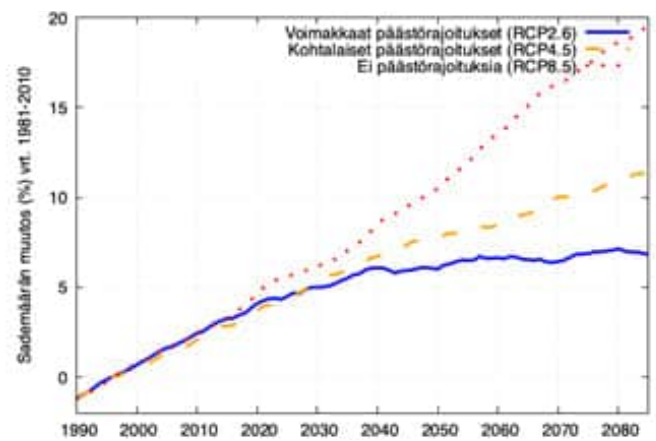
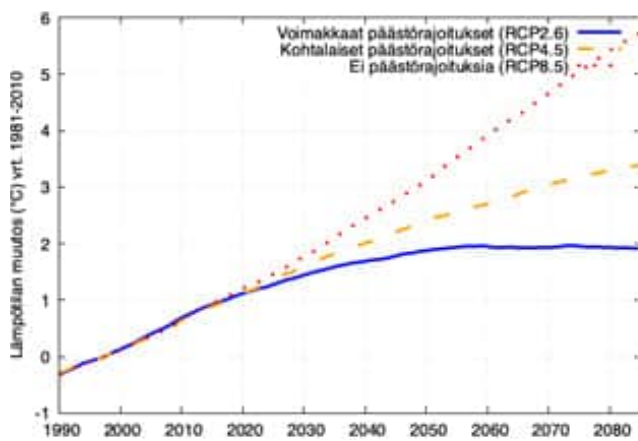
tään. Luonnonvaroja koskevaa maankäyttöä suunniteltaessa on tärkeää huomioida Lapin laajojen metsä- ja suoalueiden huomattava merkitys luonnon monimuotoisuudelle (Gregow ym., 2021. 52).

Arvio vuotuisen keskimääräisen lämpötilan ja sademäärän muutoksesta

Ilmastomuutokseen liittyvää tietoa on tuotettu Suomen ilmastopaneelin SUOMI-hankkeessa, jota koordinoi Ilmatieteen laitos. Hankkeessa on laadittu alueellisia arvioita siitä, kuinka ilmasto tulee muuttumaan. Maisemanhoitoalue sijoittuu aineistossa Etelä-Lappiin, joka on esitetty kartassa alla (Ilmatieteen laitos & SUOMI-hanke, 2022 -b).

Lämpenemiseen ja sademäärän muutokseen vaikuttaa se, millä tavoin maailmanlaajuiset kasvihuonekaasupäästöt kehittyvät tulevien vuosien aikana. Tähän liittyen viereisen sivun kaavioissa esitetään kolme erilaista skenaariota: ”voimakkaita päästörajoituksia”, ”kohtalaisia päästörajoituksia” ja ”ei päästörajoituksia”. Ilmaston arvioidaan lämpenevän Etelä-Lapissa noin 1,9–5,8 °C kuluvaan vuosisadan aikana. Samassa ajassa vuotuisten sademäärien arvioidaan kasvavan 7–19 prosenttia. Tällöin vuodessa sataisi keskimäärin 610–690 millimetriä. Pienimmät lukemat vastaavat voimakkaiden päästörajoitusten skenaariota ja suurimmat lukemat noudattavat ilman päästörajoituksia laskettua skenaariota. (Ilmatieteen laitos & SUOMI-hanke, 2022 -a.) Arviot havainnollistavat päästöjen vähentämisen merkityksellisyyttä sekä sitä, missä määrin ilmasto voi lyhyessä ajassa muuttua. On hyvä huomata, että kaavion ensimmäisissä sarakkeissa kuvataan jo tapahtuneita, menneiden vuosikymmenten aikaisia muutoksia.

Arviot vuotuisen keskimääräisen lämpötilan ja sademäärän muutoksista Etelä-Lapissa vuoteen 2100 asti. Kaavioissa esitetyt arviot on laskettu suhteessa vertailukauteen 1981–2010 (Gregow ym. 2021. 95) ja ne perustuvat 28 maailmanlaajuisella ilmastomallilla tehtyihin laskelmiin (Ilmatieteen laitos & SUOMI-hanke, 2022 -a).

JOET

Saijan kylä on muotoutunut Kuolajoen ja Tenniöjoen yhtymäkohtaan ja sitä on kuvailtu paikaksi, johon voi laskea virtaavan veden mukana viideltä läheiseltä joelta. Joet on rauhoitettu vesivoimarakentamiselta koskiensuojelulalla (35/1987) ja ne ovat luontoarvoiltaan merkittäviä (Kokko, 2007. 6–7). Jokinäkymien ylläpitäminen on kylällä tärkeä maisemanhoidon päämäärä ja jokien ilmeikkäitä vaiheita seurataan ympäri vuoden.

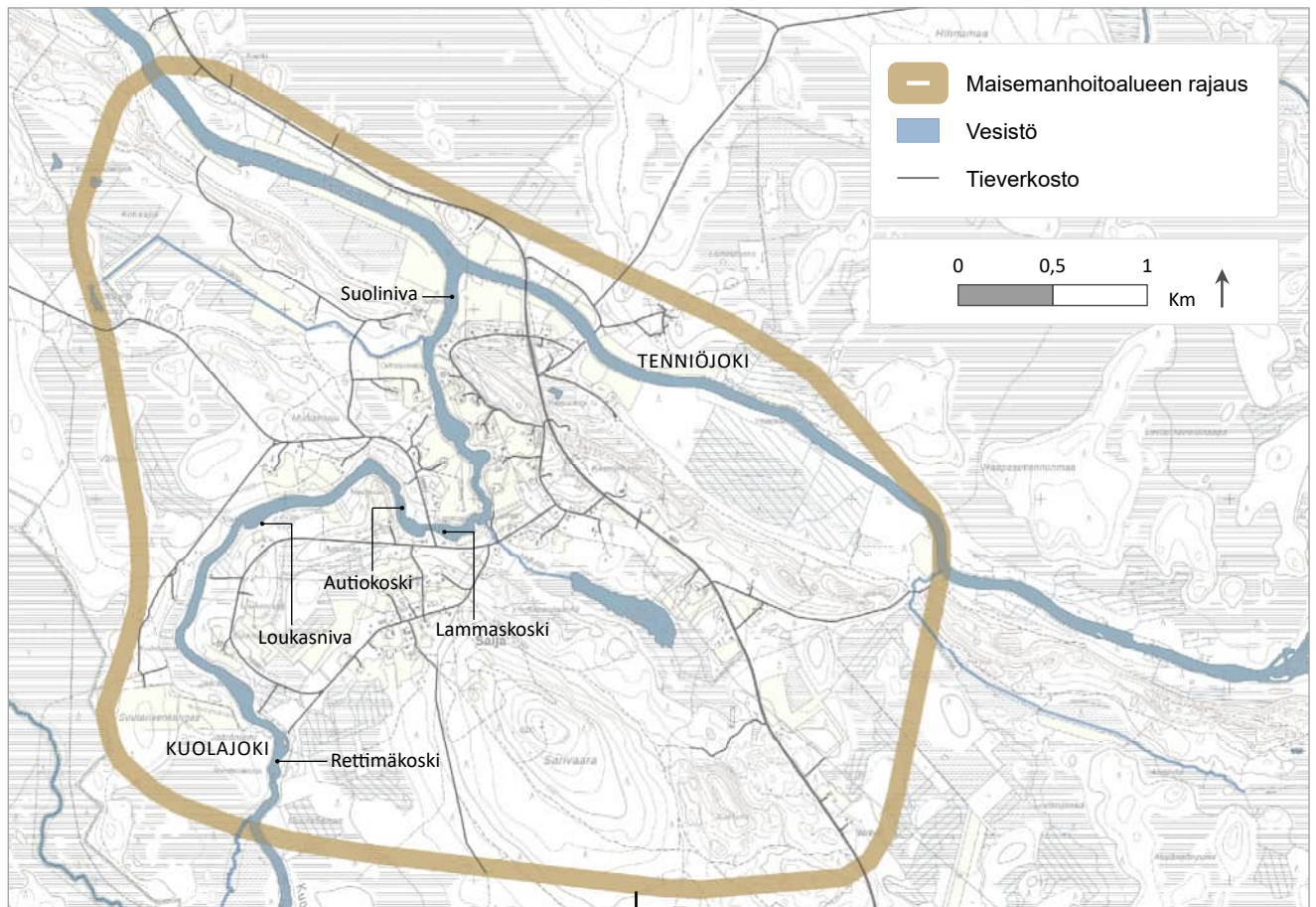
Kuolajoki koskineen laskee mutkitellen maisemanhoitoalueen lävitse ja siihen kuuluva Lammaskoski on yksi kylän keskeisistä ja vetovoimaisista paikoista. Kuolajoki ja siihen yhtyvä Aatsinkijoki kokoavat vettä Saijan eteläpuolen laajoilta suoalueilta. Näissä joissa vesi on humuksen värjäämää ja vesikasvillisuus rehevää (Kokko, 2007. 6). Kylän pohjoispuolella Kuolajoki yhtyy Tenniöjokeen, joka on maiseman-

hoitoalueen suurin joki. Tenniöjoki laskee Venäjän puolelta tunturi- ja suoalueiden läpi Savukoskea kohti. Se on sorapohjainen ja varsin luonnontilainen joki, jossa vesikasvillisuus on puronsuita lukuun ottamatta vähäistä (Kokko, 2007. 6).

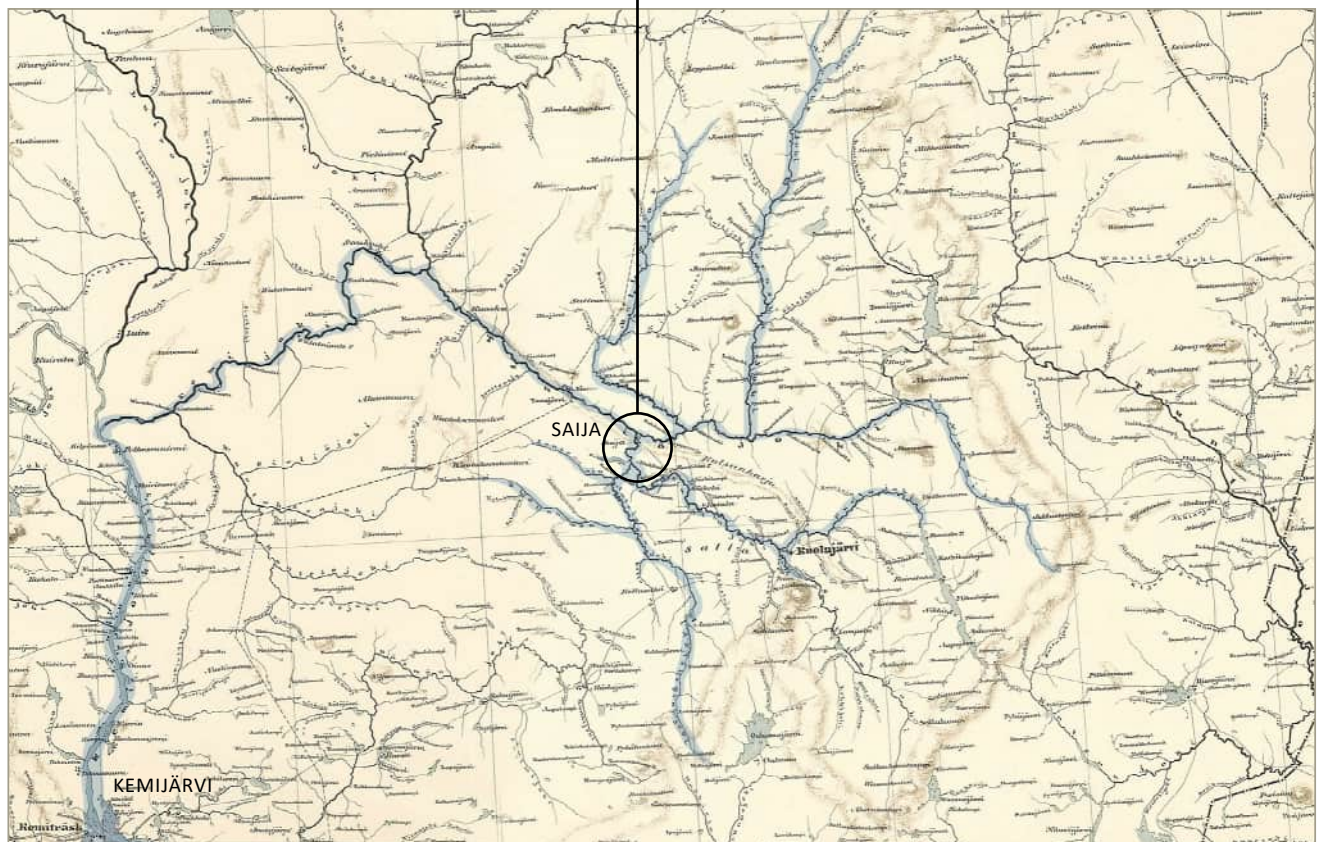
Joilla kalastetaan ja jokiverkostoa pitkin kuljetaan läheisille metsä- ja suoalueille. Maisemanhoitoalueella on kolme vapaassa käytössä olevaa venevalkamaa, joista käytetyimpiä ovat tilavimmat Lossirannassa ja Rettimäkoskella. Lossirannasta löytyvät paikallisen metsästysseuran kota sekä nuotio-katos. Keskellä kylää, Kuolajoen mutkassa on uimaranta. Jokien virkistyskäyttöä on mahdollista edelleen kehittää niin paikallisia asukkaita kuin matkailuakin ajatellen. Jokivarret ovat luontotyypeiltään vaihtelevia, mikä luo kiinnostavat puitteet muun muassa melontareiteille ja lintujen tarkkailulle.

Jokirannoilla on luonnontilaisia tulvaniittyjä, joiden avoimuutta kevättulvat ja jäiden liikkeet ovat jossain määrin ylläpitäneet. Kuvassa Miuluksen tulvaniitty, jota hoidetaan laiduntamalla.

Alueen joet ja kosket. Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Vuonna 1863 laaditulla yleiskartalla Saijaa ympäröivät alueet jäsenyivät pääasiassa vesistöjen kautta. Kartalta on korostettu sinisellä jokia, jotka virtaavat Saijan kautta kohti Kemijärveä. Aatsinginjoki ja Kuolajoki laskevat Saijalle kylän eteläpuolelta. Maltiojoki ja Naruskajoki laskevat pohjoisesta Tenniöjokeen, joka virtaa Saijalle idästä. Kartan mittasuhteet vastaavat sellaista tarkkuutta, joka on voitu kartan laatimisen aikaan saavuttaa. Kartta: Gyldeń, 1863.

Lammaskosken virtausten aikaansaama ääni kertoo, että rauhallisen kylän ytimessä jotain on jatkuvassa liikkeessä. Kuva Tatu Laukkanen.

Kevättulvat kuuluvat Saijan vuodenvuoroon. Kylä sijaitsee keskellä Kemijoen vesistöalueeseen kuuluvaa Kemihaaran valuma-alueella ja tulvat voivat olla voimakkaita, sillä virtaamia tasaavia järviä on vähän, lumimäärät ovat talvella suuria ja lumi sulaa toukokuussa usein nopeasti. Tällöin jokivesistöihin syntyy jääpatoja, joiden vuoksi vedenpinta nousee nopeasti viljelmille ja toisinaan pihaille

saakka. (Kokko, 2007. 6.) Asutus on muodostunut peltoaukeiden korkeimmille harjanteille tai harjuja ja Sarivaaraa kohti nouseville rinteille (Elo ym., 2012. 88). Saijan kylä on aikoinaan kasvanut joen mahdollistamien elinkeinojen myötä: kalanpyynti, tulvaniityt sekä savotta- ja uittokulttuurit ovat tärkeä osa alueen historiaa (Rauhala ym., 2007. 6).

Rakennukset ja peltoalueet ovat merkittävä osa Saijan jokimaisemaa.

Kylän läpi mutkitteleva Kuolajoki yhdistyy Tenniöjokeen maisemanhoitoalueen pohjoisosassa. Kuvan keskellä erottuva puustoinen selänne on osa pitkää harjujaksoa. Kuva Tatu Laukkanen

Uitto osana vuodenkiertoa ja maisemaa

Erkki Yrjänheikin tiedoksiannon pohjalta

Saijan kautta on uitettu puita laajoilta metsä-alueilta Kemin sahoille saakka. Noin sadan vuoden ajan uitto kuului paikallisten asukkaiden vuodenkiertoon, kunnes se tuli päätökseensä vuonna 1991. Uitolla on ollut huomattava rooli maisemassa, sillä merkkejä siihen liittyvistä työvaiheista ja puitteista saattoi nähdä kylällä sekä jokitörmillä ympäri vuoden.

Elinvoimaisimman uittokulttuurin aikaan Saijalla asui noin viisinkertainen määrä ihmisiä nykyiseen verrattuna. Nuoria oli paljon ja monet heistä kävivät joukolla kesäisin ja syksyisin *pöllin parkkuussa* eli kuorimassa puita. Parkattu puu kuivuu nopeammin ja kelluu sen seurauksena paremmin. Talvella pöllit ajettiin hevosten avulla jokirannoille, missä ne koottiin pinoiksi ja *tukkilansseiksi* odottamaan kevättä. Jäiden lähdettyä uittomiesten veneet alkoivat liikkua, kun uitossa tarvittavia puomeja viriteltiin paikoilleen. Tämän jälkeen pöllipinot ja tukkilanssit päästiin vyöryttämään alas törmiltä ja joki täyttyi viikoiksi Kemiin matkaavista, virrassa kelluvista puista. Koskien ja nivojen rannoille puita ruuhkautui *rantakorvauksiksi* ja joen keskellä sijaitseville kareille *selekäkorvauksiksi*. Viimeisenä uittoa seurasivat *hantämiehet*, jotka saapuivat milloin mihinkin vuorokaudenaikaan. He kulkiivat yöllä, päivällä tai aamuvarhaisella kuin muuttolinnut ja jättivät taakseen uiton puista tyhjentyneen, alkukesässä vihertyvän jokimaiseman.

Uiton paikkoja ja työvaiheita

Vastuu tarkoittaa paikkaa, jossa puut pysäytetään puomien avulla uittoväylälle. Saijan kylän pohjoispuolella sijaitsi Pulkkaviidan kohdalla Moituusmukan vastuu. Toinen vastuu löytyi kylän eteläpuolelta Kuoskun Pyhäjoen suusta. Nykyiselle maisemanhoitoalueelle sijoittuivat vastuupuomi Kivelän rannassa Miuluksen puolella sekä kevytrakenteinen kielipuomi Tenniöjoen Lossirannassa. Kielipuomilla puiden virtaus pysäytettiin hetkeksi, jotta lossi pystyi kuljettamaan joen ylitse auton tai hevosen kuormineen.

Vastuupuomi oli yleensä tehty kolmesta tai neljästä puomista, jotka oli koottu yhteen. Se oli raskastekoinen, luja ja vahvistettu joen yli kulkevalla, paksulla vaijerilla. Vaijeri kiinnitettiin rannalle betonista valettuun ja syvälle

maahan kaivettuun *töveliin*. Vastuiden kiinni laittamiseen vaikuttivat uiton edistyminen ja vesitilanne. Tavallisesti kiinni pantiin vain Pyhäjoen vastuu ja joskus Moituusmukka. Kivelän vastuupuomi oli yleensä poissa käytöstä. Kun vastuu haluttiin panna kiinni, vedettiin puomia joen poikki koko *uittoroikan* eli työporukan voimin *vaijerikelulla* kelaten, kangella auttaen ja moottoroidulla veneellä virran alapuolelta työntäen. Kun puomi saatiin punnerrettua paikalleen, kiinnitettiin vaijeri rannan tövelistä tulevaan, paksusta raudasta taottuun kettinkiin. Kiinnittämiseen käytettiin vankkaa sakkeliä. Vastuupuomin taakse laskettiin kaikki Venäjän suunnasta, Tenniöltä, Kuolajoelta, Naruskajoelta, Suoltijoelta, Maltiolta ja Aatsingilta uitetut puut. Paksua uittotukkien *sumaa* syntyi monia kilometrejä.

Kun vastuu haluttiin avata, piti sakkeli lyödä auki lekalla. Sen muljahtaessa irti puomi alkoi avautua virran voimasta ja hiljakseen kääntyä toista rantaa kohden. Oli kuin puut olisivat alkuun jääneet odottelemaan, mille seuraavaksi aletaan. Sitten suma liikahti ja hetken aikaa puut virtasivat joen mukana. Usein suma kuitenkin *tarttui kiinni* ja sen *laukeamista* edesautettiin *varppaamalla*: Vaijerikelu kiinnitettiin törmälle ison puun tyveen, alavirran puolelle sumaa. Veneellä vaijerin toinen pää vietiin suman laitaan ja viritettiin kiinni kohtaan, jota epäiltiin suman laukeamisen kannalta parhaaksi. Kelatessa saatiin sumasta irti sopivan kokoisia nippuja tai *ussakoita* ja puut alkoivat hiljalleen kulkea eteenpäin väljemmille vesille. *Vastuun karetta* eli rannoille jääneitä puita täytyi purkaa varovaisesti, jotta ei itse jäänyt vyöryvien puiden alle.

Saijalaiset olivat uitossa Naruskan sillalla Tenniöjoella. Työ aloitettiin vetämällä konevoimin paikalleen puomit ja siltaan *kaplaat*. Kaplailla tarkoitetaan leveitä puomeja, joiden avulla puut ohjattiin kulkemaan siltapilarien välistä. Naruskan sillan lisäksi kaplaat tehtiin myös Saijalla sijaitsevaa Miuluksen siltaa varten, kun se rakennettiin vuonna 1975. Paikalla oli kuitenkin niin kova virtaus, ettei kaplaita saatu tukevasti kiinni pilareihin. Kun uittoa valmisteltaessa puomit oli saatu paikoilleen, jäätiin odottamaan puiden saapumista ja siltaa vahdittiin yötä päivää. Ensin oli päiviä, joina ei tapahtunut mitään. Lopulta puita alkoi soljua niemen takaa hetki hetkeltä

Uittopuomeja ja onkihommiin kulkijoita Kuolajoen varressa 1970-luvun puolivälissä. Kuva Erkki Yrjänheikin kokoelmasta.

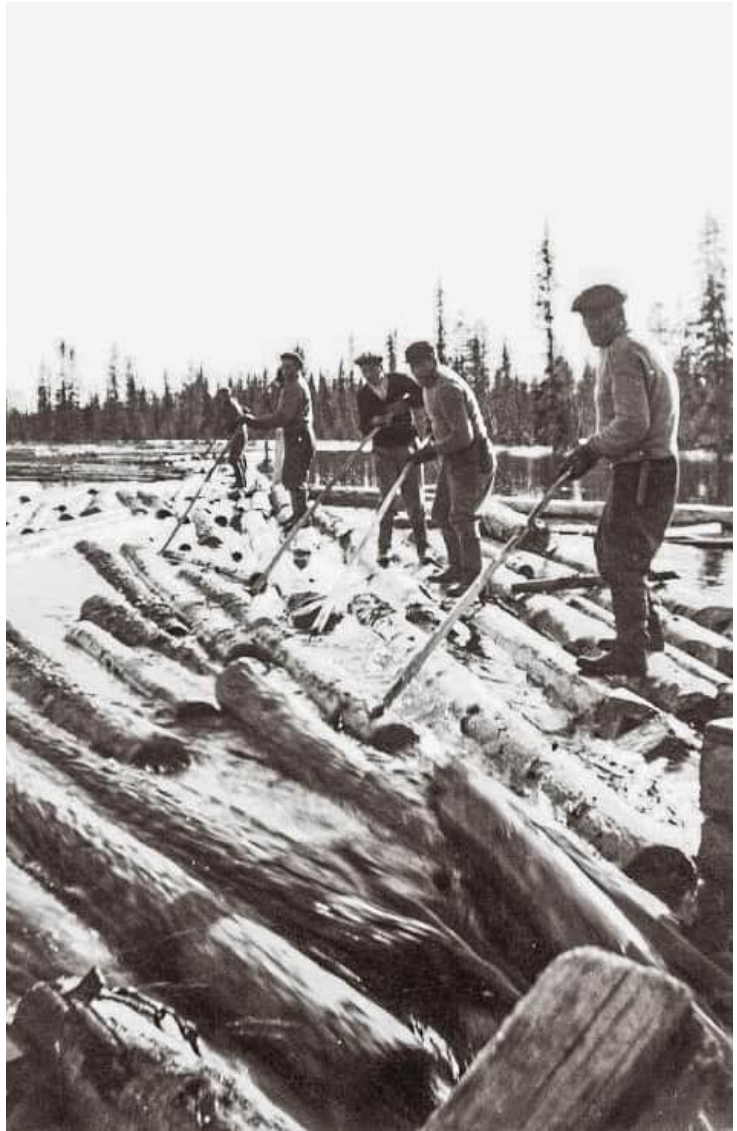

Saijalaisia uittomiehiä. Kuva Erkki Yrjänheikin kokoelmasta.

enemmän. Tilanne alkoi elää. Puiden kulkua oli vahdittava vuorokauden ympäri ja erityisesti nuoret valvoivat kirkkaiden öiden *vonkamiehinä* mielellään. Suman tullessa kohdalle saattoi jokin puista kääntyä poikittain, joten vonkamiesten täytyi jatkuvasti olla valmiita hyppäämään kaplaalle ja avaamaan väylä. Kaplaan päällä pidettiin saatavilla *keksit* eli uitossa käytetyt käsityökalut sekä pieni moottorisaha, jotta puita saatiin nopeasti liikuteltua tai tarvittaessa sahattua poikki. Kolmisen päivää puita tuli sumana sillan läpi. Kun rajavartija lopulta toi pitkin ja rennoin askelin tiedon, että puut ovat tulleet Suomen puolelle, lähdettiin hakemaan *uiton häntä* eli viimeiset puut Venäjän rajan läheltä. Uiton häntän matkassa kuljettiin yleensä Pelkosenniemen puolelle Autioniemeen, missä veneet lastattiin kuorma-auton lavalle ja kuljettiin takaisin Saijalle. Nuoret istuivat veneissä auton lavalla ja vanhemmat hytissä. Kun uiton häntä oli mennyt, jäi osa roikasta purkamaan puomit ja siirtämään ne talvisäilöön.

Uiton päättyminen

Uitto päättyi vuonna 1991 ja myöhempinä vuosina uittolaitteet purettiin pois. Tämän vuoksi uiton jäljet eivät enää juurikaan näy kylämaise-
massa. Vielä tänä päivänä Saijalta voisi löytyä vanhempien paikallisten osaamista, jos kehoitettaisiin menemään ja laittamaan uitto pys-
tyyn. Paikat ovat olemassa ja tiedetään, kuinka puomit, vastuupuomit, lenkit, veneet, moottorit ja muut laitteet viritetään. Uitto ei kuitenkaan palaa, sillä sitä ei ole enää vuosikymmeniä tar-
vittu. Kenties kuitenkin muistot pitäisi säilyttää – myös ne maisemassa näkyneet. (Yrjänheikki, 2022.)

Talvella suolle kasattiin puita ja niiden ympärille rakennettiin puomit. Keväällä puut saatiin liikkeelle nostamalla suolle padon avulla vettä, minkä jälkeen puut laskettiin alas kuvassa näkyvän *tammen* eli uittopadon läpi. Kuva Erkki Yrjänheikin kokoelmasta.

Talvella puita ajettiin hevosilla jokirantojen lanssipaikoille, missä ne kasattiin pinoiksi tai ristikkäin tukkilansseiksi. Kuvassa tukkilansseja Loimijoella Kanta-Hämeessä. Kuva Elias Purhonen (Museovirasto, 1963).

1 – Saijan lossin tukikohta: Lossirannassa Tenniöjoen varrella sijaitsi uiton tukikohta. Tähän kuuluivat venekatos sekä rakennus, jota on käytetty muun muassa saunana ja varastona. Täältä Tenniön yläjuoksun uittoroikka suuntasi Naruskan sillalle ja Tenniön alajuoksun roikka Pyhäjoelle. Kuolajoen roikka kulki Kotalasta Venäjän rajalta Saijalle. Toisinaan roikkia oli vielä yksi lisää. Puuta uitettiin koko pohjoispuolisen Sallan alueelta sekä Venäjältä. Ensimmäisenä tukikohtaan kokoontuivat toukokuussa veneiden tervaaajat ja juhannuksen aikaan paikalla olivat viimeisenä puomien varastoiijat. Veneet kuljetettiin Pelkosenniemeltä autoilla takaisin Saijalle talvisäilöön. Talvella uittoa varten rakennettiin tukikohdalla uusia rakenteita, kuten kaplaita ja puomeja.

2 – Veneitä ja teltoja: Veneet tervattiin kevään aikana ja varustettiin uittoroikkia varten. Varusteisiin kuuluivat lenkit, koppelit, koppelikirveet ja keksinhaulat. Osaan veneistä laitettiin vaijerikelu. Kookkiveeneeseen asennettiin kamiina sekä muut keitto- ja ruokailuvälineet. Reppuvene kuljetti teltoja ja uittoroikan reppuja. Uiton aikana yövyttiin siellä, missä työt sijaittivat. Rannassa erottuvat haaleana uittoroikan teltat.

Uiton töissä hyödynnettiin moottoroituja veneitä muun muassa varppauksessa ja veneletkojen vetämisessä. Tällaisia veneitä olivat *Majuriksi* Fordson Major -moottorinsa mukaan nimetty rautavene sekä Valmetin moottorilla varustettu *Kätevä*. Lähtökohtaisesti traktoreihin tehtyjen moottoreiden hyödyntämistä seurasi myöhemmin tavallisten perämoottoreiden käyttö.

3 – Kielipuomi: Lossin kulun mahdollistamiseksi tukkisuma pysäytettiin kielipuomilla. Rantoja vasten lepäävät puomit vedettiin yhteen rannassa sijaitsevan vaijerikelun avulla. Vonkamies oli paikalla käyttämässä kelua aina siihen saakka, kun lossi oli ylittänyt joen ja puut oltiin saatu jälleen kulkemaan.

4 – Lossi: Lossi oli puusta rakennettu kapulalossi, jonka sivulla käytettiin lossiliikenteen loppuajoina perämoottoria. Lossi oli käytössä vuoteen 1966, jona Tenniöjoen ylittävä silta valmistui.

5 – Lossivahdin talo

Ilmakuva Tenniöjoen varrella sijaitsevasta Lossirannasta vuodelta 1958. Ilmakuva © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Saijan uttotukikohta Lossirannassa kuvattuna Tenniöjoen itäpuolelta 1980-luvun alussa. Uitossa käytetyt veneet nostettiin roikkumaan rakennuksen oikeassa päädyssä näkyvän katoksen alle. Veneet eivät ole varastointipaikallaan, mistä voi tulkita uiton olevan vielä meneillään kuvan ottamisen aikaan. Kuva Erkki Yrjänheikin kokoelmasta.

HARJUT JA VAARAT

Saijan monipuolisen kylämaiseman pohjana ovat maastonmuodot, jotka venyvät jokiuomista harjuiksi ja vaaroiksi. Kaukomaisemaan korkeimmat alueet muodostavat metsäisiä selänteitä, joita vasten näkymät rajautuvat. Suunnittelualueella harjuille ja vaaroille sijoittuu lenkki- ja marjastusmaastoja ja talousmetsiä.

Saijan läpi kulkee Tenniöjokivartta seuraileva pitkä harjujakso, johon maisemanhoitoalueella kuuluvat Kolsanharju, Kaunisharju, Patokoskenharju, jyrkkärinteinen Kukkura ja loivapiirteinen Multaharju. Harjujakso ulottuu vaihtelevan korkuisena ja katkonaisena Savukosken puolelta itärajan taakse. Harjuilla on kulttuurihistoriallista arvoa vanhojen kulkureittien ja toisen maailmansodan aikaisten rakenteiden vuoksi. Maisemanhoitoalueen luoteisosassa Kolsanharju kuuluu valtakunnalliseen harjijensuojeluohjelmaan

(Ympäristöministeriö, 1984). Lisäksi Kolsanharju on osoitettu maakuntakaavassa valtakunnallisesti arvokkaana harjualueena ja sen käyttöä suunniteltaessa on otettava huomioon harjualueen erityispiirteet. Kaunisharju, Kukkura ja Kuukkumaharju-Patokoskenharju on luokiteltu maakunnallisesti arvokkaiksi harjualueiksi (POSKI-hanke, 2020). Kartta näistä alueista löytyy sivulta 35.

Sarivaara sijaitsee kylän eteläosassa. Sen laella sijaitsee lähetasema ja vaaran luoteisrinteellä kiertää valaistu kuntopolku, joka on talvisin käytössä hiihtolatuna. Sarivaaran ja Kukkuran metsiä hoidetaan talousmetsinä ja pääsääntöisesti metsänhoito sulautuu maisemakuvaan hyvin. Kylältä ja seututieltä katsottuna metsien siluetit näyttävät yhtenäisiltä. Vaaroille on noustu katselemaan kauas, mutta nykyään näkymät ovat lähes umpeen kasvaneita tai uudistushakkuille aukeavia.

Harjualueen nimi	Pituus ja pinta-ala	Arvoluokka
Kaunisharju	2,7 km, 118 ha	Maakunnallisesti arvokas harjualue
Kolsanharju	10,5 km, 198 ha	Valtakunnallisesti arvokas harjualue, valtakunnalliseen harjijensuojeluohjelmaan kuuluva alue
Kukkura	147 ha	Maakunnallisesti arvokas harjualue
Kuukkumaharju-Patokoskenharju	7,5 km, 492 ha	Maakunnallisesti arvokas harjualue

POSKI-hanke on pohjavesien suojelun ja kiviaineishuollon yhteensovittamista selvittävä valtakunnallinen hanke. Sen pohjalta taulukkoon on koottu kuvauksia harjualueista, jotka sijoittuvat kokonaan tai osittain Saijan maisemanhoitoalueelle (2020). Taulukosta poiketen saijalaiset kutsuvat maisemanhoitoalueen läpi kulkevaa, pitkää harjua kokonaisuudessaan Kolsanharjuksi. Saijanlenkin ja seututien väliin sijoittuvaa, pientä harjualuetta puhutellaan Kaunisharjuksi. Taulukkoa lukuunottamatta tässä suunnitelmassa käytetään paikallisten käyttämiä harjualueiden nimityksiä.

Harjujen kapeita lokia seuraavat pitkät polut.

Kuvaus

Pääselänne on enimmäkseen kapealakinen ja 15–25 m korkea. Kaakkoisosan laajentumassa on suppa ja rinnakkainen selänne. Luoteisosassa on kumpumainen sivudelta selänteen eteläsivulla. Alueella on rantamuodostumia selänteen tyvellä sekä useita 10–15 m syviä suppia. Syvimmissä supissa on soistumia. Soiden ja luoteisosassa Tenniöjoen reunustama harjualue liittyy Saijan kylämaisemaan ja erottuu selvästi ympäristöstään. Alueella on merkittäviä luonnonesiintymiä ja hyvin merkittäviä maisema-arvoja. (Kuvaus koskee Kuolajoelta Patokoskenharjun luoteispäähän ulottuvaa harjualueutta.)

Kolsanharju on Tenniöjoen laaksoon kerrostuneen, kaakosta luoteeseen suuntautuvan, saumamuodostumajaksonkaltaisen harjujakson osa. Alueella on lievästi polveileva kapeahko pääselänne, jonka suurin korkeus on noin 32 m. Laajentumakohdissa on rinnakkaisia harjanteita, sivukumpuja ja suppia. Lisäksi suppia on monin paikoin harjun rinteissä ja sivuilla. Harjualue on vesi- ja suomaisemien reunustama. Se liittyy kaakkoispäästään Saijan ja luoteispäästään Nousun kylämaisemiin. Harjualue erottuu hyvin selvästi ympäristöstään.

Kukkurin muodostuma on osa Kolsanharjun eteläpuolen epäyhtenäistä rinnakkaisjaksoa. Alueen keskellä on korkea selänne, rinnakkaiselänne, kumpuja, harjulaajentuma, suppia, rantamuodostumia, ja tuulikerrostumia. Kukkurin selänne on pohjoispuolelta noin 45 m korkea ja kaakkoispuolen tasanteilta noin 25 m. Tasanteella hautausmaan kohdalla ja luoteispuolella on melko kookkaita, 2–5 m korkeita dyynejä. Kukkurin monimuotoinen harjualue erottuu selvästi ympäristöstään. Alueella on merkittäviä luonnonesiintymien arvoja, hyvin merkittäviä maisema-arvoja sekä monikäyttöarvoja.

Pääselänne on enimmäkseen kapealakinen, loivasti polveileva ja 20–35 m korkea. Harjujaksoon kuuluu korkeita selännteitä, selännelaajentumia, sivukumpuja ja -harjanteita sekä runsaasti suppia. Harjualueen sivuilla on soita ja pienvesistöjä. Luoteessa aluetta reunustaa Tenniöjoki. Harjualue erottuu selvästi ympäristöstään ja alueella on hyvin merkittäviä luonnonesiintymä- ja maisema-arvoja. (Maisemanhoitoalueelle sijoittuu tästä harjualueesta vain Patokoskenharjun luoteispääty.)

Sarivaaralla muinaisrannoiksi kutsutut kivikot osoittavat, kuinka korkealla jääjärven aallot ovat osuneet rantaan yli 10 000 vuotta sitten. Nykyään muinaisranta on noin 220–225 metriä merenpinnan yläpuolella.

Tietyt asiat maisemassa koetaan muuttumattomina, kun niitä tarkkaillaan ihmiselämän pituuteen virittyneen aikakäsityksen kautta. Maastonmuodot ja niiden mukana laajat vesistöt ovat kuitenkin käyneet läpi valtavia muutoksia. Tästä voi nähdä jälkiä Sarivaaralla, jonka lakialue oli saari vuosisatojen ajan. Seuraavassa käydään läpi vaiheita, joiden vaikutuksesta alueen harjut ja vaarat kallio- ja maaperineen ovat syntyneet.

Saijalla kallioperä muodostuu vulkaanisista kivilajeista ja liuskeista. Nykyiseen muotoonsa kallioperä on muovautunut mannerlaattojen törmäysten jälkeen 1 900–1 800 miljoonaa vuotta sitten. Viimeisin jääkausi alkoi paljon tätä myöhemmin, noin 115 000 vuotta sitten. Talvisin sataneet lumet eivät ilmaston viiletessä enää sulaneet vaan pakautuivat vähitellen jääksi. Tästä syntyneen jäätikön paksuus oli Sallan alueella kylmimmän vaiheen aikaan noin 2,5 kilometriä. Mannerjäätikön paineen ja liikkeen seurauksena kerrostui kallioperän päälle irtonaisista maalajeista koostuva maaperä. (Johansson ym., 2015. 1–4.) Saijan maaperässä esiintyy moreenia ja turvetta, harjualueilla soraa ja hiekkaa sekä Sarivaaran huipulla avokalliota.

Kylmän vaiheen jälkeen ilmasto lauhtui ja sulavan mannerjäätikön reuna saavutti Sallan noin 10 600–10 500 vuotta sitten. Vetäytyvän mannerjäätikön pohjalla olleissa tunneleissa sulamisvedet virtasivat kovalla paineella lajitellen kuljettamaansa kiviainesta, mistä syntyi tunnelin suuntaisia sora- ja hiekkaselänteitä eli harjuja. Maisemanhoitoalueen harjujaksoon sisältyy monenlaisia muodostumia: jyrkkärinteisiä harjuja syntyi kapeissa tunneleissa, kun taas laajoja harjualueita kerrostui tunnelin suulle. (Johansson ym., 2015. 4.)

Mannerjäätikön sulamisvesistä patoutui järviä, jotka peittivät Itä-Lapissa laajoja alueita satojen vuosien ajan. Näistä Sallan jääjärvi kattoi Saijan ympäristössä noin 3500 km² kokoisen alueen. Jääjärven muutamat saaret ovat olleet nykyisten vaarojen ja tuntureiden korkeimpia lokia. (Johansson ym., 2005. 131–132.) Yksi tällaisista lista on Saijan Sarivaaralla, jolla jääjärven merkit näkyvät rinteiden suuntaisina kivivöinä. Ne ovat jääjärven aallokon ja talvisen jäiden liikkeen kasaamia rantakivikkoja, joita kutsutaan muinaisrannoiksi. (Johansson ym., 2015. 4.)

Kolsanharjun päällä maastot vaihtelevat kapeista harjanteista loivapiirteisiin notkelmiin.

Maisemanhoitoalueen korkein kohta asettuu Sarivaaran laelle. Vaaran rinteiden alaosiin sijoittuu asutusta ja yksittäisiä peltoalueita.

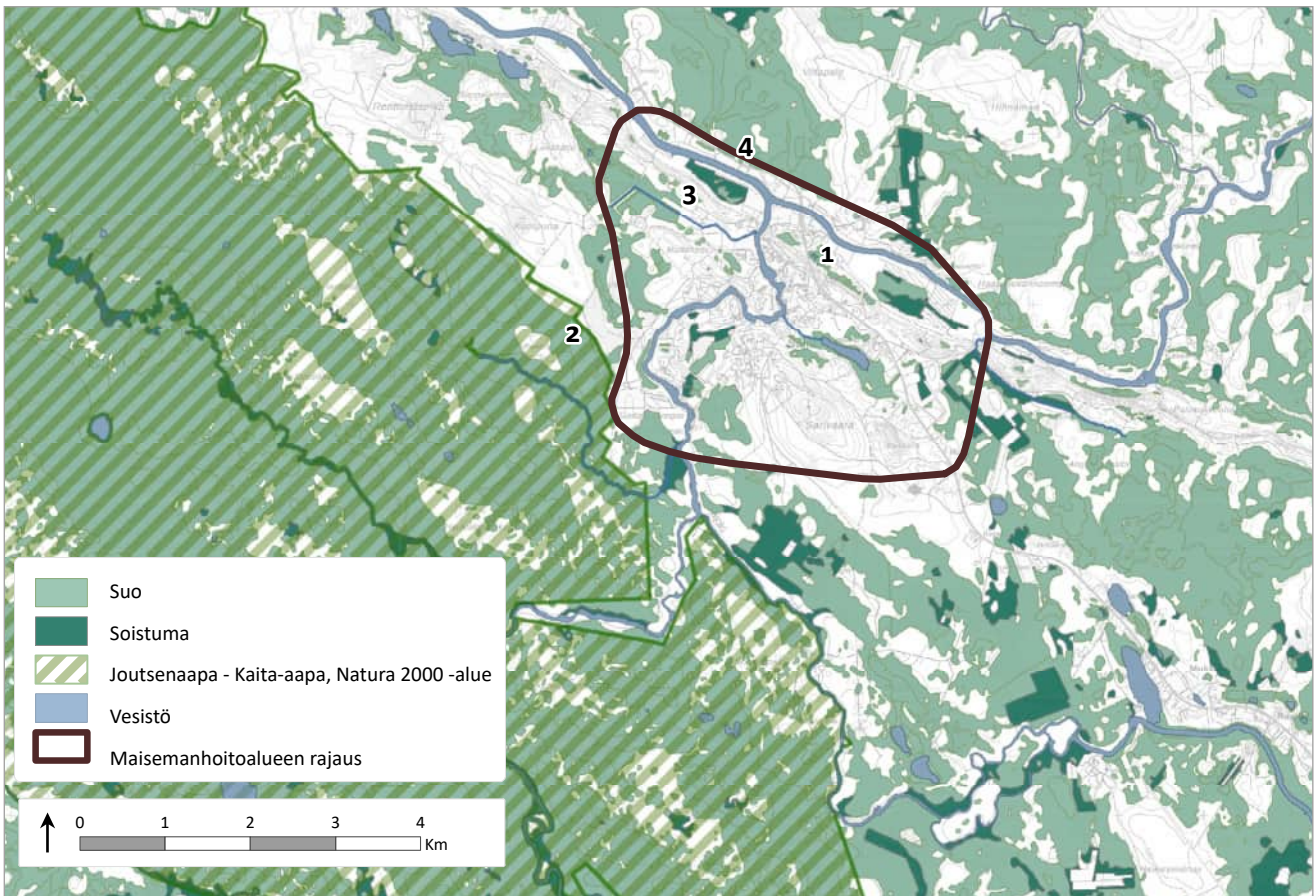
SUOT

Suot ovat vuosituhansien kuluessa turpeesta kerrostuneita muodostumia. Mannerjäätikön sulamisen jälkeen niitä syntyi ensimmäiseksi tuntureiden ja vaa-rojen välisiin, kosteisiin painanteisiin. Vesistöjen umpeenkasvun ja metsäisten alueiden soistumisen seurauksena suot laajenivat. Sallan alueella suot ovat valtaosin laajoja aapasointa, joita luonnehtivat rimpisyys ja jänteisyys. Rimmet ovat kasvillisuudesta avoimia, puuttomia ja vetisiä alueita suon keskellä. Jänneet ovat rimpien välisiä matalia harjanteita, joilla kasvaa matalaa varvikkoa ja rahkasammalta. Aapasoiden reunamilla esiintyy kitukasvuista mäntyä kasvavia rämeitä ja sekapuustoisia korpia. (Johansson ym., 2015. 4–5.)

Saijan kylän ympärillä on laajoja, monin paikoin luonnontilaisia soita. Osa läheisistä soista on aiemmin ojitettu tai raivattu pel-

loiksi ja niityiksi (Ympäristöministeriö ym., 2021. 62). Alueella on myös soilta jokiin laskevia oja ja suolampia, jotka ovat syksyisin maaruskan kehystämiä. Saijalle kulkeva seututie ohittaa Haukilamminaavan ja Piippulammen, mikä tekee näistä kohteista maisemanhoitoalueen näkyvimpiä suoalueita.

Maisemanhoitoalueen länsipuolella sijaitsee suojeltu aapasuoalue. Lähes 130 neliökilometrin kokoinen Joutsenaavan–Kaita-aavan Natura 2000 -alue on suojeltu sekä lintudirektiivin että luontodirektiivin mukaisena suojelualueena. Monipuolisen linnuston ansiosta tämän erämaisen suojelualueen merkitys on Lapissa merkittävä. Joutsenaavan ja Kaita-aavan välillä virtaa Aatsinkijoki, joka muiden pienempien jokien kanssa tekee suojelualueista vaikeasti saavutettavia. (Kokko, 2007. 8.)

Saijan maisemanhoitoaluetta ympäröivät laajat suot, joihin lukeutuvat Joutsenaavan–Kaita-aavan Natura 2000 -alueet. Numerointi osoittaa viereisellä sivulla esitettyjen suoalueiden sijainnit. Kartta-aineisto © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

1 – Piippulampi

2 – Haukilamminaapa ja sen yli kulkeva porojen esteaita

3 – Kotiaavan koillisreuna

4 – Huutoaapa

SUOJELUALUEET JA UHANALAINEN LAJISTO

Suunnittelualue rajautuu Joutsenaavan - Kaita-aavan Natura 2000-alueeseen (FI1301404) ja Joutsenaavan - Kaita-aavan soidensuojelualueeseen (SSA120166). Lähellä sijaitsee myös kansallisesti tärkeä lintualue (FINIBA), Joutsenaapa- Kaita-aapa (920068). Alueen luoteisosa kuuluu Kolsanharjun harjijensuojeluohjelma-alueeseen (HSO120152). Suunnitelmassa ei ole esitetty toimenpiteitä, jotka heikentäisivät Natura-alueen suojeluperusteita, soidensuojelualuetta tai harjijensuojeluohjelma-alueen tavoitteita.

Kuola- ja Tenniöjokivarressa esiintyy koko maassa rauhoitettua laaksoarhoa (*Moehringia lateriflora*), joka on luonnonsuojeluasetuksen (160/1997) liitteen 3a (521/2021) mukainen kasvilaji sekä luontodirektiivin (1992/43/ETY) liitteiden II ja IV laji. Laaksoarhoa esiintyy pääasiassa vain Lapissa ja laji on harvinaistunut jokivarsien avoimien niittyjen ja laidunmaiden vähentymisen myötä. Jokivarsilla esiintyy lisäksi silmälläpidettävää viitalemikkiä (*Myosotis nemorosa*), joka viihtyy aivan jokivarsien vesirajassa. Kylän kuivilla niityillä esiintyy harvinaisena silmälläpidettävää ahonoidanlukkua (*Sceptridium multifidum*), pohjannoidanlukkua (*Botrychium boreale*) ja ahokissankäpälää (*Antennaria dioica*). Suunnitelmassa esitetyt toimenpiteet edistävät edellä mainittujen harvinaisten kasvilajien elinympäristöjen säilymistä.

Suunnittelualueen linnustoa ei ole kartoitettu, mutta alueelta on tehty havaintoja seuraavista uhanalaisista lajeista: viirupöllö, metsähanhi, pyy, uivelo, heinätavi, haara- ja törmäpääsky, hömötiainen ja varpunen.

Toimenpidekohteet A, C, D, F, G, H ja L sijoituvat kokonaan tai osittain Kolsanharjun (12732501), Haapasuvannon (12732111), Patokoskenharjun (12732157) ja

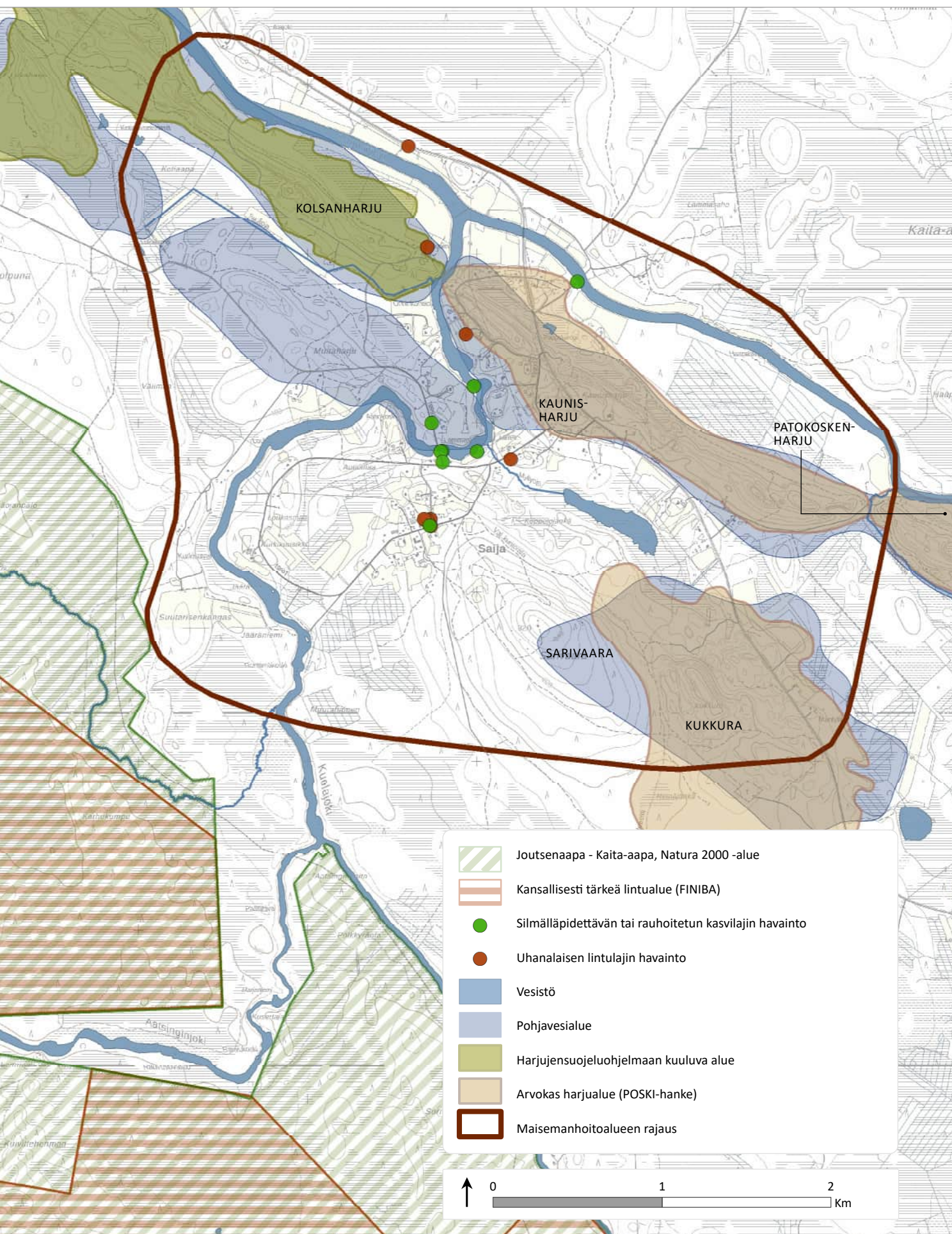
Multaharjun (12732156) pohjavesialueille. Haapasuvannon ja Patokoskenharjun pohjavesialueet on luokiteltu II luokkaan, Kolsanharju ja Multaharju III luokkaan. Lisäksi suunnittelualueella sijaitsee Kukkuran (12732105) vedenhankintaa varten tärkeä pohjavesialue (I luokka), mutta alueelle ei ole suunniteltu toimenpiteitä. Pohjavesialueiden luokituksia ei vielä ole tarkistettu lainsäädäntöä (Laki vesienhoidon ja merenhoidon järjestämisestä 1299/2004, luku 2a) vastaavaksi.

Kolsanharjun harjijensuojeluohjelmaan kuuluvan alueen lisäksi suunnittelualueella sijaitsevat Kaunisharjun, Kukkuran ja Kuukkumaharju-Patokosken arvokkaat harjialueet, jotka on inventoitu Lapin pohjavesien suojelun ja kiviaineshuollon yhteensovittamishankkeen yhteydessä (Poski, 2020).

Suunnitelman mukaiset toimenpiteet eivät aiheuta vaaraa pohjaveden määrälle tai laadulle, mutta pohjavesialueella toimittaessa tulee aina varmistaa, ettei toimenpiteistä aiheudu vesilain tai ympäristönsuojelulain vastaisia vaikutuksia. Peruskarttatarkastelun ja Metsäkeskuksen metsälain mukaiset lähdekohteet -aineiston perusteella alueella voi myös esiintyä luonnontilaisia lähteitä. Näiden luonnontilan vaarantaminen on vesilain (VL 2 luku 11 §) kielletty. Alueella tulee siten ennen toimenpiteiden toteuttamista selvittää, sijoittuuko toimenpidealueille lähteitä. Mahdollisiin lähteisiin tulee jättää riittävä suojaetäisyys, vähintään 20 metriä.

Suunnittelualue on kokonaisuudessaan koskiensuojelulailla (35/1987) suojeltua valuma-aluetta: Kemijoen ja Tenniöjoen yhtymäkohdan yläpuolista vesistöä Sallan ja Savukosken kunnissa. Alueen vesistöt on rauhoitettu uudelta vesivoimarakentamiselta.

Suojelualueet ja suunnittelualan uhanalaisten kasvi- ja lintulajien havainnot. Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

LAITUMET, NIITYT JA PELLOT

Saijalla on useita vaihtelevan kokoisia laitumia ja hakamaita, jotka kylän keskeisten kulkureittien varrella monipuolistavat maisemaa. Laitumia sijoittuu pihapiiriin yhteyteen, vanhoille peltoaukeille sekä puustoisille hakamaille. Lampaiden laidunnuksella on ollut keskeinen vaikutus alueen niittyjen ja hakamaiden säilymiseen. Hoidon ulkopuolella on tällä hetkellä reheviä rantaniittyjä ja hakamaita, jotka sopisivat hyvin myös nautojen laidunalueiksi. Nykyään kylässä on kaksi nautakarjatilaa ja yksi lammastila.

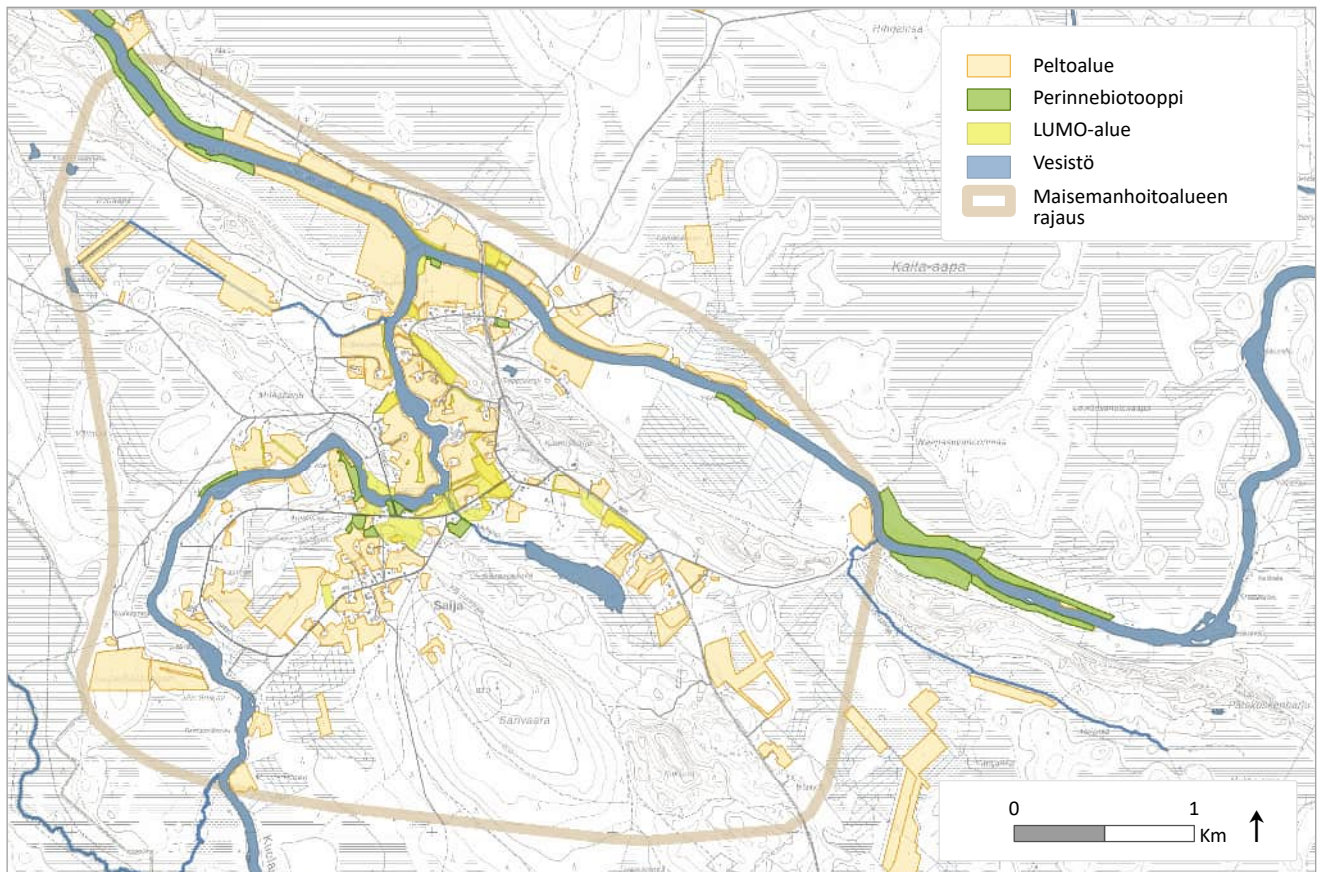
Maisemanhoitoalueen niityt ovat suurilta osin jokivarsille kehittyneitä tulvaniittyjä, jotka antoivat hyvän alun maatalouskulttuurin kehittymiselle. Jokivarret olivat käytössä laidunmaina ja niiltä niitettiin luonnonheinää ravinnoksi eläimille. Viimeisten vuosikymmenten aikana maankäyttö on muuttunut merkittävästi, mikä on vähentänyt käytössä olevien niittyjen ja laitumien määrää. Samalla osa tulvaniityistä on jäänyt

hoidon ulkopuolelle. Keväiset tulvat ovat kuitenkin jossain määrin tukeneet niittykasvillisuuden säilymistä tai kehittymistä sellaisilla rannoilla, joilla niitto, laidunnus tai peltoviljely on päättynyt (Kokko, 2007. 5). Tulvaniittyjen lisäksi niittykasvillisuutta on sellaisilla alueilla, joita on menneinä vuosikymmeninä niitetty, laidunnettu tai viljelty. Elinvoimaisen niitylajiston säilyminen edellyttää hoitotoimia.

Peltoalueet pysyvät hoidettuina Saijalla aktiivisen maatalouden myötä ja tämä ylläpitää kylämaiseman avoimuutta. Osa pelloista sijoittuu keskikylän jokirannoille ja näitä peltoalueita on merkitty Saija-Pulkkaviidan osayleiskaavassa maisemallisesti arvokkaiksi. Maisemallisten arvojen lisäksi peltoalueilla on kulttuurihistoriallista arvoa. Ne ovat johtolankoja, jotka kertovat vanhoista asuinsijoista ja perinteisistä elinkeinoista.

Laidunnuksella pyritään vähentämään maaperän ravinnemäärää ja ehkäisemään alueen umpeenkasvua, mikä luo edellytyksiä niitylajiston säilymiselle.

Laitumet ja niityt sijoittuvat pääasiassa niille alueille, jotka on kartalla luokiteltu perinnebiotoopeiksi tai luonnon monimuotoisuusalueiksi (LUMO). Näiden lisäksi kartalla esitetään maisemanhoitoalueen pellot. Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kuolajoen varteen sijoittuvat, maisemallisesti arvokkaat peltoalueet ylläpitävät ympäristön avoimuutta. Kuva Tatu Laukkanen.

RAKENNUSKANTA

Saijalla rakennukset ovat oleellinen osa maisemaa. Tihein asutus on keskittynyt jokirantojen korkeille harjanteille sekä Sarivaaran ja harjujen kupeeseen. Nykyinen Saijan kylä on muodostunut 1940–1950-lukujen jälleerakennusajan rakennuksista sekä uudemmissa tiloista ja pihapiireistä. Huomionarvoista on, että jälleerakennusajan rakennukset ovat Saijalla hyvin aikakauttaan edustavia. Niitä hoitamalla säilytetään arvokasta rakennusperintöä ja alueen kulttuurihistoriallisia piirteitä.

Rakennuskannan kehitys alueella muuttui sotien aiheuttamien tuhojen vuoksi. Toisen maailmansodan aikaisten tapahtumien jälkeen entisestä kylärakenteesta oli jäljellä lähinnä peltoja ja teitä. Tätä ennen Saijan rakennuskanta on ollut hyvin pitkällä aikavälillä muodostunutta ja todennäköisesti varsin monimuotoista. Rakentaminen on perustunut sellaisiin perittyihin periaatteisiin, jotka ovat olleet samanlaisina käytössä myöhemminkin.

Jälleerakennusaikaisen pihapiirin rakennuksia. ►

Kuvan rakennus valmistui 1900-luvun alussa ja myöhemmin se vuokrattiin Osuuskauppa Sallan käyttöön kaupaksi. Rakennus sijaitsi lähellä nykyistä uimarantaa Kuolajoen varressa, missä myyntivarastoja voitiin täydentää vesiteitse. Kuva Erkki Yrjänheikin kokoelmasta.

1950-luvun lopulla otetussa kuvassa näkyvät Tasalan rakennukset. Sivulla esitetyissä, eri aikakausien rakennuksissa on paljon yhteneviä piirteitä. Kuva Erkki Yrjänheikin kokoelmasta.

Vuonna 1949 rakennettu Leanterin talo toimii kotimuseona ja palvelee satunnaisia yöpyjiä majoituspaikkana.

Jälleenrakennuskausi

Lapin sodan päättymisen jälkeistä rakentamisen aikaa kutsutaan jälleenrakennuskaudeksi. Tuolloin tehdyt rakennukset ovat muodostuneet lyhyen ajan sisällä ja ne perustuvat niin sanottujen tyyppi- ja piirustusten mukaiseen tyyliin. Näistä syistä tuona aikana rakennetut rakennukset edustavat kaikki lähes samaa aikakautta ja samaa tyyli- ja suunnitteluaikaa. Rakennuskannan yhteneväisyys on tyypillistä alueilla, joilla toisessa maailmansodassa koettiin totaalista rakennuskannan tuhoutumista. Saijan ja yleisesti Itä-Lapin jälleenrakennuskauden rakennuksissa huomataan kuitenkin poikkeamia, kun niitä verrataan muualla Suomessa samaan aikaan rakennettuihin rakennuksiin. Muuten rakennustyylit ovat eri alueiden kesken samankaltaisia, mutta tavanomaisimpia rakennusmateriaaleja on Saijan ja Itä-Lapin alueilla korvattu sellaisilla vaihtoehdoilla, joita on paikallisesti ollut saatavilla. Jälleenrakennuskaudella ja

mahdollisesti 1950-luvullakin Saijalla ja Itä-Lapissa rakennuksia tehtiin hirrestä ja niitä katettiin pärekatoilla. Tulisijat on tuolloin muurattu todennäköisemmin paikallisista kivistä kuin tiilestä.

Jälleenrakennusajan varsinaiset asuintalot ovat Saijalla punamullattuja, ullakkohuoneellisia hirsitaloja. Kattojen alkuperäiset päreet on vaihdettu muihin materiaaleihin, minkä lisäksi monissa taloissa on uusittu myös ulkokuoritus. (Elo ym., 2012. 88.) Tuon aikakauden pihapiireihin kuuluu apurakennuksia ja navettoja, joista kylällä on monta edustavaa esimerkkiä (Rauhala ym., 2007. 43). Sodan ja kotiinpaluun jälkeen oli tavallista aloittaa jälleenrakentaminen pienestä pihan reunan pirtistä, jonka yhteen huoneeseen saatiin toistakymmentä ihmistä yöpymään. Tällaisia *pikkupirttejä* on Saijalla jäljellä muutama.

Kaunisharjun päälle rakennettu Saija-Pirtti valmistui 1950-luvulla, jolloin eli lentävä lausahdus: "Saija, se kulttuurin kehto." Pirtti toimii yhä tapahtuma- ja kokoontumispaikkana. Rakennus on merkitty suojeltavaksi osayleiskaavassa.

Vuonna 1958 tehty jälleenrakennusajan navetta.

Sallan kulttuuriympäristöohjelma

Tietoa Saijan rakennuskannasta on aiemmin kerätty osana Sallan kulttuuriympäristöohjelmaa (Elo ym., 2012). Julkiseen käyttöön tehdyistä rakennuksista on nostettu selvityksessä esiin Saija-Pirtti sekä Saijan koulu. Näiden lisäksi arvokkaiden kohteiden listaukseen kuuluu jälleerakennusajan asuin- ja apurakennuksia sekä muutamia kokonaisuudessaan säilyneitä aikakauden pihapiirejä.

Saijan koulu on rakennettu vuonna 1947 Salla—Savukoski-seututien varteen. Koulu lakkautettiin vuonna 2000 ja rakennus on nykyään marjanjalostusyrityksen käytössä.

Saijalla on useita vanhoja ja yhä käytössä olevia apurakennuksia, jotka ovat arvokas osa kylämaisemaa.

Pihapiirit sijoittuvat pääosiin omaan rauhaan, sivummalle teistä. Kuvassa jälleenrakennusajan pihapiiriä

Useat perinteiset rakennuspaikat sijaitsevat lähellä jokea. Tulvien vuoksi suosiossa ovat olleet harjuille nousevat rinteet sekä korkeimmat jokitorjennyt.

Osayleiskaavan mukaan alueen maisemallisesti arvokkaille peltoalueille saa rakentaa vain perinteisiä hirsilatoja. Nämä peltoalueet on määritelty osayleiskaavassa.

1950-luvun alussa rakennettu, aiemmin tallina toiminut piharakennus on osa osayleiskaavassa suojeltua jälleenrakennusajan pihapiiriä.

Lemmenkujan varressa sijaitseva kuivuri.

Vanhat linja-automakasiinit Saijanlenkin varressa ovat nykyään varastokäytössä.

Nykyinen rakennuskanta on yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta sotien jälkeen rakennettua. Säästyneisiin poikkeuksiin lukeutuvat kuvan 1920-luvulla rakennettu Ylimäisen savusauna sekä kaksi keskeneräistä hirsikehää ja Lahtelan navetan tiiliseinät (Yrjänheikki. n.d.). Kuva Kari Saariniemi.

Maisemanhoitoalueella on aiempina esitettyjen, punamullattujen jälleenrakennuskauden rakennusten lisäksi monipuolista rakennuskantaa, johon lukeutuu rakennusajankohdalleen tyypillisiä 1950-, 1960-, 1970- ja 1980-lukujen rakennuksia sekä uudempia asuin- ja maatilarakennuksia.

Uudisrakentamisen sovittaminen olemassa olevaan rakennuskantaan

Saija-Pulkkaviidan osayleiskaavassa (2001) ohjataan tietyillä alueilla kiinnittämään erityistä huomiota siihen, että uudisrakentaminen sopii maisemaan ja olemassa olevaan rakennuskantaan. Tällaiset alueet sijoittuvat Lammaskosken ja Tenniön sillan välisille jokivarsille, osayleiskaavassa määriteltyjen, maisemallisesti arvokkaiden peltoalueiden yhteyteen. Yleisesti Sallan rakennusjärjes-

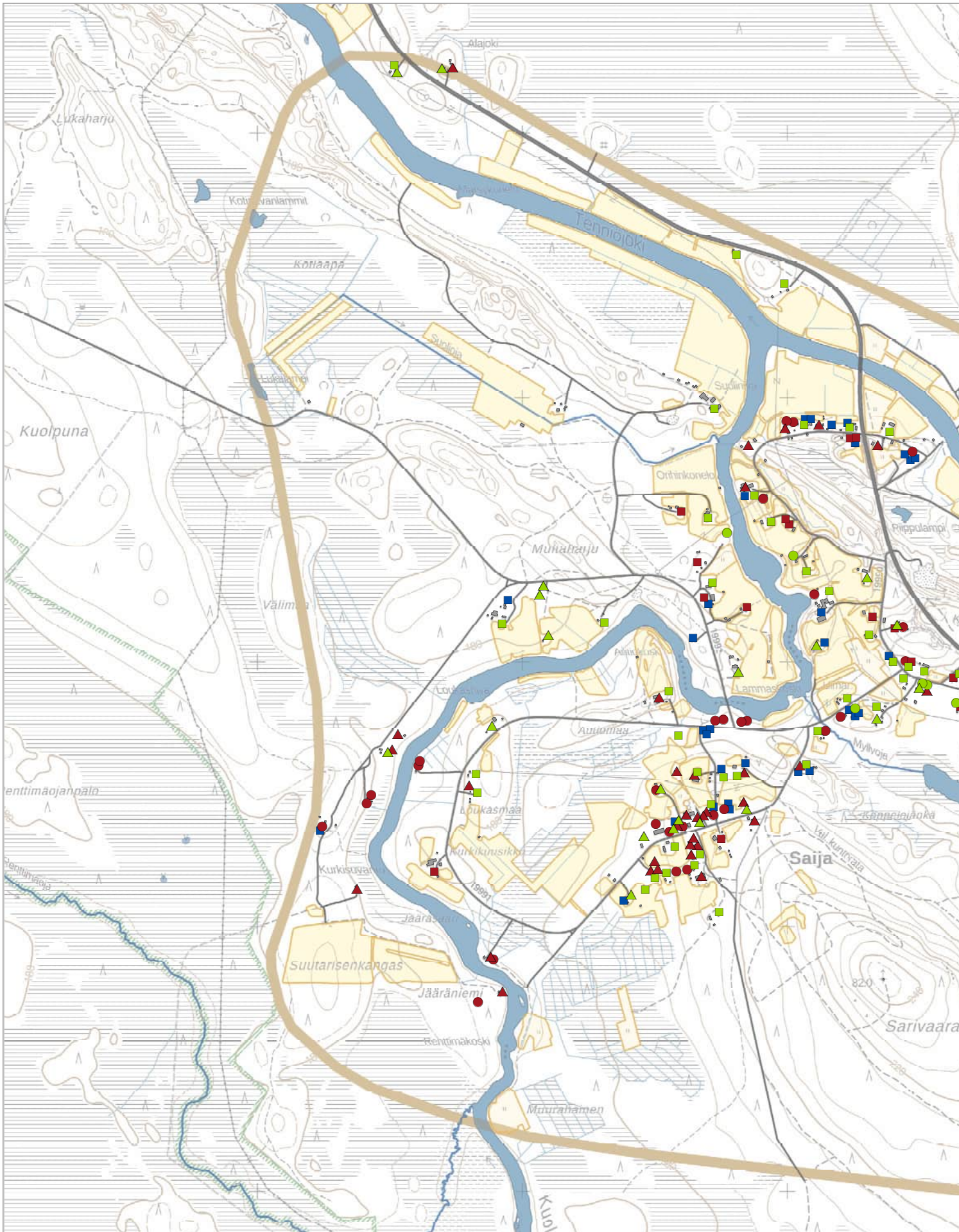
tyksessä ohjataan toteuttamaan uudis- ja korjausrakentaminen siten, että rakennus sopii ”ympäröivän alueen rakennustapaan rakennuksen sijoituksen, koon, muodon, ulkomateriaalien, värityksen sekä julkisivun jäsentelyn osalta. Rakennuspaikalla tai tontilla tulee rakennusten muodostaa ympäristö- ja maisemakvaltaan sopusuhtainen kokonaisuus.” (Sallan kunta, 2018.)

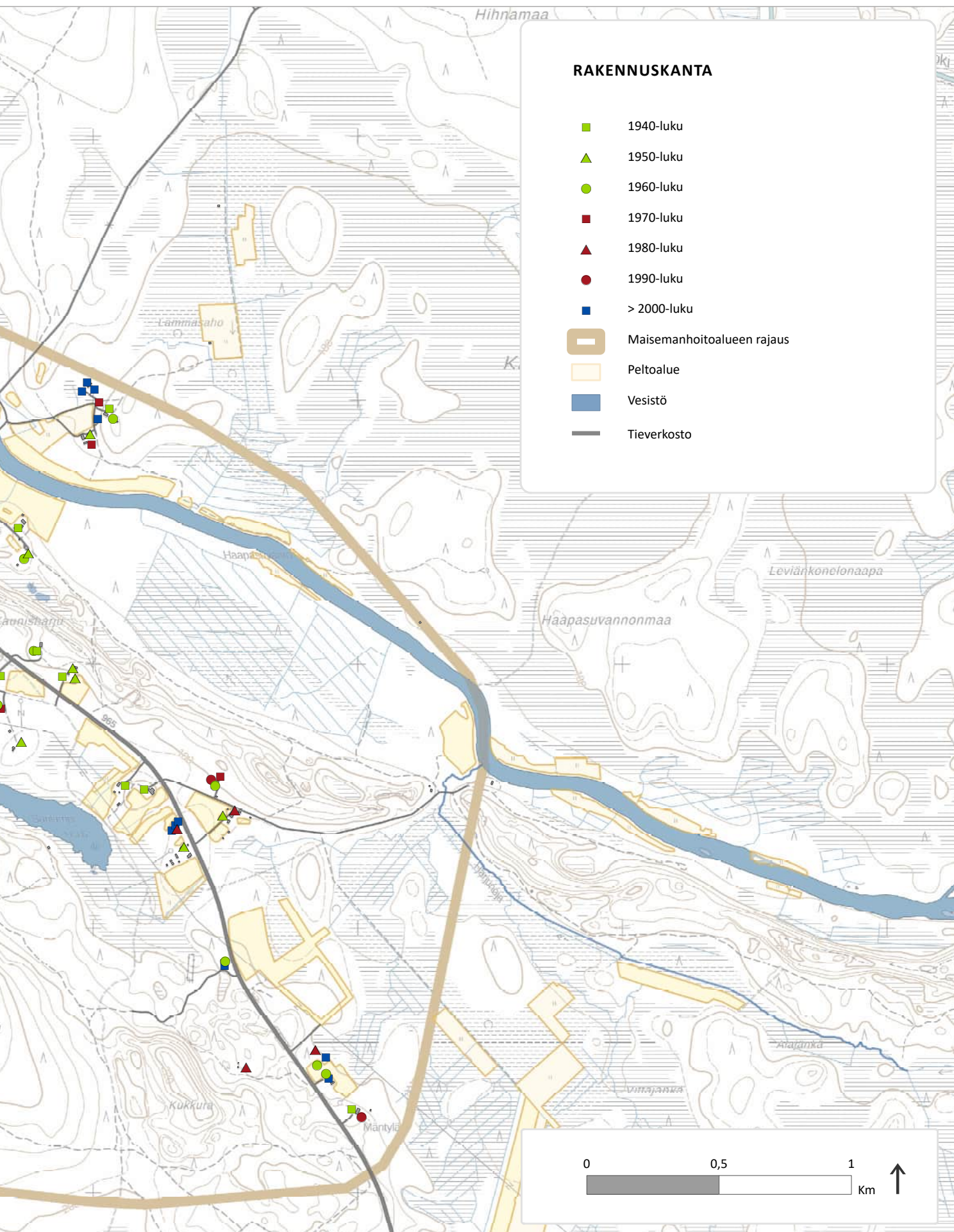
Kuvan etualan rakennus on suunniteltu pihapiirin vanhempaan rakennuskantaan sopivaksi. ►

Uusi asuinrakennus muistuttaa kylän vanhinta rakennuskantaa väriykseltään, kattokaltevuudeltaan ja ikkunatyypiltään.

Maisemanhoitoalueen rakennuskanta esitetään kartalla rakennusajan mukaan luokiteltuna. Kartta perustuu rakennuslupien hakemisajankohtiin sekä Erkki Yrjänheikin tiedoksiannon perusteella tehtyihin täydennyksiin. Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

ASUTUKSEN HISTORIAA

Asutushistoriaa 1600-luvulta alkaen

Asutuksen kehittymisen historiaa käsitellään tässä julkaisussa tiiviisti. Yksityiskohtaisia tarinoita menneiden aikojen kylästä voi lukea edeltävästä maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmasta. Sen kuvaukset perustuvat selvityksiin, joissa on käytetty lähteinä kirkkoherra Koiviston sukuselvityksiä, perimätietoa sekä paikallisten miesten tunnettuja syntymäaikoja. (Rauhala ym., 2007. 28–37). Näiden aineistojen perusteella Saijan vakituisen asutuksen kehittymistä voidaan hahmotella 1600-luvulta eteenpäin.

Kuvausten mukaan 1610–1680-luvuilla elänyt Tuomas Saija vakiintui asumaan Korjan niemenä tunnettuun paikkaan, joka sijaitsee keskellä nykyistä maisemanhoitoaluetta. 1700-luvun puolella osa Tuomaan pojanpojista jakautui asumaan lähistölle kolmea erillistä taloa. Asutus alkoi levitä edemmäs jokivarsia pitkin, kun 1800-luvulla alueelle asettui muutamia uusia tulijoita ja väkimäärä vähitellen kasvoi. Savotoiden myötä 1900-luvulla asukkaita tuli yhä lisää ja taloja rakentui nopeaan tahtiin. Kiertokoulu vaihtui vuonna 1927 perustettuun kyläkouluun ja tie Saijalta Sallaan rakennettiin 1930-luvun alussa. Hieman myöhemmin tieyhteyksiä jatkettiin Savukosken suuntaan. Elämään kylällä ovat kuuluneet lossi, kaupat ja kuppila sekä myllyt, seppiä pajat ja höyrysaaha. (Rauhala ym., 2007. 28–37).

Isojako

Maankäytön muotoutumiseen vaikutti isojako, joka oli yksi maatalouden keskeisistä uudistuksista 1700-luvulla. Aiemmin tilojen maita oli tarkasteltu erillisinä peltosarjoina, mutta isojaon myötä tiluksia voitiin käsitellä yhtenäisempinä kokonaisuuksina. Ensimmäinen isojakoasetus annettiin vuonna 1757, mutta käytännön toteutus tapahtui Lapissa vasta runsaat sata vuotta myöhemmin. Saija kuului tuolloin Kuolajärven pitäjään, joka oli vuonna 1790 tehnyt sopimuksen Ruotsin kruunun kanssa maakunnan puolustamisesta ja rajan vartiointista.

Sopimus vapautti Kuolajärven pitäjän maanmittauksesta, verollepanosta sekä isojaosta, kunnes ruotujakolaitos lakkautettiin vuonna 1809. Kuolajärven pitäjän alueella isojakoa valmistelevia töitä ehdittiin tekemään ennen vuotta 1917. (Elo & Seppälä, 2012. 40). Tätä seurasi varsinaisen työn toimeenpano, joka eteni viimeisenä Saijan jakokuntaan: 1800 hehtaarin kokonaisuuteen kuului Saijan lisäksi useita lähialueen kyliä. Isojaossa määriteltiin tilojen lisäksi tieoikeuksia ja yhteisiä alueita, kuten venevalkamia sekä paikkoja soran, hiekan, saven ja muurikivien otolle. Samanaikaisesti Saijalla suunniteltiin läheisten soiden kuivatuksia, joilla kerrytettiin lisää pinta-alaa niittymaita isojaossa menettäville talollisille. Isojako tehtiin Saijan jakokunnassa vuosien 1933–1935 aikana ja nykyinen kylärakenne perustuu pitkälti tuolloin tehtyihin linjauksiin. (Rauhala ym., 2007. 39–40).

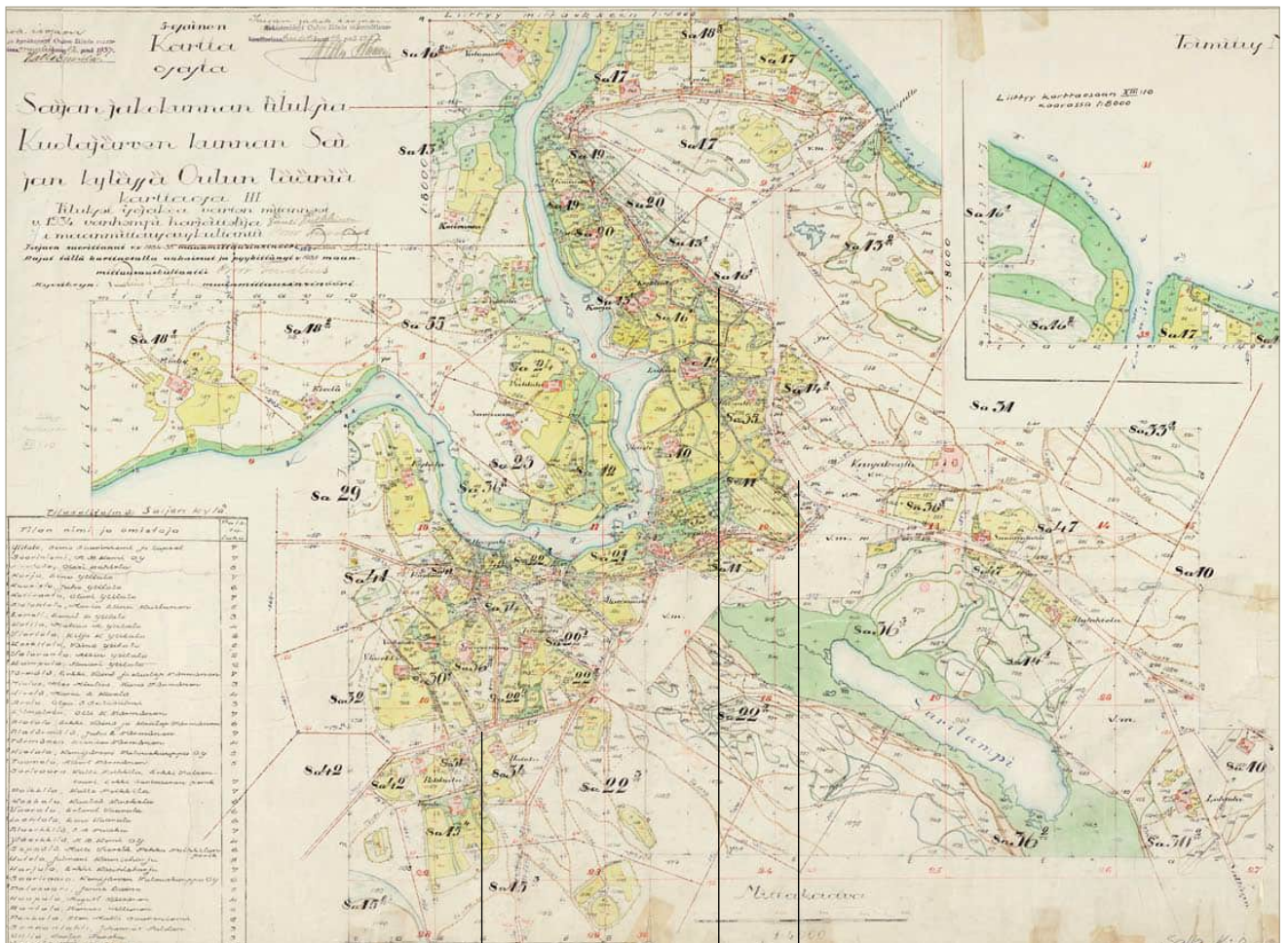
Sota-ajat

Asutuksen kehitys taittui marraskuussa vuonna 1939 alkaneessa talvisodassa. Rajakylä evakuoitiin ja asumiskelpoiset rakennukset sytytettiin lähtöhetkellä tuleen, jotta Neuvostoliiton joukoille ei jäänyt valmiita majoitteita talviolojen keskelle (Elo & Seppälä, 2012. 41). Saijan asuinrakennuksista yksi Ovaskaisella sijainnut talo syrjämpänä säästy, mutta tuhoutui myöhemmin (Yrjänheikki, haastattelu 3.8.2023). Talvisodan ja jatkosodan välisenä aikana Saijaa ”ei saanut” asuttaa (Heinänen, 1993. 337). Kylää pidettiin sodankäyntialueena ja siellä sijaitsevat saksalaisjoukkojen tukikohta. Tästä huolimatta alueelle palasi talvisodan jälkeen muutamia kymmeniä saijalaisia. Perusteluina olivat mahdollisuus omien peltujen viljelemiseen ja karjan hoitamiseen. Ajatuksissa oli, ettei kylältä tarvitsisi enää lähteä ja asumista varten rakennettiin taloja tai vaatimattomampia kämppejä. Saijan kylä kuitenkin poltettiin toiseen kertaan saksalaisten joukkojen vetäytyessä vuonna 1945 ja tuolloin olemassa ollut rakennuskanta tuhoutui lähes täysin. (Yrjänheikki, haastattelu 3.8.2023.) Sotien jälkeen Saijan kylä jälleenrakennettiin ja asukkaiden määrä kasvoi.

◀ Elon puintia Alatalossa 1930-luvulla. Kuva Jaakko Törmäsen kokoelmasta.

▼ Isojakokartta Saijan kylältä vuodelta 1936. Kartalla esitettävät tielinjaukset ovat pitkälti säilyneet ja pelto-alueista lähes kaikki ovat nykyisin käytössä. Punaisella merkityt tilusten rajat näkyvät yhä Saijan kiinteistö-jaon perustana. Kartta Maanmittauslaitoksen uudistusarkisto, 2023.

VAARANLENKKI LEMMENKUJA SAIJANLENKKI

Vanhat kulkureitit

Viereisen sivun kartalle on merkitty Saijan kylän vanhoja kulkureittejä, jotka ovat olleet käytössä polkuina tai ajo- ja talviteinä. Ihmisten arkinen elinpiiri on ulottunut kylän keskeisimmän asutuksen ääreltä laajalle alueelle ja reittejä pitkin on kuljettu muun muassa joille, niityille, pelloille, savotoille sekä poroerotuspaikoille. Reitit ovat johdattaneet myös naapurikyliin sekä Sallan vanhalle kirkolle. Osa vanhoista kulkurei-

teistä on yhä jollain tavalla käytössä. Monille vanhoista teistä on sijoitettu moottorikelkkareittejä ja osalla entisaikojen talviteistä ajetaan kuormia raskailla ajoneuvoilla, kun tiet voidaan talvisin jäädyttää. Vanhaa reittiverkostoa käytetään pohjana hiihtoladuille. Kulkureittejä on jäänyt jonkin verran kokonaan pois käytöstä uudempien reittien liepeillä sekä paikoissa, joissa liikkuemistarve on vuosikymmenten myötä vähentynyt.

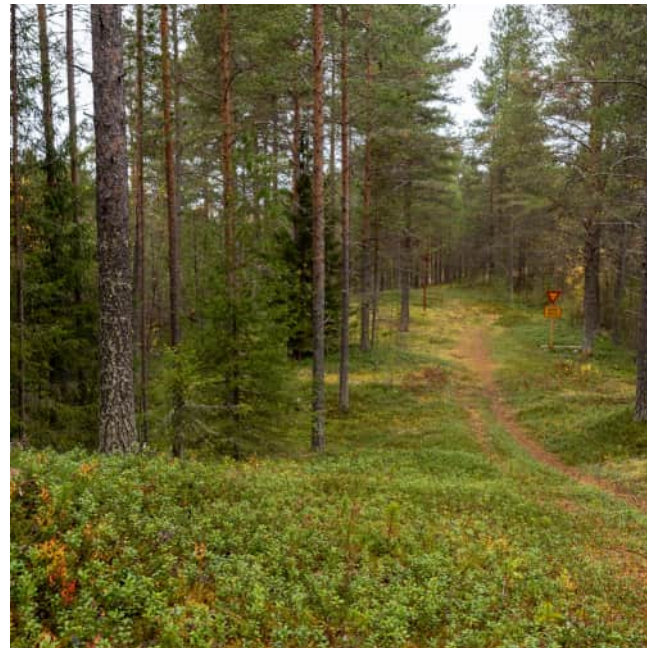
Niittyjä ja peltoja sijaitsi sekä kylällä että etäällä asutuksesta. Niiden sijaintien mukaan määrittivät useat kulkureitit. Kuvassa Pekalan väkeä heinätöissä 1940-1950-lukujen vaihteesta. Kuva Erkki Yrjänheikin kokoelmasta.

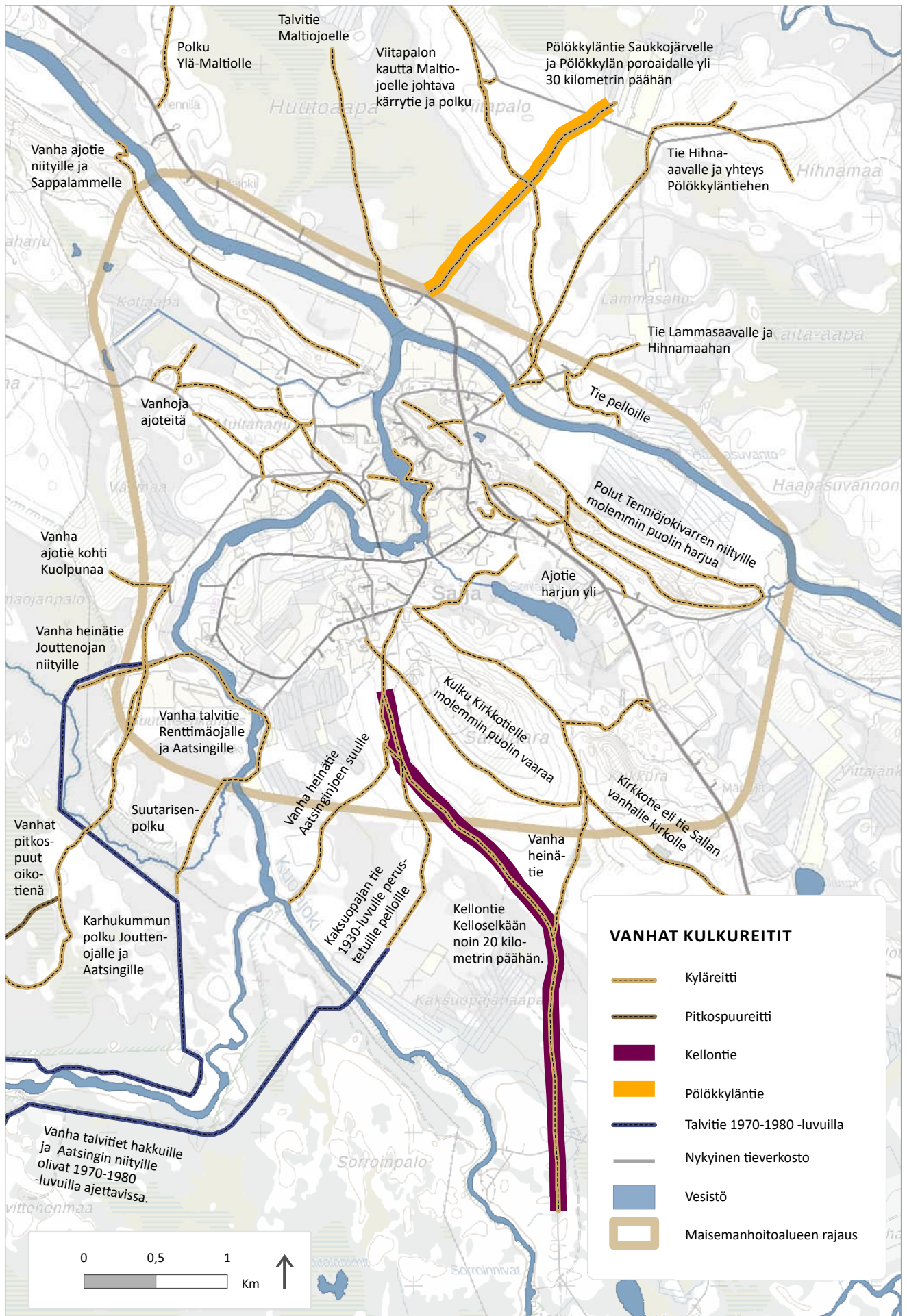
Hevoset olivat mukana matkanteossa ja maanmuokkauksessa. Kuva 1940-1950-lukujen vaihteesta, Erkki Yrjänheikin kokoelmasta.

Osa vanhoista teistä on edelleen ajettavissa.

Moottorikelkka- ja hiihtoreitit linjautuvat pitkälti vanhojen kulkureittien päälle. Kartta sivulla 73.

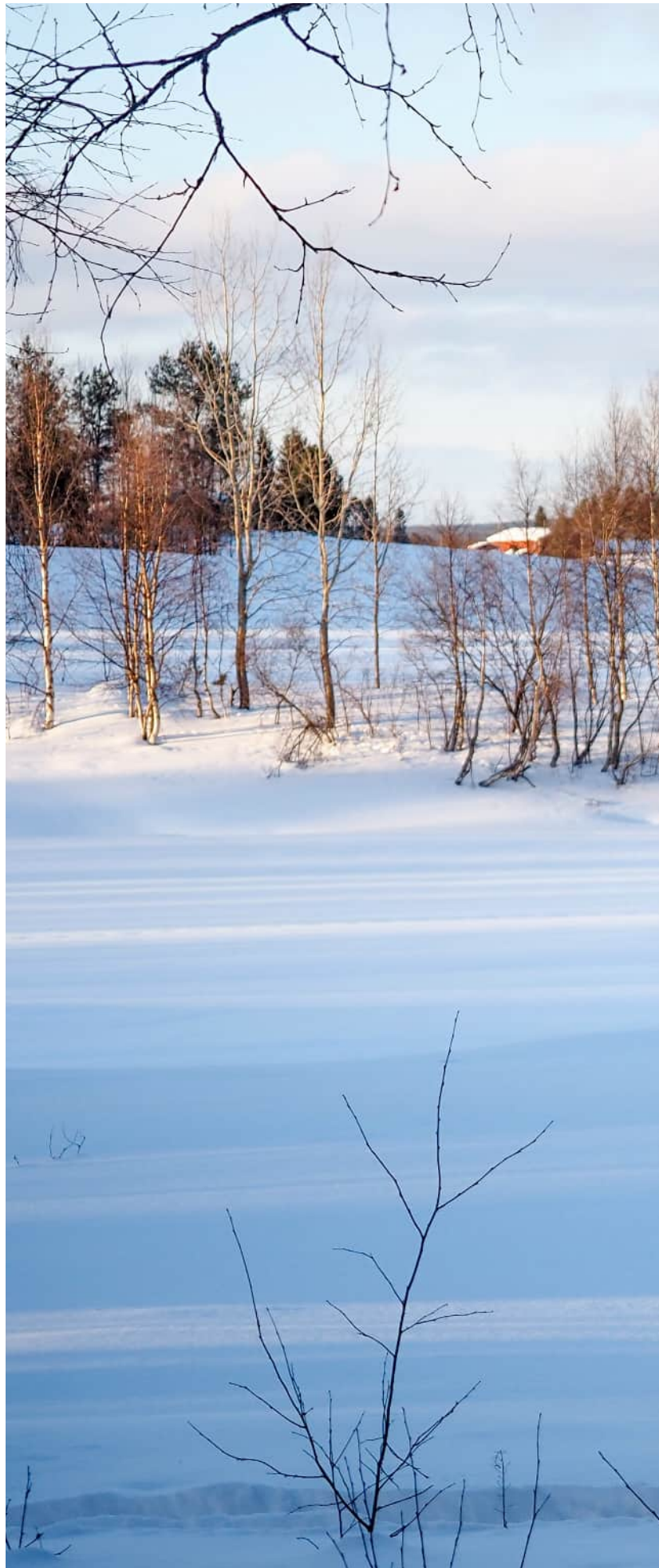
Vanhat reitit ja niiden kuvaukset Erkki Yrjänheikin tiedoksiannon perusteella. Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kotakenttään liittyvä historia

Ensimmäisessä maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmassa on nostettu esiin maininta Saijan Lehtikoankentästä (Rauhala ym., 2007. 28), joka perimätiedon perusteella voi viitata aiempaan saamelaisten kulkuun alueella (Heinänen, 1993. 29). Kotakentän sijainnista ei ole tarkkaa tietoa. Sallan kunnan alueelta on tehty muutamia arkeologisia löytöjä, joilla on arvioitu olevan yhteyksiä saamelaiseen kulttuuriin. Löydöistä kertovassa julkaisussa on kuitenkin todettu, ettei saamelaisuutta ole voitu arkeologiassa yksiselitteisesti määrittellä. (Elo & Seppälä, 2012. 32-38.) Eräässä paikallisen asukkaan kanssa käydyssä keskustelussa mainittiin edeltävän sukupolven tavoista ja tarinoista, joilla on ollut yhtäläisyyksiä saamelaiskulttuurin kanssa ja kylän viimeisimmän koltansaamen taitajan kerrotaan menehtyneen 1950-luvulla. Lisäksi osalla saijalaisista paikannimistä nähtiin olevan yhteys saamen kielisiin. Elävän saamelaiskulttuurin piirteitä ei tullut suunnittelutyön aikana ilmi ja Saijan kylä sijaitsee saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

Saamelaisuuden määrittelystä käydään nykyään paljon keskustelua ja aiheen poliittinen luonne värittää jossain määrin myös suunnittelualueen historiasta kirjoitettua aineistoa. Tämän maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman laatimiseen saatavilla olleet lähteet ja asiantuntemus eivät ole riittäviä yhdistämään Saijan alueen historiaa ja saamelaisten historiaa selkeästi toisiinsa. Aihetta tutkittaessa on olennaista muistaa, että YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen mukaan ”alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä omasta identiteetistään tai jäsenyydestään tapojensa ja perinteidensä mukaisesti.” (Artikla 33. Ulkoasiainministeriö, 2016. 21.) Näin ollen alueen historiasta tehtävät johtopäätökset on hyvä perustaa saamelaisuuden määrittelmään, joka tulee saamelaisyhteisön sisältä.

Asutusta on voinut olla alueen jokivarsilla jääjärven purkautumisesta historialliseen aikaan saakka, mutta alueeseen kohdistuneen tutkimuksen määrä on vähäistä. Kuvassa talvisen Kuolajoen rantoja. ►

ARKEOLOGISET KOHTEET

Nykyinen maisemanhoitoalue on jääkauden jälkeen ollut Sallan jäärjärven peittämä. Jäärjärven purkautumisen jälkeen noin 10 300 vuotta sitten (Johansson & Lauri, 2015) asutus on luultavasti päässyt syntymään myös nykyisen Saijan alueelle. Esihistorian vaiheet ovat kuitenkin Saijassa, kuten koko Sallassa, edelleen varsin heikosti tunnetut johtuen alueeseen kohdistuneen tutkimuksen vähäisestä määrästä. Asutus on mahdollisesti keskittynyt lähinnä vesiväylien varteen. Saijan alueella asutus lienee jatkunut kuta-kuinkin katkeamatta historialliseen aikaan saakka, joskin arkeologinen aineisto alueelta on hyvin niukkaa. Historialliset lähteet Saijan asutuksesta ulottuvat 1600-luvulle (Heinänen, 1993. 43).

Talvisodan alla Saijan kylän rakennuksia poltettiin suomalaisten toimesta. Myöhemmin kylän rakennuksia ja rakenteita poltettiin saksalaisten perääntyessä. (Yrjänheikki, haastattelu 3.8.2023.) Talvisodan aikana alueella taisteltiin ja perääntymisvaiheen jälkeen suomalaiset joukot etenivät Saijaan joulun alla 1939, pakotettuaan neuvostojoukot perääntymään Itä-Lapin alueella joulukuun aikana (Heinänen, 1993. 331–332). Jatkosodan jälkeen Saija jälleenrakennettiin ja 1970-luvulla se oli yksi Sallan kunnan suurimmista taa-
jamista (Heinänen, 1993. 355). Talvisodan taistelutoiminta on vaikeasti havaittavissa Saijan arkeologisessa kulttuuriperinnössä johtuen sodan liikkuvasta luonteesta ja valmisteltujen asemien pienestä määrästä. Sen sijaan välirauhan aikana tehdyt, niin sanottuun Salpalinjaan kuuluvat linnoitteet sekä

saksalaisten jatkosodan aikana tekemät linnoitteet ovat sotahistoriallisista kohteista dominoivimpia. Näitä linnoitteita ei kuitenkaan koskaan käytetty sotatoimissa eikä Saijan alueella ylipäätään taisteltu jatko- tai Lapin sodan aikana.

Lapin maakuntamuseon toimesta maisemanhoitoalueella tehtiin arkeologinen inventointi kesällä 2023. Tätä ennen alueelle on kohdistunut kolme laajempaa arkeologista selvitystä. Alueelta tunnettiin yksi kiinteä muinaisjäänös, kaksi kivikautisten esineiden löytöpaikkaa ja yksi sotahistoriallinen kohde. Vuoden 2023 inventoinnissa löytyi lähes ainoastaan sotahistoriallisia kohteita. Inventointi ei varsinaisesti ollut sotahistoriallisiin kohteisiin yksinomaan keskittyvä, mutta näiden kohteiden ollessa alueen arkeologisessa kulttuuriperinnössä dominoivin piirre, kului inventointiin varattu aika käytännössä kokonaan niiden dokumentointiin. Inventoinnin jälkeen alueella todennäköisesti on vielä rekisteröimättömiä sotahistoriallisia kohteita, mutta kokonaiskuva on sotahistoriallisten kohteiden osalta ehjempi kuin aiemmin. Esihistorian osalta sekä varhaisimman historiallisesti tunnetun, i. 1600-luvun, asutuksen kannalta Saijan alueella on potentiaalia johtuen sen sijainnista jokivarressa. Näiltä osin aluetta tulee kuitenkin pitää edelleen käytännössä inventoimattomana. Tämän kappaleen sisältö perustuu Jari-Matti Kuuselan tekemään inventointiraporttiin, joka löytyy kokonaisuudessaan suunnitelman liitteistä.

Sotahistoriallisten kohteiden säilyttäminen on perusteltua historiallisen merkityksen vuoksi. Kuvassa Kolsanharjun rinteessä sijaitseva asema, joka kuulune Kolsanharjun pääpuolustuslinjaan. Kuva Jari-Matti Kuusela.

ESIHISTORIALLINEN AIKA

= aika, jolta ei ole olemassa kirjallisia lähteitä. Esihistoriallisia epookkeja ovat:

- kivikausi
- pronssikausi
- rautakausi

Löytöpaikka x 2

Kvartsi-iskoksia on löydetty kahdesta kohdasta Valorannan tilan pelloilta vuonna tehdyssä 1990 inventoinnissa. Löydöt on ajoitettu kivikaudelle.

Reikäkivi tai reiällinen nuijakivi on löydetty Lemmenkujan varrelta peltorinteestä. Myöhemmissä inventoinneissa paikalta ei ole todettu mitään kiinteään muinaisjäänökseen viittaavaa. Löytö on ajoitettu kivikaudelle.

Pyyntikuopat

Pyyntikuoppa on maahan noin kahden metrin syvyyteen kaivettu ansakuoppa, jota on käytetty erityisesti hirvieläinten pyynnissä. Pyyntikuopat voivat esiintyä yksittäin, monen kuopan järjestelminä tai riveinä. Lemmenkujan varrelta on Törmälän harjanteelta löydetty aiemmissa inventoinneissa pyyntikuoppia. Vuonna 2023 muinaisjäänöspisteen tietämällä todettiin pari pyyntikuoppamaista laakeaa painannetta. Alue on pihamaata, joten sitä ei tutkittu tarkemmin.

HISTORIALLINEN AIKA

= aika, jolta on olemassa kirjallisia lähteitä

Talonrauniot

Myllyojan ja uimarantaan johtavan tien varrella on kaksi talonrauniota, joista jäljellä on lähinnä kiviperustat. Pohjoisempi raunio on Osuuskunta Sallan kauppa, jonka rakensi Eino Ylitähti 1900-luvun alussa. Talon omistaja vuokrasi sen myöhemmin osuuskunnalle. Kauppa poltettiin talvisodan alussa, eikä sitä rakennettu uudelleen. Paikan nimi on edelleen Kaupanranta. Eteläisemmästä talonrauniosta ei ole tarkempia tietoja, mutta se lienee myös talvisodan alussa poltettu ja sittemmin rakentamatta jäänyt talo.

Sotahistorialliset kohteet x 16

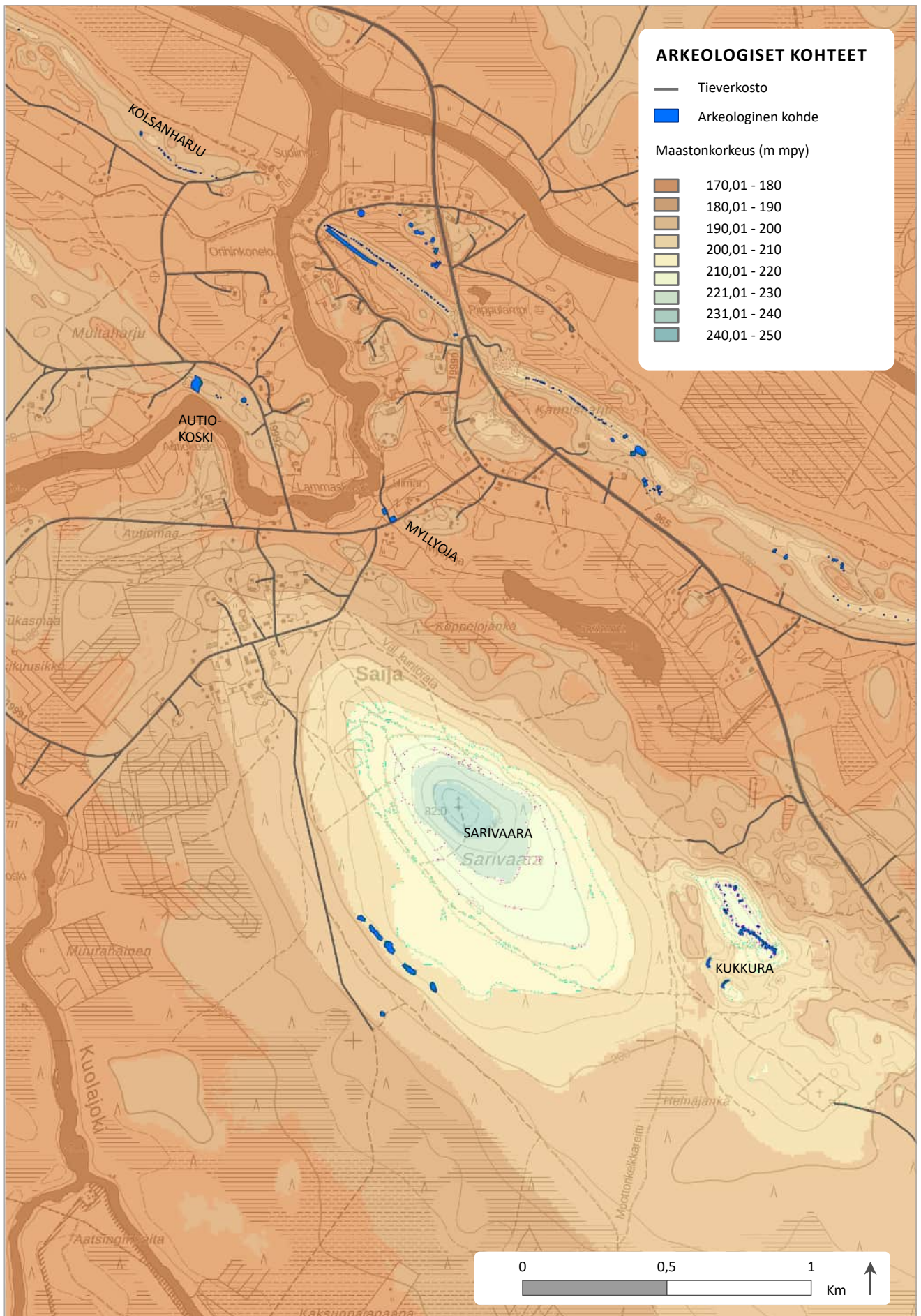
Kolsanharjulta löydettiin yhdeksän sotahistoriallisten kohteiden kokonaisuutta. Harjun eteläpuolella sijaitsee yksittäinen suurehko tuliasema, joka erottuu maastossa 8,7x3,8 metrin kokoisena, kulmikkaana painanteena. Harjanteella kulkee pitkä jono poteroita noin 500 metrin matkalla ja harjun joenpuoleista alarinnettä on pengerretty jyrkäksi panssariesteeksi noin 200 metrin matkalta. Nämä harjanteen linnoitteet ovat kuuluneet mahdollisesti Salpaliinjaan. Harjun pohjoisrinteessä jyrkkäseinäisen rinteiden suojissa on kaksi epäsuoran tulen asemaa ja kaksi poteroa. Samalla puolen harjua suolampareen ja asutuksen välissä on 6 korsua, 5 poteroa, 2 tuliasemaa sekä 1 taisteluhauta. Korsut ovat romahtaneita ja ilmenevät verrattain syvinä, jyrkkäseinäisinä ja pyöreinä tai pitkulaisina kuoppina. Kohde lienee osa Kolsanharjun pääpuolustuslinjaa, johon kuuluu kaakossa lisäksi 48 poteroa ja kahdeksan suurempaa asemaa tai taistelukaivantoa 615 metrin matkalla. Osassa poteroista on nähtävillä puurakenteiden jään-

nöksiä. Inventoidun pääpuolustuslinjan itäisestä päädyistä löydettiin kymmenen pienehköä poteroa. Vastakkaisessa suunnassa Kuolajoen länsipuolella, Kolsanharjun harjanteella sijaitsee 22 poteroa ja kaksi hiukan suurempaa asemaa. Tästä edempänä luoteessa sijaitsee yksittäinen potero, joka voi olla pääpuolustuslinjan länsipään sivustavarmistus.

Kuolajoen pohjoispuolella, **Autiokosken** ja maantien välissä on linnoitekokonaisuus, joka käsittää erilaisia taistelukaivantoja, muuttaman poteron sekä yhden korsun. Alueella on toimittu talvisodan aikana, minkä lisäksi aluetta on linnoitettu välirauhan ja jatkosodan aikana saksalaisten toimesta. Linnoitteiden tarkkaa ikää on vaikea arvioida.

Kukkuralla käytännössä koko harjanne on linnoitettu. Harjanteen eteläpuolella sijaitsee noin 160 m pitkä mutkittileva juoksuhauda, josta lähtee yhdyshautoja pienempiin asemiin. Juoksuhaudan länsipääty päättyy harjanteen seinämään kaivettuun, kolmionmuotoiseen ja 13,5 m leveään tulasemaan. Kyseessä voi olla tykkiasema. Hauta on ollut osittain katettu. Haudan länsipäädyssä, lähellä kolmionmuotoista tulasemaa, havaittiin maasta pilkistävä kamiinan hormi. Hautaan liittyy näin ollen mahdollisesti korsuja tai suojia, jotka voivat olla osittain vielä romahtamattomia. Juoksuhaudan pohjoispuolella on poteroita ja muutama isompi tulasema. Informantin mukaan nämä asemat olisivat saksalaisten jatkosodan aikana tekemiä linnoitteita. Kukkurin harjanteen itäisessä alarinteessä on yksittäinen matalahko potero tai tulasema, jonka torjuntasuunta on koilliseen. Se voi liittyä alueella tiittävästi tapahtuneeseen talvisodan aikaiseen taisteluun. Toisaalta se voi olla myös lännessä Kukkurin laella sijaitsevan, linnoitetun puolustusaseman eteen työnnetty vartioasema. Harjanteen lounaispuolen alarinteessä on kaksi taisteluhautaa, jotka kuulunevat samaan kokonaisuuteen harjanteen linnoitteen kanssa. Jos näin on, myös nämä taisteluhaudat ovat saksalaisten jatkosodan aikana rakentamia.

Sarivaaran lounaisrinteellä sijaitsee viiden taisteluhaudan muodostama kokonaisuus. Kohteessa on myös vaaran rinteeseen tehtyjä, noin 1,5 x 3 m kokoisia ja metrin syvyisiä, peräkkäisiä kaivantoja. On huomattava, että osa kaivannoista voi liittyä kivenottoon. Aluetta on saatettu linnoittaa jo talvisodan aikana. Välirauhan aikana 1940 alueelle suunniteltiin varustuksia, jotka ovat osa Salpalinjan puolustusketjua. Sarivaaran lounaispuolella polku-uran vieressä on yksittäinen, 13 m halkaisijaltaan oleva asema.

Valtaosa tunnetuista kohteista liittyy puolustuslinjoihin. Tämä näkyy kohteiden sijoittumisena maaston korkeammille alueille. Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

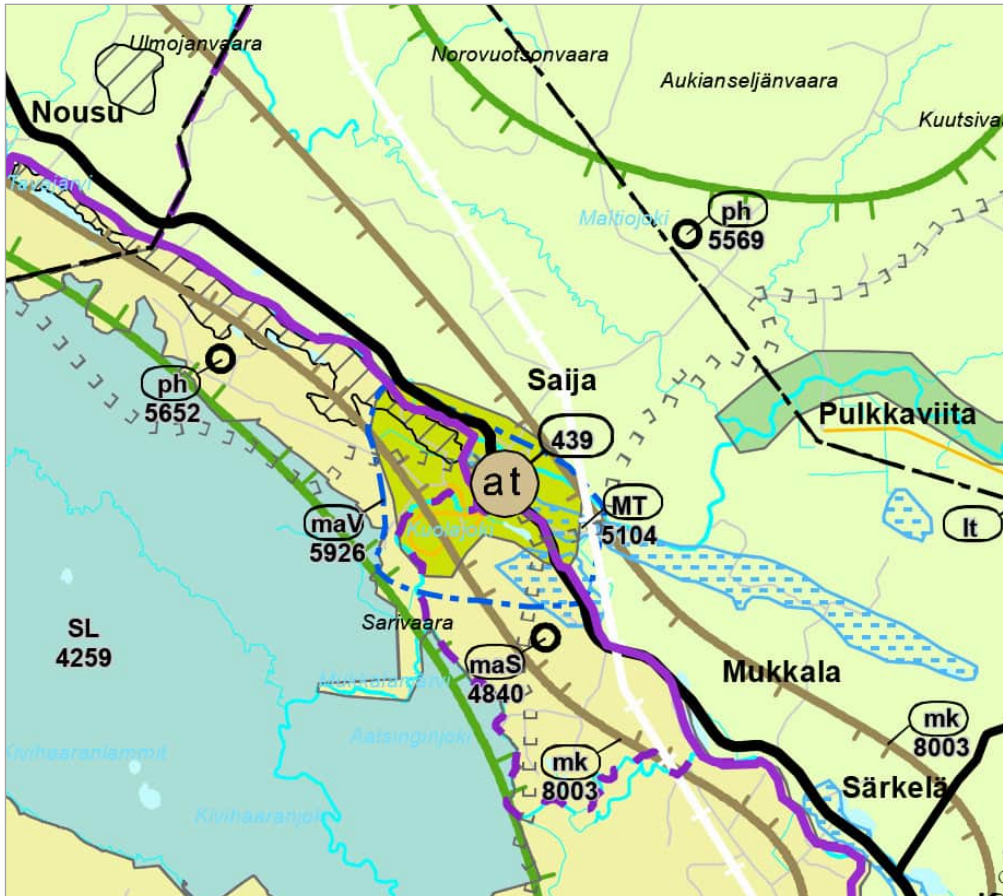

Saijan kylää Kuolajoen varrella. Kuva Tatu Laukkanen.

MAANKÄYTÖN SUUNNITTELU

Maankäytön suunnittelulla vaikutetaan merkittävästi alueiden käyttöön ja kehittämiseen. Kaiken suunnittelun ja toimenpiteiden tulee olla linjassa Saijan aluetta koskevien, voimassa olevien kaavamääräysten kanssa.

Maankäytön suunnittelun yleinen ohjaus perustuu maankäyttö- ja rakennuslakiin (MRL 132/1999). Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ohjaavat suunnittelua maakunnissa ja kunnissa. Valtakunnallisten tavoitteiden lisäksi maankäytön suunnittelujärjestelmään kuuluvat maakuntakaava, yleiskaava sekä asemakaava. Lisäksi maankäyttöön vaikutetaan muun muassa kunnan maapolitiikalla ja rakennusjärjestyksellä.

Ote Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavasta. Lapin liitto, 2022.

MAAKUNTAKAAVA

Saijan maisemanhoitoalue sijaitsee Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavan alueella. Tämä kaava on hyväksytty Lapin liitossa 16.5.2022 ja vahvistettu 21.9.2022. Maakuntakaava on kartalla esitetty suunnitelma maakunnan alue- ja yhdyskuntarakenteesta. Se kuvaa rakentamisen ja ympäristön kehittämisen suunnat maakunnassa tuleville vuosikymmenille. Maakuntakaava on ohjeena kuntien kaavoitukselle ja muulle viranomaistoiminnalle, jolla vaikutetaan alueidenkäyttöön.

Tuoreessa maakuntakaavassa maisemanhoitoalue on kokonaisuudessaan osoitettu kulttuuriympäristön ja/tai maiseman vaalimisen kannalta valtakunnallisesti tärkeänä alueena (sininen katkoviiva, maV 5926). Alueen suunnittelussa on otettava huomioon kulttuuriympäristön ja maiseman ominaispiirteiden vaaliminen sekä turvattava merkittävien maisema- ja kulttuurihistoriallisten

arvojen säilyminen. Uudis- ja lisärakentamisen sovitetaan sijainniltaan, mittakaavaltaan ja rakennustavaltaan arvokkaaseen kulttuuriympäristöön. Pellot ja niityt pyritään pitämään avoimina. Alueeseen vaikuttavissa hankkeissa on varattava Lapin maakuntamuseolle mahdollisuus lausunnon antamiseen.

Saijan kylä on osoitettu keskuskyläksi (at 439). Keskuskylässä maaseudun peruspalveluita pyritään säilyttämään tai lisäämään. Lisäksi keskuskylän alueella tulee säilyttää ja kehittää monipuolisesti maaseudun elinkeinoja, asutusta ja kulttuuriympäristöä. Keskuskyläen alueita voidaan pitää sopivina rakentamisalueina.

Saija sijoittuu maaseudun kehittämisen kohdealueelle Kuosku-Saija-Kelloselkä (mk, ruskea viiva hakasin), jolla tulee säilyttää ja kehittää monipuolisesti maaseudun elin-

keinoja, palveluita, asutusta ja kulttuuriympäristöä. Pysyvän asutuksen sijoittumista tulee edistää olemassa olevaa rakennetta täydentäen. Kylä sijoittuu lisäksi Itä-Lapin-Ranuan-Rovaniemen matkailun vetovoima-alueelle (vihreä viiva hakasin), jota tulee kehittää matkailukeskusten, matkailupalvelukohteiden, maaseutumatkailun sekä palvelujen ja reitistöjen yhteistoiminnallisena kokonaisuutena. Kehittämisen tulee sopia yhteen alueen pääkäyttötarkoitusten kanssa. Kulttuuriperintö-, maisema- ja luontoarvoja tulee vaalia matkailun vetovoimatekijöinä.

Suunnittelualueen eteläosissa on päämaankäyttöluokkana maa- ja metsätalousvaltainen alue (M). Merkinnällä osoitetaan pääasiassa maa- ja metsätalouskäyttöön tarkoitettuja alueita, joita voidaan käyttää pääasiallista käyttötarkoitusta sanottavasti haittaamatta myös muihin tarkoituksiin.

Suunnittelualueen halki kulkee Pelkosenniemen-Kelloselän seututie (mt 965). Tätä tietä myötäillen linjautuu erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettun alueen eteläraja. Violetin viivan pohjoispuolella on poronhoitolain 2 § mukainen alue: Alueella olevaa valtion maata ei saa käyttää tavoilla, joista aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle. Valtion maan luovuttaminen tai vuokraaminen saa tapahtua vain sillä ehdolla, että maanomistajalla tai vuokramiehellä ei ole oikeutta saada korvausta porojen aiheuttamasta vahingosta. Saijan kylä sijoittuu Sallan sekä Pohjois-Sallan paliskuntien alueille. Näiden välinen raja on osoitettu maakuntakaavassa violetilla katkoviivalla. Moottorikelkkailu- ja ulkoilureiitit tulee suunnitella niin, että ne risteävät mahdollisimman harvoissa kohdissa paliskunnan esteaidan kanssa ja että porojen kulku aidan läpi reitin kohdalta pyritään estämään.

Kolsanharju on osoitettu maakuntakaavassa arvokkaana harjualueena, jonka käytön suunnittelussa on otettava huomioon alueen luonnonkauneuden, geologisten muodostumien sekä erikoisten luonnonolosuhteiden ja

-esiintymien erityispiirteet. Harjujaksoa myötäilee tärkeä tai vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue, jota koskevat toimenpiteet on suunniteltava siten, että pohjaveden laatu, määrä tai käyttökelpoisuus vedenhankintaan eivät niiden vaikutuksesta heikkene.

Suunnittelualue rajautuu länsiosistaan Joutsenaapa-Kaita-aapa Natura-alueeseen (FI1301404), joka on osoitettu kartalla sinisellä aluemerkinällä (SL 4259). Tavoitteena on suojella alueen luontoarvot. Suunniteltaessa suojelualueen tai sen läheisyydessä olevan alueen käyttöä on neuvoteltava luonnonsuojelusta ja alueen hallinnasta vastaavien viranomaisten kanssa. Natura 2000-verkoston sisällytettyihin alueisiin kohdistuvien toimintojen vaikutukset on tarvittaessa arvioitava luonnonsuojelulain 35§:n mukaisesti.

Maakuntakaavassa on annettu koko maakuntakaava-alueita koskevia määräyksiä muun muassa maa- ja metsätalousalueiden, poronhoidon ja muiden luontaiselinkeinojen toiminta- ja kehittämisedellytysten turvaamisesta. Lisäksi suunnittelumääräyksissä todetaan, että maankäytön suunnittelussa on alueen erityispiirteisiin tukeutuen otettava huomioon arvokkaat luonnonympäristöt, arvokkaat maisema-alueet, rakennetut kulttuuriympäristöt ja arkeologinen kulttuuriperintö sekä kiinnitettävä erityistä huomioita rakennetun ympäristön laatuun. Maisemallisesti herkillä alueilla metsänkäsittelytoimenpiteet on suunniteltava huolellisesti ottaen huomioon maiseman ominaispiirteet ja pyrittävä välttämään suuria muutoksia. Tällaisia alueita ovat esimerkiksi jokien ja järvien rannat, arvokaimmat vaara-alueet sekä pääteiden, matkailupalvelualueiden, retkeilyreittien ja taajamien läheiset metsät. Rakennuksia tai muita huomattavia rakenteita ei tule suunnitella sijoitettavaksi maisemallisesti aroille paikoille, kuten kapeisiin niemen kärkiin, kannaksille tai rantamaisemaa hallitsevien kumpareiden huipulle.

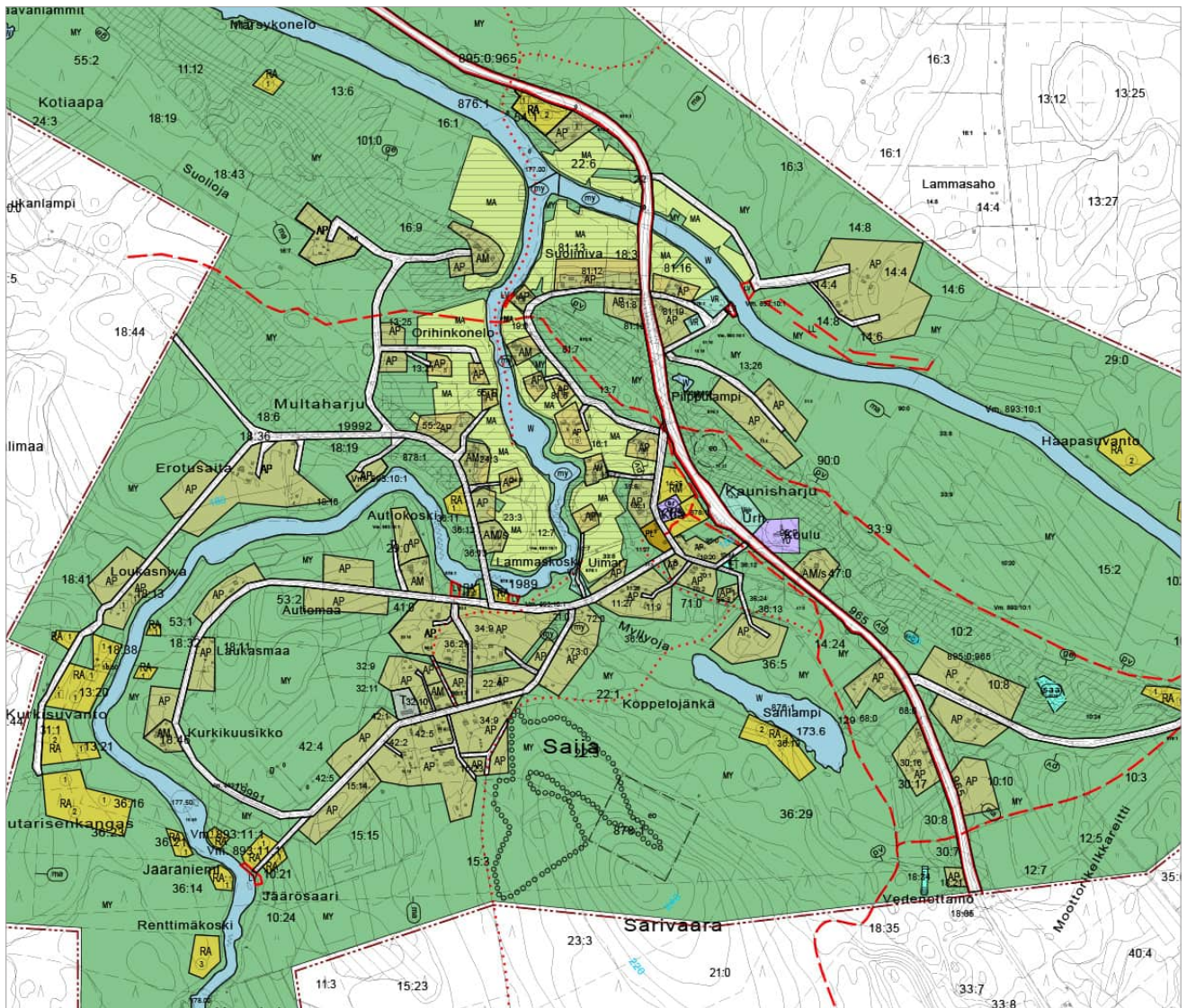
OSAYLEISKAAVA

Suunnittelualueella on voimassa oikeusvai-
kutteinen Saija–Pulkkaviita-osayleiskaava,
joka on hyväksytty vuonna 2001. Kaavaa
laadittaessa Saijan kylä oli luokiteltu maa-
kunnallisesti arvokkaaksi maisemakokonai-
suudeksi. Yhteistyö maanomistajien kanssa
sekä varsin yksityiskohtaiset kaavamääräyk-
set ovat luoneet hyvät raamit arvokkaan kult-
tuurimaiseman säilyttämiselle.

Rakennusoikeutta on kaavassa myönnetty
kantatilaselvityksen pohjalta rakentamiseen
osoitetuille alueille. Koko kaava-alueita kos-
kevissa yleiskaavamääräyksissä määritel-
lään, että rakennukset on rakennustavaltaan,
materiaaleiltaan ja mittasuhteiltaan sopeu-
tettava luonnon- ja kulttuurimaisemaan.

Rakennuspaikat on osoitettu pääasiassa kylä-
teiden varsille kaavamerkinnällä pientalo-
valtainen asuntoalue (AP, ruskea). Maatilojen
talouskeskusten alueita on osoitettu run-
saasti (AM, ruskea), mikä kertoo kylän
maatilavaltaisuudesta vielä osayleiskaavaa
laadittaessa. Loma-asuntoalueita on osoi-
tettu jokivarsille (RA, keltainen).

Kaavassa on lisäksi osoitettu alueita, joissa
ympäristö säilytetään (/s). Alueilla sijaitsee
rakennetun ympäristön kannalta arvokkaita
rakennuksia tai muita kulttuurihistoriallisia
arvoja. Merkinnät paikantuvat Saija-Pirtille
sekä yksittäisiin pihapiireihin, jotka sijait-
sevat Lammaskosken ylittävän Miuluksen
sillan pohjoispuolella, koulun kaakkois-

Ote Saija–Pulkkaviita -osayleiskaavasta. Seitap Oy, 2001.

puolella sekä Tenniöjoen ja Huutoaavan välissä Tennilän kohdalla. Alueilla olevien rakennusten purkaminen tai siirtäminen purkamista merkitsevällä tavalla on kielletty. Purkamiseen on haettava rakennusvalvontaviranomaisen lupa, eikä sitä saa myöntää ilman pakottavaa syytä. Rakennuspaikalle, jonka pinta-ala on vähintään 5000m², saa rakentaa vanhojen rakennusten tyyliin soveltuvia uudisrakennuksia. Luonnonympäristöä ei saa olennaisesti muuttaa.

Saijan kyläkeskuksessa merkittävimmät peltoalueet on osoitettu kaavassa maise-
mallisesti arvokkaiksi peltoalueiksi (MA),
joille saa rakentaa vain perinteisiä hirsilatoja. Rakentamisen ulkopuolelle jäävät alueet on osoitettu pääosin maa- ja metsätalousvaltaiseksi alueeksi, joilla on erityisiä ympäristöarvoja (MY). MA- ja MY-alueita koskee MRL:n 43§:n mukainen rakentamisrajoitus (132/1999). Koko maisema-alueella on lisäksi kaavamääräyksellä asetettu MRL 43§:n mukainen toimenpiderajoitus, mikä tarkoittaa, että alueella on haettava maise-

maa muuttaviin toimenpiteisiin maisematyö-
lupa. Toimenpiderajoitus ei kuitenkaan koske metsälain mukaan tehtäviä toimenpiteitä eikä eo-merkinnällä osoitettuja alueita, jotka on tarkoitettu maa-aineksen kotitarveottoon. Osalle MY-alueita kohdistuu lisäksi merkintä harjijensuojeluohjelmaan kuulumisesta. Kolsanharju kokonaisuudessaan on arvokas harjualue. Kolsanharjulla ei saa tehdä sellaisia toimenpiteitä, jotka voivat vaarantaa harjualueen säilymistä.

Saijan koulu on osoitettu opetustoimin-
nan alueeksi ja kylätalo kulttuuripalvelu-
jen alueeksi. Urheilu- ja virkistyspalvelujen
alueeksi on osoitettu uimaranta sekä urheilu-
kenttä, jota enää ylläpidetään. Virkistyskäyttöä
ja matkailua on Saijalla kehitetty jo kymme-
niä vuosia. Kaavassa on osoitettu mootto-
rikelkkareitit (punainen katkoviiva) ja kylän
yhteiskäyttöön tarkoitettut kelkkaurat (punai-
nen pisteviiva). Yleisiä ja jakokunnan käyt-
töön tarkoitettuja venevalkamia on osoitettu
sekä Tenniö- että Kuolajoen varrelle (LV).

Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman tulee olla linjassa aluetta koskevien, voimassa olevien kaavamääräys-
ten kanssa. Maisemanhoidon toimenpiteisiin vaikuttaa tarkimmin Saija-Pulkkaviita -osayleiskaava, jossa on
määritellyt avoimena säilytettävät peltoalueet ja kohteet, joiden rakennukset ja luonnonympäristö säilytetään.
Osayleiskaavaan voi tutustua tarkemmin Sallan kunnantalolla tai verkkosivuilla.

Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaava on vahvistettu vuonna 2022.

Saija-Pulkkaviita -osayleiskaava on vahvistettu vuonna 2001.

Sallan rakennusjärjestys on vahvistettu vuonna 2018.

MAISEMANHOIDON JA KÄYTÖN KEHITTÄMISEN TARPEITA

Tässä luvussa käydään läpi paikallisten asukkaiden esiin tuomia tarpeita maisemanhoitoon ja maiseman käytön kehittämiseen liittyen. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmaan on sisällytetty toimenpidesuosituksia, jotka huomioivat ilmi tulleita toiveita.

MAISEMAN AVOIMUUDEN SÄILYTTÄMINEN

Maiseman avoimuuden ja jokinäkymien säilyttäminen ovat Saijalla maisemanhoidon puhutuimpia tavoitteita. Avoimet näkymät tuovat esille maiseman monipuolisuuden ja säilyttävät palan menneisyyden kyläkuvausta, joka on voimakkaimman maatalouskulttuurin aikaan ollut erittäin avara. Saijan asukasmäärään nähden alueen maatalous on elinvoimaista, minkä ansiosta keskeiset peltoalueet pysyvät avoimina. Viljelyn lisäksi laidunnuksella sekä harvennustoilla on ollut tärkeä merkitys avoimuuden säilymiselle. Keskusteluissa asukkaiden kanssa kävi ilmi, että kylämaiseman avoimuuden säilyttämiseen kaivataan pitkäjänteisiä toimintatapoja, raivaustyön tekijöitä ja taloudellista tukea. Asukkaiden toiveissa on, ettei avoimen maiseman hoito jäisi tulevien vuosikymmenten aikana ainoastaan paikallisen maa- ja karjatalouden harjoittamisen varaan.

Kylämaiseman ja jokinäkymien avartaminen raivaamalla, niittämällä ja laiduntamalla tukee kulttuuriympäristöön liittyvää paikallista identiteettiä, perinnebiotooppien tilaa sekä alueen virkistyskäyttöä. Puuston ja pensaikon kasvua tapahtuu kuitenkin nopeasti. Näkymiä sulkeutuu erityisesti reunavyöhykkeillä, kuten jokitörmillä, pellonpientareilla ja tienvarsilla sekä vähätuottoisilla pelloilla. Tärkeää on keskittää maisemanhoitoa valikoituille alueille, jotta saadaan aikaan näkyviä ja ennen kaikkea ylläpidettäviä vaikutuksia.

Tämän suunnitelman toimenpidekartalle sivuilla 114–115 on merkitty säilytettäviä ja avattavia näkymälinjoja sekä harvennuskohteita. Kohteet sijaitsevat pääasiassa Kuolajoen ja Tenniöjoen varsilla sekä Lemmenkujan ja keskikylän pelto- ja laidunalueilla.

Avointa jokivarren kylämaisemaa 1940- ja 1950-lukujen taitteessa. Kuva Erkki Yrjänheikin kokoelmasta.

Harjujen metsäiset selänteet, erilaiset puustoiset reunavyöhykkeet, peltoalueet ja pihapiirit luovat suljettujen, puoliavointen ja avointen maisemavaihtelua.

Muutos maiseman avoimuudessa

Erkki Yrjänheikin tiedoksiannon pohjalta

Yksi kylän suurimmista maisemamuutoksista alkoi noin 80 vuotta sitten. Vielä vuonna 1934 otetussa panoraamakuvassa kylämaisema on ollut täysin avoin. Kuva löytyy tämän suunnitelman sivulta 6. Myöhemmin 1940- ja 1950-lukujen taitteessa otetussa, viereisellä sivulla esitetyssä kuvassa tilanne on hyvin samankaltainen. Nykyään pihapiirien, peltojen ja laidunten väliset metsäsaarekkeet ovat monin paikoin kasvaneet umpeen. Taustalla ovat muutokset peltojen viljelyssä, karjan hoidossa sekä tarvepuun otossa.

Laiduntaminen ja aitaaminen

1600-luvulta lähtien kylän alueella on viljelty peltoja ja pidetty karjaa. Alkuun päästiin kaatamalla paikalla kasvanutta metsää, muokkaamalla peltoja ja aitaamalla niitä siten, että eläimet voitiin päästää *vapahalle laitumelle*. Tämä tarkoitti sitä, että eläimet kulkivat vapaasti aitojen ulkopuolisilla alueilla ja viljapelot säästyivät polkemiselta. Tällainen aitaaminen loppui kokonaan sotien jälkeen. Tuolloin traktoreiden käyttö yleistyi ja peltoja ympäröivät aidat alkoivat olla kulkemisen tiellä. Systeemiä muutettiin ja eläimet siirtyivät aitojen sisälle laiduntamaan reheviä jokitörmäisiä sekä niitettyjen peltojen *aaluvaa* eli katkaistun viljan tai heinän tyveltä versoavia oraita. Sähköllä toimivan paimenlanka-aidan käyttöönotto nopeutti aitaamista ja aita oli helppoa tehdä aina sellaiselle lohkolle, jolla kulloinkin oli eläimille syötävää.

Metsittyminen

Osa jokivarsista on nykyään hoidossa lampaiden laitumina. Lehmät eivät kuitenkaan ole aikoihin laiduntaneet jokirantojen törmäisiä ja pieniä peltolohkoja, mikä näkyy pensaiden ja puuston kasvamisena. Jokivarsilta löytyy entisiä hakamaita, joilla voi keskikesinä kasvaa runsaasti kukkivaa lajistoa. Hakamaiden rannoille ja viereisille pelloille siirryttäessä niittykasvillisuus vaihtuu koivikkoon, haavikkoon ja seassa kasvaviin kuusiin. Pihapiirien väleissä puusto on saanut kasvaa viime vuosikymmenten ajan. 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa näiden metsä-

kaistaleiden puut olivat parikymmentä vuotta kasvaneita, neljä-viisimetrisiä taimia. Nyt puusto on jo pitkä. Metsittymistä on tapahtunut myös pelloilla, jotka pienen kokonsa tai heikon kantavuutensa vuoksi eivät ole soveltuneet koneelliseen viljelyyn. Tilojen lohkominen perinnönjaossa on voinut olla syy joidenkin peltojen viljelyn päättymiseen ja tämän myötä pensaikon ja puuston kasvuun. Viljelykäytöstä poistuneen pellon näkee metsittyvän parissakymmenessä vuodessa.

Harvennukset

Viime vuosina maanomistajat ovat omilla mailla tehneet maisemaharvennuksia metsätaloudellisten harvennusten puitteissa. On haluttu tienviarten jäävän kauniiksi, jotta siinä voivat toiset sanoa: ”kylä sillä on komiaa mettää.” Ensimmäiset maisemaharvennukset talkoilla tehtiin 1980-luvun alun tietämillä. Tätä jatkettiin harvakseen ja uutta voimaa tekemiseen on saatu kulttuuriympäristöselvitysten ja maisemanhoidon suunnittelun myötä. Vuoden 2018 aikaan tehtiin edellinen suurempi maisemanhoitokierros ja pienempiä kohteita on harvennettu senkin jälkeen. Kun tienvarsien pensaikkoo on raivattu, näkyvät ovat avartuneet ja liikenneturvallisuus on parantunut.

Useat kylän asukkaat ovat miettineet metsäkuvioidensa järeämmän puuston harvennusta konetyönä. Ajatuksissa on ollut tehdä kartat ja suunnitelmat kohteista, pyytää tarjoukset ja laatia metsäyhtiön kanssa erilliset sopimukset jokaisen maanomistajan kanssa. Yhtiö tekisi hakkuun ja maksaisi kullekin saaduista ainespuista. Raivaussahalla siistimistä voisi tehdä maanomistajien toimesta ja osin kyläyhdistyksen talkoina. Maisemaa ei voi tai tarvitse palauttaa yhtä avoimeksi kuin 1930-luvulla. Mikäli tähän pyrittäisiin, metsä taimettuisi ja kasvaisi hyvin nopeasti pensaikoltaan läpinäkymättömäksi. Maisemaa avaavia ja puiden järeytymistä edesauttavia harvennuksia on parempi tehdä metsien kasvun ja sopivan tiheyden edellyttämällä tavalla, kerralla maltillisesti ja riittävän usein.

LIIKENNETURVALLISUUDEN PARANTAMINEN

Liikenneturvallisuus liittyy osittain maisemanhoito-alueella tehtäviin harvennus- ja raivaustoimenpiteisiin. Pihateiden liittyviä ja risteysalueita halutaan pitää näkymiltään avoimina ja näin mahdollisimman turvallisina. Liikenneopasteet ovat monin paikoin jääneet tienvarsille kasvaneen pensaikon katveeseen ja osa opastekylteistä on tarpeellista uusia.

ELY-keskus vastaa siitä, että Saijantien (965) ja Vaaranlenkin (19991) tienvarsien nurmi niitetään tienhoitoon liittyen kerran kesässä ojanpohjaan saakka tai enintään neljän metrin leveydeltä. Vesakot raivataan joka kolmas vuosi koko teialueen leveydeltä tai korkeintaan kuuden metrin leveyteen asti. Muut tiet ovat yksityisteitä ja niiden hoidosta ei ELY-keskus vastaa.

Maantien teialueella ja suoja-alueella toteutettavista töistä tulee sopia tarkemmin Lapin ELY-keskuksen Liikenne ja infrastruktuuri -vastuualueen kanssa ennen niiden toteuttamista.

Osa liikennemerkeistä ja tienviitoista on huonossa kunnossa.

Kapean Lemmenkujan varressa kasvavat puut ovat olennainen osa tiemiljöötä, mutta yksittäisten puiden poistolla voidaan kasvattaa mutkien näkemäaluetta ja siten liikenneturvallisuuatta.

Seututien ja kylälle kääntyvän Saijanlenkin risteysalue.

VIRKISTYSKÄYTÖN JA MATKAILUN KEHITTÄMINEN

Virkistyskäytön puitteita

Alueen virkistyskäyttö painottuu joella kulkemiseen sekä muuhun liikkumiseen ja oleskeluun luonnossa. Tähän liittyen erilaisten puitteiden, kuten uima- ja nuotiopaikkojen, sekä reittien kehittäminen ovat toivottuja toimenpiteitä. Pitkällä aikavälillä virkistyskäytön mahdollisuuksiin vaikuttavat vesistöistä ja kylämaisemista huolehtiminen. Jokirannoilla on tärkeää säilyttää yleiseen käyttöön sopivia paikkoja, jotka mahdollistavat veden ääreen pääsyn kaikille.

Kuolajoen uimarannalle toivotaan portaita ja kaidetta turvallisen veteen kulkemisen tueksi. Uimarannan yhteyteen ideoitiin keskustelutilaisuudessa laavua, sillä nykyään maise-manhoitoalueen ainoa julkisessa käytössä oleva nuotiopaikka sijaitsee Lossirannassa, etäällä kylän keskuksesta. Lossirannan tiedetään olevan paikallisten asukkaiden, matkailuautoilijoiden ja melojien käytössä, mitä voitaisiin huomioida puitteiden parannuksilla. Olemassa oleva nuotiokatos Lossirannassa voitaisiin purkaa ja uusi katos rakentaa hieman etäämmälle tulvivasta rannasta.

Sarivaaran valaistun lenkkipolun varrella on kuntoiluvälineitä, joista huonokuntoisimmat olisi hyvä poistaa. Sarivaaran poluille ja Multaharjulle tehdään talvisin hiihtoladut, ja

näiden välille on suunniteltu Kuolajoen ylittävä yhdyslatu. Hoidetut moottorikelkkareitit kulkevat Saijalta Savukoskelle, Sallan kirkonkylälle sekä Naruskan ja Tuntsan suunnille. Maisemanhoitoalueen ja sen lähialueiden nykyisiä reittejä kannattaa kartoittaa, sillä reitistöä voidaan edelleen kehittää sekä kylän tuntumassa että osana Sallan laajempaa reittiverkostoa.

Saijalle on pitkään toivottu näköalapaikkaa. Keskustelua käytiin näkötorresta, jolta avautuisi näkymiä Kuolajoen koskille tai lintujen suosimille alueille. Tähän sopivia paikkoja on Myllyojan suun liepeillä sekä Kuolajoen ja Tenniöjoen yhtymäkohdassa, mikäli maanomistajat suhtautuvat asiaan myönteisesti. Näkö- tai lintutorstin käyttöastetta voi lisätä se, että tornin yhteydestä löytyy esimerkiksi tulipaikka ja suojaisat paikat riippumatoilla yöpymiseen. Tornin on kuitenkin hyvä sijaita riittävän etäällä vilkkaasti liikennöidyistä teistä. Maisemaharvennuksin toteutettavia näköalapaikkoja on esitetty toimenpidekartalla Kolsanharjulle ja Sarivaaran lenkkipolun varrelle. Aiemmin kaukomaisemia pääsi katselemaan Kukkuran näkötorresta, jota ei ole enää olemassa. Yhtenä vaihtoehtona on rakentaa uusi näkötorsti Sarivaaran rinteeseen, laen pohjoispuolelle.

Vesillä kulkeminen ja veden äärellä oleskelu ovat alueen virkistyskäytön ytimessä. Kylän avoimet alueet keskittyvät jokivarsille, mikä mahdollistaa monipuolisen kylämaiseman näkemisen joelta käsin.

Saija yhdistyy laajaan melontareittien verkostoon, joka ulottuu seudun pieniltä joilta Tenniöjoelle ja Kemijoelle saakka.

Matkailun mahdollisuuksia

Matkailu on nähty Saijalla jo kauan kiinnostavana mahdollisuutena. Alueella on paljon koettavaa, mistä voidaan ammentaa ideoita matkailuelinkeinojen kehittämiseen. Suurimpia vetovoimatekijöitä ovat jokien virkistyskäyttö, läheiset suojelualueet sekä arvostetut maisemat. Lisäksi Saijan kylä on tunnettu omaperäisistä tapahtumistaan, kuten Saijazz-konserteista ja Maailmojen välisistä petankikisoista. Tapahtumien jatkumista pidetään tärkeänä.

Majoitus- ja matkailupalveluiden ideointia ja konkreettista kehittämistä pidetään yhä ajantasaisina tarpeina. Tasokkaiden majoituspalveluiden järjestäminen ja olemassa olevista tilamajoituksista tiedottaminen olisi tarpeellista. Majoitus- ja matkailupalveluiden kehittämistä edesauttavat valmiiksi aurauksen piiriin kuuluva tiestö sekä laajat sähkö- ja vesijohtoverkot. Kylämatkailun kehittämisessä voidaan hyödyntää Sallasta ja Savukoskelta löytyviä palveluita, kuten Sallatunturin laskettelurinteitä, Sallan kansallispuiston opastuskeskusta, kylpylää ja urheiluhallia sekä kirkonkyliltä löytyviä kauppoja.

Matkailupuitteita voidaan parantaa opasteilla, jotka ohjaavat kulkemista maisemanhoitoalueella. Maastoon pystytetyt opasteet ja digitaaliset reittikartat tuovat vierailijoille varmuutta ja rentoutta kylällä

liikkumiseen, pysäköimiseen ja mahdolliseen leiriytymiseen. Olemassa olevaa polku- ja latuverkostoa voidaan laajentaa ja uusia reittejä suunnitella maanomistajien toiveita kuunnellen. Melontareittien suhteen alueella on paljon potentiaalia ja yhdessä lähikylien kanssa voitaisiin suunnitella melontavarusteiden vuokraukseen liittyvää liiketoimintaa. Karttoja seudun melontareiteistä löytyy [Korvatunturin verkkosivuilta](#) (Korvatunturi.fi, 2023).

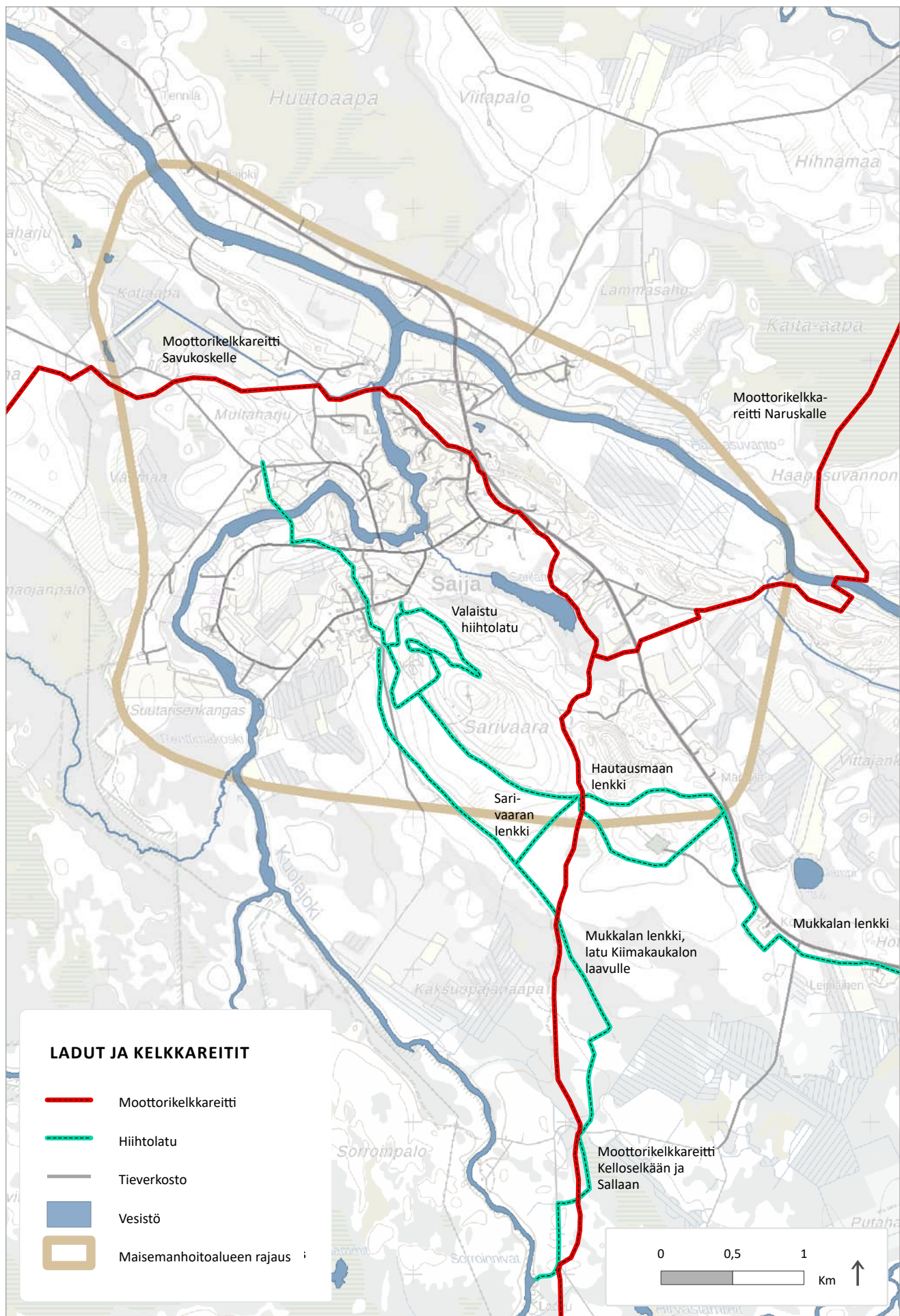
Kalastusmahdollisuuksia pidetään Saijalla tärkeinä niin paikallisten asukkaiden kuin lomailijoidenkin keskuudessa. Myös syksyiset metsästysajat saavat ihmisiä liikkeelle ja osa alueen vapaa-ajanasunnoista on metsästysporukoiden käytössä.

Revontulien ympärille suunnitellut matkailupalvelut ovat mahdollisia myös Saijalla. Kylän pohjoispuoli on täysin valaisematon, joten korkeatasoisen revontulien katselu- ja kuvauspaikan voi hyvinkin toteuttaa.

Saijan kylä ympäristöineen on maisema- ja luontoarvoiltaan sekä historialtaan rikasta aluetta. Jälleenrakennuskauden edustavat kylämaisemat, uiton paikat ja sotahistorialliset kohteet ovat kulttuurihistoriaan liittyviä asioita, joilla on merkitystä matkailun vetovoimatekijöinä.

Voimakkaasti virtaavien jokien jäät eivät ole keskitalvellaakaan kauttaaltaan kantavia. Moottorikelkkareitit kulkevat paikoin joen yli.

Hiihtoladut ja moottorikelkkareitit. Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

KULTTUURIHISTORIALLISTEN KOHTEIDEN INVENTOINTI JA HOITO

Suunnittelun alkaessa paikallisten asukkaiden taholta esitettiin toive sotahistoriallisten kohteiden inventoinnista. Tiedossa on ollut, että harjuilta ja vaaroilta löytyy toisen maailmansodan aikana tehtyjä kaivantoja ja rakenteita, kuten juoksuhautoja ja korusuja. Arkeologinen inventointi toteutui Lapin maakuntamuseon taholta kesällä 2023 ja sen tulokset on liitetty osaksi tätä julkaisua (liite 1). Arkeologisten kohteiden huomioimisesta maisemanhoidossa on annettu ohjeita sivulla 103.

Saijalla on runsaasti arvokasta rakennuskantaa ja sen hoitoon toivottiin opastusta. Suunnitelman laatimisen aikana neuvontaa oli kylällä kerran saatavilla Avoimet miljööt ja komeat kuistit -hankkeen ja Lapin maakuntamuseon järjestämänä. Lisäksi tähän julkaisuun on liitetty restaurointimestarin laatima vinkkilista asioista, joihin vanhojen talojen hoidossa kannattaa kiinnittää erityistä huomiota (sivut 104–110). Kylällä on muutamia asuinrakennuksia, jotka ovat olleet viime vuosina vähällä käytöllä ja tämän myötä suuremmissa kunnostuksen tarpeessa. Mikäli tyhjillään olevaa asuinrakennusta on mahdollista vuokrata, kannattaa tätä vaihtoehtoa harkita. Asuttuina rakennukset säilyvät paremmissa kunnossa ja apua asian järjes-

tämiseen voi saada [Talo maalta -palvelusta](#). Palvelu on kehitetty yhdistämään maallemuutosta haaveilevia ja tyhjillään olevien kiinteistöjen omistajia (Talo maalta, 2023). Pihapiirien keskeisten rakennusten lisäksi hoitoa kaipaavat pelloilla sijaitsevat ladot. Keskusteluissa esitettiin toive, että kunnostuskelpoiset ladot korjattaisiin ja muut purettaisiin. Lisäksi ehdotettiin, että kotimuseona toimivan Leanterin talon liepeille rakennettaisiin perinteistä tyyliä mukaileva aitta.

Uittoperinteen ja siihen liittyvän tiedon vaaliminen on koettu tärkeäksi. Uitot ovat lähihistoriaa, jonka useat paikalliset asukkaat yhä muistavat. Itä-Lapin kuntayhtymällä on vuosina 2022–2024 meneillään Itä-Lapin ja Sodankylän uittoperinne tutuksi -hanke, jonka tarkoituksena on ollut koota tietoa Kemijärven yläpuolisen vesistön uitoista sekä niihin liittyvistä rakennelmista, paikoista ja työtavoista. Hanketta varten on haastateltu myös saijalaisia, joiden tarinoita voi kuulla osana hankemateriaalia. Tietoa Saijan uittokulttuurista on poimittu tähän julkaisuun ja toivottavaa on, että uitolle keskeisiä paikkoja hoidetaan pitämällä kohteet saavutettavina sekä tiedottamalla niihin liittyvästä historiasta.

◀ Jälleenrakennusajan edustava rakennuskanta on Saijan kulttuurihistoriallinen piirre, joka on maisemassa erittäin näkyvä.

MAISEMANHOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMA

Tässä osassa käydään ensin läpi päämäärät, joita ajatellen hoito- ja käyttösuunnitelma on laadittu. Tämän jälkeen käsitellään yleisiä suosituksia seuraaviin aiheisiin liittyen:

- metsänhoito
- peltoalueiden säilyttäminen avoimina
- perinnebiotooppien ja LUMO-alueiden hoito
- vieraslajit
- rakennusten hoito
- arkeologisten kohteiden huomioinen.

Yleisten suositusten ja ohjeiden jälkeen esitellään suunnittelualan kohdekohtaiset toimenpidesuosituksset, joita havainnollistetaan kartoilla ja valokuvilla.

HOIDON PÄÄMÄÄRÄT

Hoito- ja käyttösuunnitelmalla pyritään helpottamaan yhteisten tavoitteiden löytämistä sekä yhteistyön järjestämistä. Lisäksi suunnitelman tarkoituksena on herättää kiinnostusta maisemanhoitoa ja käytön kehittämistä kohtaan.

Saijan maisemanhoitoalue on suurilta osin kulttuuriympäristöä, jonka ominaispiirteet ovat muotoutuneet ihmisen toiminnan vaikutuksesta. Jatkossakaan tarkoituksena ei ole jähmettää aluetta muuttumattomaan tilaan,

vaan antaa ympäristön ja maisemien muotoutua siinä elettävän elämän ja luonnonprosessien mukana. Periaatteena on ottaa maisemanhoitoalueen arvoja huomioon silloin, kun tehdään ympäristöön vaikuttavia, arkisia valintoja tai suunnitellaan alueelle uutta rakentamista ja käyttöä. Maiseman äärellä on Saijalla oltu hereillä pitkään ja vaikuttaa siltä, että tällainen maisema-arvojen huomioiminen on jossain määrin vakiintunut osaksi kylän kulttuuria.

Maisema-arvojen huomioimista vuosikymmenten varrella

Erkki Yrjänheikin tiedoksiannon pohjalta

“Muistan 1950-luvulta, että vaikka täällä Saijalla maisemasta ei sillä tavalla puhuttu, niin kyllä se tiedettiin, että siinä on jotain erityistä. Kansakoulussa 1960-luvulla opettaja näytti meille kirjan, jossa oli kuva Saijan Lammaskoskesta. Kuvasta näki virtaavan kosken ja nykyistä avarammat rannat. Siltaa ei vielä ollut. Kuvatekstissä paikkaa ehdotettiin Lapin kauneimmaksi.

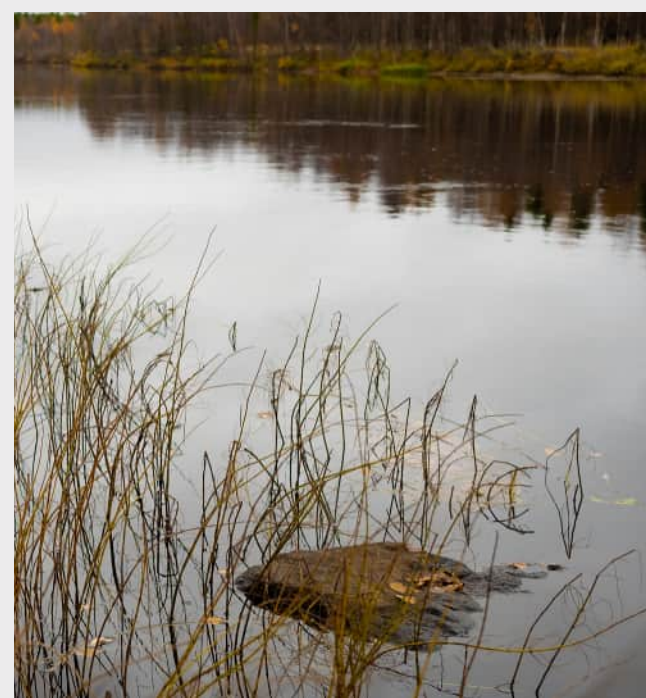
Vuonna 1970 heinäkuussa olin viidentoista vuoden ikäinen ja palasin Saijalle kuukauden uittoreissusta reppu selässä, patja repun päälle käärittynä. Tuon helteisen päivän ilta-puolella kävelin kylätietä ja katselin jokimaisemaa, jossa ruoho oli vihreimmillään. Minut valtasi voimakas tunne siitä, että kylläpä tämä paikka on hieno. Tällaisesta tunteesta puhuttiin yhdessä kavereidenkin kanssa. 1970-luvun lopulla järjestettiin ensimmäisiä maisemanhoitotalkoita, vaikka tekemistä ei

varsinaisesti maisemanhoidoksi puhuteltukaan. Kyse oli enemmänkin pensaikoiden raivauksesta. Työ ei vielä silloin ollut kumminkin organisoitua, mutta sieltä lähtien on harvaksen jatkettu tähän asti – milloin joku omilla nurkillaan ja milloin yhteisesti isommalla joukolla.

1990-alussa julkaistiin kulttuuriympäristöselvitys, jossa Saijan maisema noteerattiin maakunnallisesti arvokkaaksi. Uutinen luettiin lehdestä ja siitä puhuttiin kyläläisten kesken. Tuli lisää intoa ja uudemman kerran kiinnostus maisemanhoitoa kohtaan kasvoi, kun maakunnallisesti arvokas maisemanhoitoalue perustettiin vuonna 2007. Jo perustamista edeltävän suunnittelun aikaan monet yksittäiset asukkaat alkoivat katsoa omia tiluksiaan maisemanhoitajan silmin. Alkoi määrätietoinen maisemien hoito ja kohteiden mietintä.”

Tärkeimpiä päämääriä maisemanhoidossa ovat kylän elinvoimaisuuden tukeminen sekä kulttuurimaiseman rakenteen, rakennuskannan, kulttuurihistoriallisten kohteiden, maiseman avoimuuden sekä luontoarvojen säilyminen. Lisäksi tavoitteena on kehittää maisemanhoitoalueen käyttöä parantamalla virkistyskäytön ja matkailun puitteita.

- Elinvoimaisuudella tarkoitetaan monipuolista pienyrittäjyyttä, toimivaa maa- ja metsätaloutta sekä muiden alueelle ominaisten elinkeinojen, kuten poronhoidon, huomioimista ympäristöä koskevassa päätöksenteossa. Kylän elinvoimaisuuteen vaikuttavat myös koettu yhteisöllisyys sekä oma-kohtaisen ympäristösuhteen säilyminen.
- Kulttuurimaiseman rakenteen säilyminen edellyttää laajojen peltokokonaisuuksien säilymistä viljelykäytössä, rakentamisen ohjausta kaavamääräysten ja rakennusjärjestyksen mukaisesti, kylä- ja tiemiljööön luonteen vaalimista sekä maiseman erityisten yksityiskohtien, kuten jälleenrakennusajan rakennusten, latojen ja maisemapuiden vaalimista.
- Rakennuskannan hoidolla tarkoitetaan näiden huoltoa ja tarvittaessa vanhojen rakennusten restaurointia perinteisiä rakennustapoja ja -materiaaleja käyttäen.
- Kulttuurihistoriallisilla kohteilla tarkoitetaan vanhoja reittejä, uitolle keskeisiä paikkoja, sotahistoriallisia ja muita arkeologisia kohteita. Näiden kohteiden ylläpidolla sekä niistä kertovilla opasteilla voidaan tehdä paikallista kulttuurihistoriaa näkyväksi.
- Maiseman avoimuuteen kuuluvat peltojen avoimena pitämisen lisäksi selkeät joki- ja peltonäkyvät keskeisiltä kulkuväyliltä. Olennaista on myös asumisessa säilytettävä, kaavamääräysten mukainen väljyys.
- Luontoarvojen hoito tarkoittaa perinnebiotooppien, luonnon monimuotoisuuskohteiksi luokiteltujen alueiden ja ranta-alueiden hoitoa siten, että näille ominaiset luontotyyppit ja lajisto säilyvät vahvoina.
- Virkistyskäytön ja matkailun puitteita kehitetään osana laajempaa aluekokonaisuutta, jonka maisemanhoitoalue muodostaa yhdessä läheisten luonnonsuojelualueiden sekä retki- ja lomakohteiden kanssa. Alueen vetovoimatekijöitä hyödyntäen voidaan kehittää matkailuelinkeinoa Saijan kylälle.

Nopeasti uhanalaistuneen hömötiaisen menestymistä voidaan tukea sekapuustoisten metsien ja lahojen lehtipuupökölöiden määrän lisäämisellä (BirdLife Suomi ry., 2023). Ylin kuva Kersti Lindström / AdobeStock.

METSÄNHOITO

Saijan maisemanhoitoaluetta ympäröivät metsä- ja suoalueet. Ne muodostavat yhdessä kylän tuntumassa sijaitsevien harju- ja vaarametsien kanssa kokonaisuuden, johon paikallisten ihmisten elinpiiri ulottuu. Kylältä on tavattu kulkea kymmenienkin kilometrien päähän niityille, savotoille, marjametsiin ja eränkänhtiin, minkä vuoksi alueen metsät ovat kulttuurihistorialtaan runsaita (Rauhala ym., 2007. 28). Metsäisiä alueita on myös kylän ytimessä: jokirannoilla, teiden varsilla sekä peltojen ja pihapiirien reunoilla. Voidaan todeta, että metsät ovat keskeinen osa Saijan maisemanhoitoaluetta.

Tässä luvussa käydään läpi ohjeita, jotka koskevat maisemanhoidon harvennus- ja raivaustoimenpiteitä. Lisäksi annetaan suosituksia maisema-arvoja huomioivista metsätalouden toimintatavoista. Aiheita on käsitelty edeltävässä maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmassa yksityiskohtaisesti ja suurilta osin nuo suositukset ovat edelleen maisemanhoitoalueelle sopivia (Rauhala ym., 2007). Niihin liittyvät pääperiaatteet käydään tiivistetysti läpi tässä suunnitelmapäivityksessä. Suositusten koostamisessa on hyödynnetty edeltävän maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman lisäksi Tapion tuottamia metsänhoidon suosituksia (2023) sekä pohjoiseen tehtyjä maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmia (Kokko ym., 2009; Koskiniemi, 2016). **Esitetyt suositukset ovat metsänomistajille vapaaehtoisia ja metsätaloutta harjoitetaan alueella metsälain mukaisesti.** Tavoitteena on tehdä maisemallisesti ja ekologisesti kestäviä valintoja samalla, kun harjoitetaan kannattavaa metsätaloutta. Maisemanhoitoalueen arvojen kehittämiseen vaikutetaan metsänhoidolla kauaskantoisesti.

Maisemallisesti kestävässä metsätaloudessa hakkuut suunnitellaan niin, että ne sulautuvat maisemaan mahdollisimman hyvin. Tärkeimmät keinot koskevat toimenpidekuvion rajauksen suunnittelua, säästöpuuston sijoittelua ja maanmuokkauksen keventämistä. Siisti työnjälki vaikuttaa ympäristön viihtyisyyteen erityisesti virkistyskäytön kannalta keskeisissä metsissä ja niissä sijaitsevien reittien varsilla.

Ekologista kestävyyttä huomioivaan metsänhoitoon kuuluu elinympäristöjen ja eliölajien monimuotoisuuden tukeminen. Monimuotoisuuteen vaikutetaan monilajisen ja monen ikäisen puuston suosimisella sekä riittävän säästöpuuston jättämisellä. Toimenpidekuvion pienentäminen ja maanmuokkauksen keventäminen voivat lievittää hakkuiden vaikutusta paikalliseen lajistoon. Käytännössä tärkein monimuotoisuuden tukemisen keino on valita hakkuualueet tietoisena alueen luontoarvoista. Arvokkaiden metsäalueiden säästämiseksi auttavat tiedot seuraavista kohteista:

- uhanalaisten ja vaatelaidien kasvien elinympäristöt
- metsälain 10 §:n mukaiset erityisen tärkeät elinympäristöt, kuten luonnon-tilaisten tai luonnontilaisen kaltaisten lähteiden, purojen ja pienten lampien ympäristöt
- muut arvokkaat elinympäristöt, kuten puustoiset perinnebiotoopit, vesistöjen lähimetsät ja pohjavesialueet.

Metsätalous on merkittävä elinkeino noin viidellätoista paikallisella tilalla. Monet metsänomistajista tekevät moottori- ja raivaussahalla hoidettavat työt itse, kun taas hakkuut toteutuvat lähes täysin koneurakoitsijoiden ja metsäyhtiöiden työnä. Tällaisessa työnjaossa on tärkeää, että tieto valituista toimintatavoista kulkee metsänomistajalta metsäkoneen käyttäjälle. Myös pienemmän mittakaavan metsänhoitotöissä voidaan tehdä merkityksellisiä valintoja, sillä jokien ranta-alueet ja muut reunavyöhykkeet ovat maisemakuvan sekä luonnon monimuotoisuuden kannalta keskeisiä alueita.

Maisemaharvennukset

Puuston kasvu, tihentyminen ja leviäminen sulkevat kylämaisemassa keskeisiä näkymiä. Toimenpidekartalla esitetään suositusalueita harvennuksille, joilla voidaan avata näkymiä kulkuväyliltä joille, pelloille, laitumille ja läheisille soille. Lisäksi näköalapaikkojen aikaansaamiseksi on esitetty harvennuskohteita Kolsanharjulle ja Sarivaaralle. Näkymiä avaavista harvennus- ja raivaustoimenpiteistä käytetään yleisnimitystä maisemaharvennus.

Maisemaharvennuksia on kuluneiden vuosien aikana tehty Saijalla erityisesti jokirannoilla ja keskeisten teiden varsilla. Avartumista on tapahtunut eniten kohteissa, joita on voitu harvennusten ja raivausten lisäksi laiduntaa. Laidunten ulkopuolisilla alueilla näitä toimenpiteitä on tehty hyvin mallillisella tahdilla. Jotta näillä alueilla saadaan aikaan näkyviä muutoksia, on harvennustyötä on olennaista jatkaa säännöllisesti.

Maisemaharvennusten toteutuksen selkärankana on vaihdella harvennustiheyttä. Osa käsiteltävästä harvennuskohteesta voidaan avata täysin, mutta näkymän ei tarvitse olla kauttaaltaan avoin. Kasvamaan kannattaa jättää puuryhmiä ja yksittäisiä

puita epäsäännöllisin etäisyyksin toisistaan. Harvennustöissä on hyvä välttää suoria rivejä ja kaavamaisia tasamittoja. Jos työskennellään metsäkoneella, syntyy kasvamaan jätetyistä puista helposti koneen ajosuuntaa myötäileviä suoria linjoja. Tämän välttäminen vaatii yleensä alueen tarkastelua etäältä kesken konetöiden. Näillä suosituksilla pyritään siihen, että ero harvennetun alueen ja sen ympäristön välillä ei näytä maisemakuvassa jyrkältä.

Toimenpiteissä kannattaa säästää lehtipuita, marjovia puita ja pensaita sekä lahopuuta. Harvennuksilla voidaan tuoda esiin puuryhmiä, näyttäviä puita, keloja ja suuria kiviä. Tiheää aluskasvillisuutta kannattaa jättää paikkoihin, joissa näkymiä halutaan peittää. Toimenpiteet on hyvä tehdä puiden ollessa lehdessä ja karsimisjätteet kannattaa kerätä pois alueelta. Näin ravinteita poistuu rungon ja lehvästön mukana kasvupaikalta, mikä auttaa hillitsemään uuden vesakon kasvua. Tässäkin tapauksessa on tärkeää välttää puiden kaatoa lintujen pesintäkaudella eli kesä-heinäkuussa. Maisemaharvennuskohteissa tarvitaan jatkohoitona laidunnusta tai säännöllistä pensaskerroksen raivausta.

Rannan puusto havainnollistaa suositusta siitä, että maisemaharvennuksissa pyritään jättämään vuoroin selkeitä aukkoja, yksittäisiä puita, puu- ja pensasryhmiä sekä laajoja puustoisia tihentyymiä. Tasaisia välimittoja vältetään. Periaatetta harvennustiheyden vaihtelusta voidaan soveltaa sekä pieniin että laajoihin kohteisiin. ►

Joskus maisemaharvennuksen tavoitteena on tuoda näyttäviä kohteita paremmin esiin, mutta säilyttää puiden latvusto peitteisenä. Yksi tällainen kohde sijaitsee Saijalla Piippulammen ja seututien välillä. ►

Ensiharvennuksen ja karsimisjätteen keräyksen jälkeen tätä Rovaniemellä sijaitsevaa kohdetta ei ole hoidettu kahteen vuoteen. Tuona aikana alueelle on ehtinyt kasvaa kahden metrin korkuinen, tiheä pensaikko. Jatkohoito erityisesti ensiharvennusta seuraavina vuosina on tärkeää ja sen tarve korostuu kosteilla kasvupaikoilla. Kuva oikealla Arto Sääskilahti.

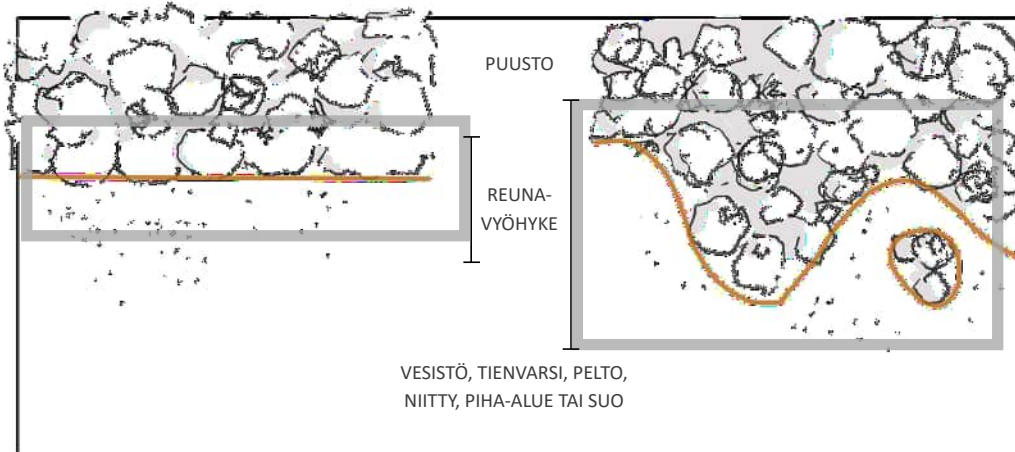

Reunavyöhykkeet

Reunavyöhyke tarkoittaa puustoisien alueiden ja aukkeiden yhtymäkohtaa. Reunavyöhykkeet luovat maisematilalle raameja ja ne ovat ekologisesti merkittäviä. Reunavyöhykkeiden eliölaajasto on usein monimuotoisempaa kuin viereisen metsän tai aukkean alueen laajasto. Pienelle alalle voi syntyä kirjo erilaisia elinympäristöjä, joissa valo-, kosteus- ja tuuliolosuhteet vaihtelevat. Eliöstön monimuotoisuuden vahvistamiseksi reuna-

vyöhykkeitä hoidetaan monikerroksisina, monilajisina sekä mahdollisuuksien mukaan linjauksiltaan mutkittelevina. Yleisiä toimenpiteitä ovat harvennus ja raivaus, joilla avataan näkymiä puuston läpi tai metsän sisään. Harvennus sopii parhaiten sellaisille kohteille, joissa puustoa kasvaa kahden aukkean alueen välissä. Tällaisia kohteita ovat esimerkiksi peltojen välille jäävät kapeat metsäkaistaleet.

Harvennetut osuudet ja aukkopaidat jokirantojen reunavyöhykkeillä määrittelevät pitkälti sen, näkyvätkö joet kylän keskeisille kulkureiteille. ▶

Eliöstöltään monimuotoinen, leveä reunavyöhyke saadaan aikaiseksi mutkittelevalla linjauksella, monikerroksellisuudella ja metsänreunan läheisyyteen jätettävillä puuryhmillä. Suoralinjainen reunavyöhyke on pinta-alaltaan pienempi (vasen) kuin mutkittelevasti linjattu (oikea).

Jokirantojen reunavyöhykkeet

Kuolajoki ja Tenniöjoki virtaavat maisemanhoitoalueella pääasiassa peltoalueiden halki. Toimenpidekartalle on merkitty jokivarren reunavyöhykkeitä, joita hoidetaan jokinäkemien säilyttämiseksi avoimina tai puoliavoimina. Muita jokirantojen metsiä säilytetään peitteellisinä ja eheinä. Niitä voidaan hoitaa vähäisillä harvennuksilla, joilla jätetään tilaa järeämmän puuston kasvulle. Harvennukset rannan tuntumassa kannattaa tehdä mahdollisuuksien mukaan metsurityönä. Mikäli harvennukset tehdään koneella, käytetään kevyitä koneita ja vältetään ylimääräistä ajoa rantapenkereellä. Toimenpiteet voi olla hyvä keskittää talviaikaan, jolloin maa kestää kulu- tusta paremmin. Ajotie kohti rantaa tehdään viistosti, sillä suoraa ajolinjaa pitkin vesi ja lietteet valuvat helposti jokeen.

Tulvan vuoksi rannoille suositellaan jätettäväksi lehtipuita, jotka ovat sopeutuneet vedenkorkeuden vaihteluihin. Erityisesti

pihlaja sitoo juuristollaan rantatörmää. Näyttäviä puita tuodaan esiin ja polkuja pidetään avoimena pensaikkoa harventamalla.

Pisimmät talousmetsien reunustamat jokirannat sijaitsevat Tenniöjoen varressa kylän itäpuolella ja Kuolajoen varressa Lammaskoskesta lounaaseen. Mitä lähempänä rantaa toimenpiteitä tehdään, sitä oleellisempaa on välttää laajoja hakkuita. Rantametsien talouskäytössä pyritään hoitoon varovaisin harvennuksin ja pienialaisin aukoin. Yleisesti rantametsät toimivat suojana tuulta, eroosiota sekä jokeen päätyviä ravinnevalumia vastaan. Lisäksi rannan laajasto poikkeaa usein selvästi ympäröivästä metsästä. Kun hakkuita tehdään, on tärkeää jättää veden ja hakkuualueen välille riittävä rantametsä suojavyöhykkeeksi. Vyöhykkeen suositeltu leveys on jyrkkien, hienosta maa-aineksesta muodostuvien törmien kohdalla noin 20 metriä.

Jokien rannoille sijoittuu näyttäviä puita ja puuryhmiä, jotka erottuvat ympäristöstään. Tällaiset maisemapuut säilytetään. ▶

Tienvarsimetsät

Tienvarsimetsien maisemanhoito on tärkeää kylästä syntyvän mielikuvan kannalta, sillä suuri osa Saijalla vierailevista ihmisistä näkee mahdollisesti vain maisemat teiden varsilla. Näiden metsien hoidossa voidaan tehdä maisemaharvennuksia näkymien rikastuttamiseksi ja peittää kohteita, joiden näkymistä ei koeta miellyttävänä. Seututien tienvarsimetsiä on osin hoidettu siten, että toivottuja näkymiä Huutoaavalle ja Piippulammelle on alettu avartaa, kun taas ei-toivotut näkymät soranotto paikalle ovat saaneet puiden kasvessa sulkeutua.

Korkeamman nopeusrajoituksen tieosuuksilla kannattaa panostaa laajana avautuviin joki- ja peltonäkymiin. Seututien varressa maiseman yksityiskohdat erottuvat parhai-

ten suurten aukeiden reunoilta ja kaarteista. Pienemmillä kyläteillä liikutaan hitaammin ja maiseman pienten yksityiskohtien esiintuominen on kannattavampaa. Suosituksia harvennettavista tienvarsimaisemista on merkitty toimenpidekartoille. Lisäksi on tarpeellista tarkkailla näkemäharvennusten tarvetta risteysalueilla, tiukoissa mutkissa ja pihateiden liittymissä.

Tienvarsimetsät ovat tieympäristön ja metsien yhtymäkohtia, joita voidaan hoitaa monilajisina ja monikerroksisina reunavyöhykkeinä. Kuten maisemaharvennuskohdeissa muutenkin, kannattaa harvennukset tehdä vaihtelevalla voimakkuudella. Porojen ja hirvien havaitsemisaikaa voidaan pidentää sillä, että metsiä tien lähellä harvennetaan.

Kylän kohdalla harjut seuraavat seututie varsia. Tienvarsimetsien hoito on tällöin toteuttava harjumetsien hoitoa koskevien periaatteiden mukaan.

Peltojen ja niittyjen reunavyöhykkeet

Osa alueen pelloista ja niityistä rajautuu karuihin männiköihin. Näillä paikolla reunavyöhykkeet kasvavat hyvin avoimina. Kosteammilla kasvupaikoilla peltojen ja niittyjen reunavyöhykkeet kasvavat monilajisempina ja tiiviimpinä. Reunavyöhykkeiden hoidossa tavoitellaan mutkittlevaa linjausta sekä monilajista ja monikerroksista puu- ja pensaskasvillisuutta, mikäli lähtötilanne on tähän sopiva. Peltojen ja niittyjen reunoilla

kannattaa säilyttää tiheitäkin reunavyöhykkeitä.

Peltoja ja niittyjä ympäröivien metsien hakkuissa reunametsästä voidaan poimia varovaisesti puita. Suositeltavaa on säästää pensaikkoo ja maisemapuita. Yksittäisten maisemapuiden tai puuryhmien ympäriltä kannattaa poistaa puustoa, jotta ne näkyvät ja niiden latvus saa enemmän kasvutilaa.

Laidunnetun niityn ja harjumetsän välinen reunavyöhyke.

Pellon ja jokirannan välinen reunavyöhyke.

Pellon ja vaarametsän välinen reunavyöhyke.

Tulvaniityn ja rantametsän välinen reunavyöhyke.

Soiden, lampien ja purojen reunavyöhykkeet

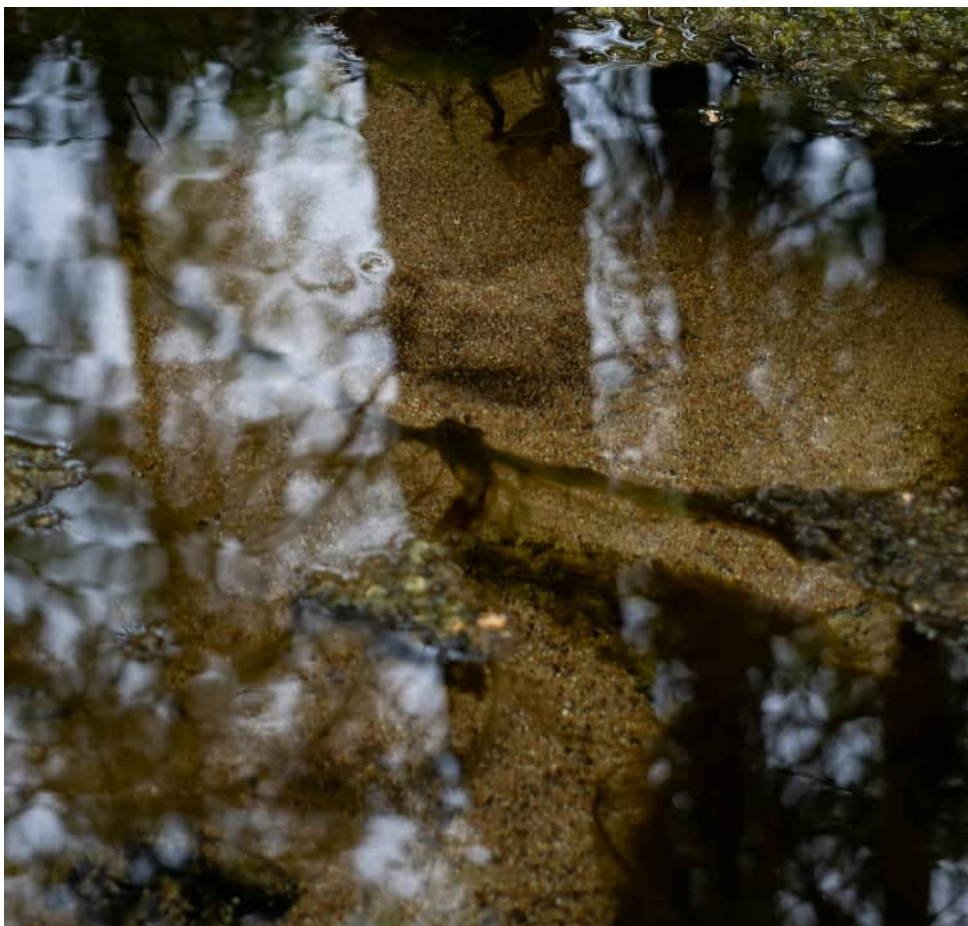
Soiden, lampien ja purojen reunavyöhykkeet säilytetään pääsääntöisesti tiiviinä ja peitteisinä. Mikäli näiden lähellä tehdään hakkuita, suositellaan hakkuut rajattavaksi puuston pituutta vastaavan etäisyyden päähän suon tai pienveden reunasta. Riittävän leveät, puustoiset reunavyöhykkeet ylläpitävät kosteaa pienilmastoa ja kyseisen elinympäristön lajistoa. Yksittäisiä puita voidaan poimia reunavyöhykkeeltä, mutta järjestelmällistä harvennusta ja raivausta vältetään.

Kolsanharjun kupeessa sijaitsevat Piippulampi ja sen kaakkoispuolella kaksi pientä lampea. Näitä suurempi, vajaan kilometrin mittainen Sarilampi sijaitsee Sarivaaran pohjoispuolella ja siitä Kuolajokeen laskeva Myllyoja johtaa kylän uimarannan lähelle. Useimpien lampien rannoilla on suota tai soistuvaa maata. Osa näistä kohteista sijaitsee lähellä keskeisim-

piä kulkureittejä. Toimenpidesuunnitelmassa on esitetty maisemaharvennuksia seututien ja Piippulammen välille, seututien ja Huutoaavan välille sekä Kolsanharjun laella kulkevan reitin ja harjun pohjoispuolella sijaitsevien suolampien välille. Harvennukset suositellaan toteuttamaan siten, että varjostavaa puustoa säilytetään noin 20 metrin etäisyydellä suon tai lammen rajasta.

Luonnontilaiset tai luonnontilaisen kaltaiset, ympäristöstään selvästi erottuvat lampien ja purojen lähiympäristöt voivat olla metsälain 10 §:n mukaisia erityisen tärkeitä elinympäristöjä. Tällaisten kohteiden lähiympäristöt tulisi jättää hakkuiden ulkopuolelle tai käsitellä niiden ominaispiirteet säilyttävällä tavalla. Metsäkeskus määrittelee metsälaki-kohteet.

Suot voivat olla maanruskan aikaan näyttäviä. ►

Myllyojan ympäristöön sijoittuu kohteita, joille ehdotetaan tässä suunnitelmassa virkistyskäytön kehittämistä, laidunnusta tai harvennusta. Myllyojan varressa kasvava puusto suositellaan säilyttämään peitteisenä, vaikka lähellä tehtäisiin toimenpiteitä. ►

Ennen harvennus- tai raivaustöihin ryhtymistä tulee selvittää, sijoittuuko toimenpidealueille lähteitä. Mahdollisiin lähteisiin on vesilain (578/2011) nojalla jätettävä riittävä suojetäisyys, vähintään 20 metriä. Kuvan lähde sijaitsee Kainuussa. ◀

Mäenlaki- ja rinnemetsät

Mäenlakimetsiin kuuluvat Sarivaaran ja Kukkuran laet sekä Kolsanharju, Kaunisharju ja Patokoskenharju. Lakimetsät erottuvat kaukomaisemassa pitkinä selänteinä ja ne ovat Saijan metsämaiseman muutoksille herkimpiä kohteita. Viime vuosina niissä tehdyt hakkuut on onnistuttu tekemään siten, että taivasta vasten piirtyvät metsien siluetit ovat säilyneet kyläkeskuksen suuntaan ehjinä. Myös seututielle näkyvissä lakimetsissä tähän on kiinnitetty huomiota. Jatkossa on edelleen tärkeää säilyttää lakimetsien siluetit mahdollisimman yhtenäisinä ja välttää suuria, kerralla tehtäviä uudistushakkuuta. Tässä auttavat seuraavalla aukeamalla annetut suosituksukset metsänkäsittelykuvioiden rajaamisesta sekä riittävän reunapuuston jättämisestä. Valtaosa harjujen rinteistä on niin jyrkkiä, että niihin kannattaa metsänhoidon osalta suhtautua niin kuin maisemallisesti herkkiin lakimetsiin. Maisemanhoitoalueen luoteisosassa sijaitseva osa Kolsanharjua kuuluu valtakunnalliseen harjijensuojeluohjelmaan. Suojeluohjelmaan kuuluvalla harjualueella metsää voi käsitellä harvennus- ja siemenpuuhakkuin.

Rinnemetsiä on Sarivaaran ja Kukkuran rinteillä sekä Multaharjulla. Tasaisemmat ja alemmat osat rinteistä eivät näy yhtä laajoille alueille kuin lakimetsät, minkä vuoksi hakkuiden suunnittelu ei ole niiden osalta yhtä hienovaraista. Tärkeintä toimenpiteissä on suunnitella metsänkäsittelykuviot maaston muotoihin ja mittasuhteisiin sopiviksi, jolloin hakkuut sulautuvat maisemakuvaan paremmin.

Laki- ja rinnemetsien uudistaminen suositellaan toteutettavaksi vaiheittain kapeina, laen suuntaisina kaistalehakkuina. Ne suunnitellaan enintään 50 metriä leveiksi, kaarevalinjaisiksi aukoiksi. Tavoitteena on, että

uusi puusto kasvaa alapuolisen rinnemetsän suojassa. Samalla ympärille jäävä puusto siementää hakkuualaa. Suojakaistale voidaan hakata myöhemmin, kun hakkuualalle on kasvanut tarpeeksi korkea taimikko. Lakien korkeimmilla kohdilla suositellaan säästämään puita tiheästi ja jättämään säästöpuita suuriin ryhmiin uudistusalan reunoille. Rinteillä säästöpuut kannattaa jättää metsänkäsittelykuvion alareunaan sekä tilarajojen reunoille.

Sarivaaran ja harjujen metsät kasvavat pääosin kuivalla tai kuivahkolla kankaalla. Maanpinta on helposti kuluva, joten raskailla koneilla liikkuminen on suositeltavaa ajoittaa talveen. Mäenlaki- ja rinnemailla, etenkin kulkureittien varsilla, suositellaan maanmuokkaukseen mahdollisimman kevyttä menetelmää. Maisemallisesti keskeisillä ja pienialaisilla kohteilla maanmuokaus voidaan tehdä jopa kuokkalaikutuksella. Koneellisista maanmuokkausmenetelmistä parhaiten mäenlakimetsiin ja rinteille sopii laikutus tai äestys muokkaukset käyttäen. Jyrkillä ja karuilla rinteillä maanmuokkauksen tarve kannattaa harkita tarkkaan, sillä urien ajaminen korkeuskäyrien suuntaisesti tai loivasti vinoon voi olla haastavaa tai mahdollonta. Rinteen suuntaisilla urilla veden virtaus kuluttaisi maa-ainesta ja voisi haitata kasvipeitteen muodostumista ja taimettumista.

Sarivaaran ja harjujen päältä on avautunut näkymiä jokilaakson ja suoalueiden yli. Tällaiset näkymät ovat puuston kasvaessa suurilta osin umpeutuneet, mutta yksittäisiä näköalapaikkoja voidaan toteuttaa pienialaisin maisemaharvennuksin. Sopivia kohteita on merkitty toimenpidekartalle. Harvennuksen etualalle voi jättää yksittäisiä, järeitä puita luomaan näkymään syvyyttä.

Suurimmat uudistushakkuut on tehty metsäpalstoille, jotka eivät näy kylälle ja keskeisimmille kulkureiteille. Uudistushakkuu palstakajastaa Kukkuran lakimetsän takana, mutta siluetti on säilytetty yhtenäisenä. ►

Lakimetsät rajaavat maisematilaa ja niissä tehtävät toimenpiteet ovat hyvin näkyviä. Kuvassa Kolsanharjun puustoa Lemmenkujan varressa sijaitsevan laidunalueen takana. ►

Mäenlaki- ja rinnemetsät ovat alueella pääasiassa kuivia tai kuivahkoja kankaia. ►

Hyvään kasvuun lähteneitä männyn taimia.

Metsänkäsittelykuvioden rajaaminen

Metsänkäsittelykuviot on parempi suunnitella maastonmuotojen mukaan kuin tilarajoja seuraten. Pyöreät, kaarevat ja vinot linjat sekä rinteissä korkeuskäyrien suuntaiset rajaukset auttavat häivyttämään erityisesti avohakkuista maastoon syntyviä rajoja. Parhaassa tapauksessa laajan alueen metsänhoito voidaan suunnitella naapuripalsto-

jen omistajien kesken kerralla ja näin välttää tilarajoja myötäilevien hakkuurajojen syntymistä. Erityisesti mäenlakimetsissä tulee välttää tilarajoja seuraavia hakkuuta, sillä Saijalla rajat nousevat kohtisuoraan selänteiden yli. Tällaiset hakkuurajaukset erottuvat maisemassa vielä puuston kasvettuakin.

Metsänhoidon näkyvimmit muutokset aiheutuvat voimakkaista hakkuista. Näiden maisema-vaikutuksia voidaan lieventää tilanteeseen sopivalla suunnittelulla:

- Vältetään metsänkäsittelykuvion rajauksessa viivasuoria linjoja.
- Jätetään teitä ja rantoja vasten hakkaamattomia vyöhykkeitä hakkuualueen reunalle.
- Sijoitetaan pituudeltaan kerroksellinen säästöpuusto hakkaamattoman vyöhykkeen viereen, ryhmittäin ja ryhmät epäsäännöllisin etäisyyksin toisistaan. Nämä puuryhmät pienentävät aukean tuntua ja pehmentävät eroa hakkuualueen ja ympäröivän metsän välillä.
- Suositetaan säästöpuuna erityisesti lehtipuita näiden tuodessa vaihtelua havumetsään.
- Katkaistaan pitkät ja kapeat hakkuukuviot hakkaamattomilla välialueilla tai säästöpuuryhmillä, jotka pehmentävät hakkuuaukon vaikutusta maisemakuvaan.
- Kiinnitetään erityistä huomiota harjujen ja vaarojen rinteisiin sekä lakimetsiin, joiden hoidossa vältetään suoria linjoja ja metsän siluettissa "aukkoja" taivasta vasten.
- Suositetaan poimintahakkuuta erittäin herkissä maisemakohteissa, kuten jokirannoilla.

Metsän uudistaminen

Väljennyshakkuulla voidaan ennen uudistamista parantaa puiden siemennyskykyä ja jyrkävyyttä puustoa. Metsän uudistamisessa voidaan yhdistää luontainen uudistaminen sekä istuttaminen. Näistä luontainen uudistaminen on kannattavinta karuilla mäntyvaltaisilla kasvupaikoilla. Jotta metsän uudistamisvaihe oli mahdollisimman nopea, kannattaa hakkuut ajoittaa männyn hyviin siemenvuosiin. Runsaan siemenpuuston jättäminen lisää hakkuualueen peitteellisuutta ja auttaa säilyttämään metsän siluettin eheyden paremmin. Maisemakuvassa näkyville

hakkuualueille siemenpuita jätetään runsaasti, noin 50–150 kappaletta hehtaarille. Siemenpuiden sijoittelussa suositetaan tiheyden vaihtelua ja vältetään tasaisia välejä. Taimettumisen nopeuttamiseksi voidaan istuttaa taimia ja muokata maata laikuttamalla. Vanhahkon, uudistushakkuumetodilla kasvatetun kuusimetsän kohdalla runsaan siemenpuuston jättäminen ei ole kannattavaa valo- ja tuuliolosuhteiden muutoksen vuoksi. Tällaisessa kuusimetsässä hakkuut on parempi tehdä pienaukko- tai kaistalehakkuina.

Laaksometsät

Laaksometsillä tarkoitetaan tässä yhteydessä keskeisiltä katselupaikoilta näkymättömiin jääviä, metsäisiä alueita. Suurin osa Saijan laaksometsistä sijaitsee soita reunstavilla matalilla kankailla tai ojitetuilla soilla. Laaksometsät eivät ole maisemallisesti kovin herkkiä, sillä ne eivät näy keskeisille katselupaikoille.

Laaksometsien hakkuissa on hyvä huomioida metsänkäsitteilykuvioiden koko sekä riittävien suojavyöhykkeiden jättäminen jokien ja keskeisten teiden varsille. Metsänkäsitteilykuviot sulautuvat ympäristöön paremmin, jos niitä ei rajata suoralinjaisiksi vaan maaston pienmuotojen

mukaan esimerkiksi kumpareiden ja painanteiden reunoja seurailleen. Laajoja alueita uudistettaessa aukolle on hyvä jättää vaihtelevan levyisiä metsäkaistaleita ja puuryhmiä. Vähintään puuston pituuden levyinen kaistale tai 10–20 puun ryhmä hyödyttää uudistettavan metsän eliölajeja. Kaistaleelta voidaan poimia yksittäisiä puita, mutta muuten säästöpuuryhmiksi tarkoitetuista kohdista ei kaadeta puita tai muokata maata. Metsät suosittellaan kasvattamaan sekametsinä, mutta topografian tai ravinteisuuden mukaan voidaan suosia kumpareilla mäntyjä ja notkelmissa kuusia.

Sarivaaralla muinaisrantojen lähellä kasvaa lehtipuita ja kuusia, joiden suosiminen tuo vaihtelua mäntyvaltaiseen metsämaiseen. ▶

Maisemanhoitoa metsän sisällä

Kylän läheisten metsien hoidossa korostuu lähimaiseman monipuolistaminen, jota voidaan tehdä alueen muun metsänhoidon yhteydessä. Yksittäisten maisemaelementtien esiin tuominen luo metsään tunnelmia ja maamerkkejä. Tiheyden vaihtelut, erikoiset puut, suuret kivet, kalliot ja kasvillisuus tekevät met-

sästä omanlaisensa. Metsän latvustoon voidaan avata pieniä aukkoja, jolloin saadaan aikaan valoisampien ja varjoisampien paikkojen vaihteluita. Maastonmuotoja voidaan korostaa siten, että kumpareiden päältä puustoa harvennetaan ja notkojen pohjille puustoa jätetään tiheämmin.

Yksittäisten elementtien, kuten suurten kivien sekä kelojen, naavaisten ja kääpäisten puiden, korostaminen luo metsään maamerkkejä. ▶

Siisti metsänhoito ja jälkityöt

Kaikissa metsänhoitotöissä pyritään siistiin jälkeen, vältetään puustovaurioita ja ajourien painaumuksia. Maisemallisesti herkissä kohteissa, kuten jokirannoilla, metsänhoidon suorittaminen on hyvä toteuttaa metsurityönä.

Polkuihin rajoittuvien metsiköiden käsitteilyssä on tärkeää, että kulureitit pysyvät puhtaina ja turvallisina. Polkujen kohdalta maata ei muokata, eikä poluille kaadeta puita tai jätetä

hakkuutähteitä. Saijan metsissä on huomattavia määriä hakkuutähdekasoja, jotka harmaantuvat ja lahoavat vuosien kuluessa. Kasojen lahoava luonne ei kuitenkaan auta metsänpohjan helppokulkuisuuden tai yleisilmeen kannalta, jos kasoja syntyy tiheällä tahdilla lisää. Suositeltavaa on, että keskeisten kulkureittien varsilla ja maisemallisesti arvokkailla kohteilla syntyvät hakkuutähteet kerätään metsästä pois.

Karsimisjättekasat ovat yleinen näky alueen metsissä. Kulkureittien varsilta ja maisemallisesti arvokkailta kohteilta ne suositellaan keräämään pois.

Metsänhoidosta maastoon jääviin jälkiin voidaan vaikuttaa seuraavasti:

- Polut pidetään kulkukelpoisina.
- Ajo- ja äestysurat suunnitellaan tienvarsimetsissä mahdollisuuksien mukaan tien suuntaisesti ja rinnemetsissä korkeuskäyrien suuntaisesti tai viistoon.
- Maanmuokkaus tehdään mahdollisimman kevyillä menetelmillä. Laikutus ja kääntömätöstys jättävät vähäisimmät jäljet. Kulkureittien ja näköalapaikkojen luona maa jätetään muokkaamatta.
- Hakuutähteet käsitellään paikan maisema- ja virkistysarvoihin nähden asianmukaisesti.

PELTOALUEIDEN SÄILYTTÄMINEN AVOIMINA

Valtaosa pelloista sijaitsee näkyvillä paikoilla teiden ja jokien varsilla, joten ne ovat suuressa roolissa kulkuväyliltä joelle avautuvissa näkymissä. Avointen näkymien sekä maatalouden synnyttämän kulttuurimaiseman säilyminen edellyttää viljelyn jatkumista peltoalueilla. Kylän keskeisiä peltoalueita on osoitettu yleiskaavassa maisemallisesti

arvokkaiksi peltoalueiksi ja kaavamääräyksen tarkoituksena on säilyttää näiden alueiden avoimuus. Luonnonlaidunten ja perinnebiotooppien hoitoon voi hakea korvausta Lapin ELY-keskuksesta. Peltojen avoimena pitämiseen voi hakea viljelijätukia, joista lisätietoa saa kunnan maaseutuelinkeinoviranomaiselta.

PERINNEBIOTOOPPIEN JA LUMO-ALUEIDEN HOITO

Perinnebiotoopit ovat syntyneet perinteisen maankäytön, kuten pitkään jatkuneen laidunnuksen ja niiton seurauksena. Perinnebiotoopit tuovat pienipiirteistä vaihtelua maisemaan ja säilyttävät luonnon monimuotoisuutta, sillä näissä elinympäristöissä elää monia uhanalaisia ja harvinaisia eliölajeja. Saijan maisemanhoitoalueella esiintyy monipuolisesti perinnebiotooppeja: tulvaniittyjä, hakamaita ja metsälaitumia. Luonnon monimuotoisuuskohteiksi (LUMO) on luokiteltu pääasiassa erityyppisiä niitty- sekä laidunmaita, jotka ovat aiemmin olleet peltoina.

Säilyäkseen perinnebiotoopit ja LUMO-alueet vaativat hoitotoimia. Hoidon tavoitteena on lajiston vahvistaminen. Sopivia hoitotoimenpiteitä voivat olla pensaikon raivaus, puiden harvennus, niitto tai laidunnus. Hoidon suunnitteluun voi pyytää neuvoja ELY-keskuksesta.

Harvennuksessa tai raivauksessa säästetään monipuolisesti erilaista ja eri lajista puustoa niin, että lopputulos ei ole kaavamainen. Erityisesti lahoppuustoa ja marjovia pensaita pyritään jättämään. Metsälaitumien tulisi olla puustoltaan väljäköjä, joten puita ja pensaita harvennetaan tarvittaessa. Perinnebiotooppeja ja LUMO-alueita

voidaan hoitaa säännöllisesti niittämällä. Niitto tehdään kuivalla säällä ja leikattu kasvusto jätetään pariksi päiväksi alueelle. Niittäminen tulee tehdä loppukesästä kukinnan jälkeen. Mikäli kukkivat lajit niitetään liian aikaisin ja ennen kuin siemenet ovat ehtineet kehittyä, niitty muuttuu nopeasti heinävaltaiseksi. Mikäli niitosta ei kerätä pois, se jää rehevöittämään maaperää luoden suotuisan kasvualustan korkeakasvuille heinille sekä koiranputkelle, nokkoselle ja maitohorsmalle. Näitä lajeja kannattaa niittää useamman kerran kesässä, sillä ne muodostavat suuria määriä kasvupaikkaa rehevöittävää kasvimassaa.

Laiduntavat eläimet pitävät laidunalueen kasvuston matalana, mikä lisää kasvupaikan avoimuutta. Laidunkäytössä olevalla alueella laidunpaineen tulee olla sopiva. Tämä tarkoittaa eläinten määrän mitoittamista alueelle niin, että syötävää on sopivasti. Perinnebiotoopille ja LUMO-alueille eläimiä ei lisäruokita, sillä se rehevöittää maaperää eläinten lannan kautta. Kun syötävä laidunmelta loppuu, siirretään eläimet toisaalle. Maanomistaja tai kyläyhdistys voi vuokrata perinnebiotoopille laidunpalvelun tai ostaa kohteen niiton. ELY-keskukselta voi hakea kunnostukseen ja hoitoon taloudellista tukea.

Tilanne Saijalla

Viljelyyn ja laidunnukseen sopivat alueet ovat kyläkeskuksessa suurilta osin käytössä.

Perinnebiotoopeiksi on Saijalle vuonna 2007 tehdyssä luonnon monimuotoisuusalueiden yleissuunnitelmassa luokiteltu tulvaniittyjä, vanhoja hakamaita ja metsälaitumia (Kokko). Vuoden 2022 inventoinnissa kirjattiin viisitoista perinnebiotooppikohdetta, joista neljä on hoidossa. Hoidettavien kohteiden määrä on vähentynyt yhdellä vuodesta 2007.

Luonnon monimuotoisuuskohteiksi (LUMO) luokitellut alueet ovat niitty- ja laidunmaita, jotka ovat olleet aiemmin peltoina ja sijaitsevat maisemallisesti merkittävässä paikoissa. Vuoden 2022 inventoinnin perusteella näistä on hoidossa yhdeksän kohdetta kolmestakymmenestä. Hoidossa olevat LUMO-kohteet ovat lisääntyneet kolmella vuodesta 2007.

Kyläkeskuksesta kauempana sijaitsevat, pehmeäpohjaiset tulvaniityt ovat vaikeasti saavutettavissa nykyaikaisilla niittokoneilla. Etäisille alueille laiduneläinten kuljettaminen on haastavaa ja niiden vieminen kauas kyläkeskuksesta kasvattaa petoriskiä. Vuonna 2007 luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun aikaan muutamia etäisempiä jokivarsikohteita oli hoidon piirissä, mutta vuosien saatossa alueiden hoito on loppunut.

Perinnebiotooppien ja LUMO-alueiden hoidon haasteita on lisännyt puute luonnonlaitumia laiduntavista eläimistä. Viimeisten 15 vuoden aikana alueen karjatilat ovat vähentyneet seitsemästä kolmeen. Nykyään kylällä toimii yksi lammastila sekä kaksi nautakarjatilaa. Saijalla hoidossa olevat perinnebiotoopit ja LUMO-alueet ovat pääosin lampaiden laitumina, ja lammastilan merkitys maisemanhoidossa on ollut merkittävä. Kylän keskustassa hoidotta olevien kohteiden hoidossa kannattaisi hyödyntää enemmän ihmistyövoimaa: maiseman avaamista ja monipuolistamista saadaan aikaan myös niittämällä ja raivaamalla, mikäli laiduneläimiä alueiden hoitoon ei ole saatavilla. Koneellinen niitto on hyvä hoitokeino sellaisissa saavutettavissa hoitokohteissa, joilla laiduntaminen ei ole sijainnin tai laiduneläinten viihtymisen kannalta mielekästä.

VIERASLAJIT

Haitallisella vieraslajilla tarkoitetaan lajia, joka ei esiinny tarkasteltavalla alueella alkuperäisenä ja jonka on todettu uhkaavan luonnon monimuotoisuutta. Monet vieraslajeiksi luokitellut lajit leviävät nopeasti vieden kasvutilaa alueen alkuperäiseltä eliölajistolta. Kasvilajiston muutokset vaikuttavat myös muihin eliölajeihin. Esimerkiksi hyönteis- ja pölyttäjälajeille elintärkeät kasvit saattavat korvautua vieraslajeilla, joita hyönteiset ja pölyttäjät eivät ole sopeutuneet hyödyntämään.

Kohtalaisen yleisiä vieraslajeja asutuksen läheisyydessä ja tienvarsilla ovat jättipalsami ja komealupiini. Jättipalsamin kasvustot ovat niin tiheitä ja korkeita, että ne tukahduttavat kaiken muun kasvillisuuden alleen. Yhdessä kasvissa voi olla 4000 siementä ja kasvi poksauttaa kypsät siemenet jopa seitsemän metrin päähän, minkä ansiosta jättipalsamikasvustot leviävät tehokkaasti. Komealupiini sitoo juuriinsa tyyppä ja muuttaa maaperän ominaisuuksia siten, että alkuperäiset kasvilajit eivät enää pysty kasvamaan paikalla. Tehokkain tapa estää jättipalsamia ja komealupiinia leviämästä, on estää niiden siementäminen.

Saijan maisemanhoitoalueelta ei ole tiedossa havaintoja näistä lajeista. Haitallisten vieraslajien poistoon on kuitenkin syytä ryhtyä heti, mikäli lajin huomaa. Mitä suuremmaksi kasvusto pääsee kasvamaan, sitä suurempi työ

sen hävittämisessä on. Vieraslajijäte tulee hävittää huolellisesti niin, että siemenet eivät pääse kehittymään esimerkiksi kotikompostissa. Ajankohtaisen ohjeen vieraslajijätteen hävittämiseen voi tarkistaa oman alueen jätehuollosta. Lajikohtaiset hävittämisohjeet löytyvät laji.fi -sivustolta lajihaun kautta.

Jättipalsamia torjutaan kitkemällä, niittämällä ja laiduntamalla. Kitkemistä helpottaa se, että kasvin hento juuristo irtoaa maasta helposti. Niittäminen soveltuu torjuntamenetelmäksi erityisesti laajoille esiintymille. Toimenpiteet kannattaa toteuttaa ennen siementen muodostumista pari kertaa kasvukauden aikana ja toistaa tulevana vuosina. Mikäli siemeniä ei ehdi kehittyä, laji katoaa kasvupaikaltaan muutamassa vuodessa. Virtavesien rannoilla torjunta kannattaa aloittaa yläjuoksulta.

Lupiineilla on pitkäikäinen siemenpankki, joka tuottaa uusia kasvustoja vielä vuosienkin päästä. Lupiinin torjunnassa tulee vähintäänkin katkaista kukkavarret ennen siementen kypsymistä. Tehokkainta on kaivaa kasvustot kokonaan maasta ylös juuriin. Poistetut kasviyksilöt tulee kerätä pois, jotta ne eivät jää rehevöittämään maaperää. Jotta siemenet eivät pääse itämään uudelleen, pitää vihreäksi ehtineet palot mädättää muovipussissa. Muu kasvijäte kannattaa haravoida kasaan ja peittää pressulla. Maan kaivaminen vaatii aina maanomistajan luvan.

Näyttävästi kukkivat lupiinit kuuluvat vieraslajeihin. Lupiinit kannattaa kitkeä ennen siementen kypsymistä ja siemenet tulee käsitellä muovisäkissä mädättämällä, jotta ne eivät pääsee itämään. ►

Jättipalsamin juuret ovat hennot, mikä tekee sen kitkemisestä helppoa. ►

ARKEOLOGISTEN KOHTEIDEN HUOMIOIMINEN

Maisemanhoitoalueelta tunnetaan kaksi muinaisesineiden löytöpaikkaa ja yksi muinaismuistolailta rauhoitettu kiinteä muinaisjäänös. Kiinteät muinaisjäänökset ovat muinaismuistolain (295/1963) 1 §:n mukaisesti ”rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Ilman [muinaismuistolain] nojalla annettua lupaa on kiinteän muinaismuiston kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen kielletty”. Tämän vuoksi ne tulee huomioida myös maisemanhoidossa.

Kaikenlainen maaperään kajoava toiminta muinaisjäänösalueella on muinaismuistolain nojalla kielletty, oli kyseessä sitten maan kaivaminen tai peittäminen. Riski muinaisjäänöksen peittämiseen voi syntyä esimerkiksi polkujen kestäväyttämisen yhteydessä. Muinaismuistolain mukaiset muinaisjäänökset tulee ottaa huomioon siten, että koneet eivät aja niiden yli eikä niiden päälle kasata hakkuujätettä. Kaikenlainen maahan kajoaminen myös niiden suoja-alueella on kielletty. Muinaisjäänösten hoito voidaan usein yhdistää varsin mutkattomasti

maisemanhoitoon ja Museovirasto myöntää vuosittain myös rahallista tukea muinaisjäänösten hoidolle. Kaikesta muinaisjäänösten lähelle sijoittuvasta maisemanhoidosta tulee jo suunnitteluvaiheessa olla yhteydessä alueellisen vastuumuseon arkeologiin. Saijan tapauksessa tämä tarkoittaa Lapin maakuntamuseota. Arkeologi neuvoo tapauskohtaisesti, miten muinaisjäänös tulee käytännössä ottaa huomioon maisemanhoidossa. Neuvoa saa tarvittaessa myös muinaisjäänösten hoitoavustusten hakemiseen.

Valtaosa maisemanhoitoalueelta tiedossa olevista arkeologisista kohteista kuuluu luokkaan ”muu kulttuuriperintökohde”. Tämän luokan kohteet eivät ole muinaismuistolain tarkoittamia kiinteitä muinaisjäänöksiä, mutta niiden säilyttäminen on perusteltua historiallisen merkityksen ja kulttuuriperintöarvojen takia. Niiden osalta suositellaan toimittavan maastossa samoin kuin kiinteiden muinaisjäänösten kohdalla. Suosituksena on olla yhteydessä Lapin maakuntamuseoon, kun muun kulttuuriperintökohteen lähellä toimitaan.

Kolsanharjun laella on kymmeniä poteroita, joista osassa on nähtävillä puurakenteiden jäännöksiä. Sotahistoriallisten kohteiden kaivamista ja peittämistä sekä niiden yli ajamista tulee välttää. ◀

RAKENNUSTEN HOITO

Toimenpidekartalle on merkitty alue, jolla rakennukset muodostavat yhdessä peltojen ja jokien kanssa näkyvän maisemakokonaisuuden. Rakennuskannan hoitaminen erityisesti tällä alueella vaikuttaa huomattavasti kylämaiseman ilmeeseen. Lisää tietoa rakennusten hoitoon liittyvistä avustuksista löytyy julkaisun sivulta 145.

Seuraavassa listauksessa käydään läpi tyyppisimpiä tekijöitä, joista aiheutuvat lähes kaikki vanhojen puurakennusten ulkopuoliset vauriot. Restauraointimestari Marko Korkeasalon laatima listaus auttaa huomaamaan omien rakennusten hoito- ja

korjaustarpeita. Kuvatut vauriot ovat pääasiassa pitkän ajan saatossa syntyviä ja saattavat ilmetessään tuntua vähäpätöisiltä. Ajan kuluessa niillä on kuitenkin taipumus kertautua, jolloin pienestäkin asiasta voi muodostua erittäin mittavia vaurioita. Tästä hyvä esimerkki ovat kattoa ja seinää vasten kasvavat puut. Listauksessa sivutaan mahdollisia ensitoimenpiteitä vaurioiden pysäyttämiseksi. Yleisimmät vaurioiden aiheuttajat vanhoissa rakennuksissa ovat kulttuurikerroksen kasvun seurauksena tapahtuva maanpinnan nousu (kohta 1) ja siihen liittyen maanpinnan puutteelliset kallistukset (kohta 2).

Kohtien 1–12 kuvat
Marko Korkeasalo.

1 - Kulttuurikerros

Kulttuurikerroksella tarkoitetaan esimerkiksi kasvustosta ja maakerroksista kasautunutta kerrosta. Tyypillisesti kukkapenkki, pensaat ja lahonnut kasvillisuus seinien vierellä muodostavat kulttuurikerroksen. Kuvan tapauksessa kulttuurikerros on vuosien aikana noussut noin 250 millimetriä rakennuksen seinustalla lahattaen samalla ulkoverhousa sekä seinän kantavaa runkorakennetta.

Suosittelavaa on reagoida nopeasti ja hankkia kaivinkone avuksi kunnostustöihin. Puurakenteet kaivetaan esille kuivumaan. Tämän jälkeen vauriot ovat nähtävillä ja voidaan päättää tarpeellisista korjaustoimista. Noussut ja kostea kulttuurikerros murentaa myös betoniinavetan seinän, mikä voi huonossa tapauksessa tapahtua melko lyhyessäkin ajassa.

2 - Maankallistus rakennusten lähellä

Maan kallistuessa rakennukseen päin sadevedet valuvat kohti rakennusta kastellen betoniperustuksia. Myös luonnonkivijalan varaan perustettu rakennus kärsii tästä, sillä veden kerääntyminen kivijalan alle aiheuttaa usein voimakasta routimista. Rakennuksen seinät ja lattian rakenteet ovat vaarassa kastua, sillä lattian alustan maanpinta on usein syvemmällä kuin rakennuksen ulkopuolen maanpinta. Tällöin lattian alle muodostuu pitkään kosteana oleva lammikko. Vanhoissa

rakennuksissa lattian kannattajat ovat usein kiinni maassa. Kun maa on märkää riittävän pitkään, kantavat rakenteet alkavat lahota.

Toimenpiteeksi suositellaan kaivuutöitä vähintään 2,5 metrin matkalta seinästä. Tuolla matkalla tulisi olla vähintään 15 senttimetrin kaato rakennuksesta pois päin. Maanpinta ja kasvillisuus on hyvä jättää vähintään 20 senttimetriä irti ulkoverhouksen alareunasta tai alimmasta hirrestä.

3 - Puut, pensaat ja istutusalueet

Rakennusten välittömässä läheisyydessä olevat puut aiheuttavat runsaasti katon ja ulkoseinien vaurioita, jotka ovat usein erittäin mittavia. Myös puiden juuret voivat vaurioittaa perustuksia. Pensaat ja istutukset seinän vierustoilla pitävät seinän kosteana ja estävät seinäpinnan kuivumisesta. Tämä vaurioittaa ajan mittaan maalipinnan ja sen alta puun. Kaikki kasvillisuus lisää lehtien ja muun karikkeen kautta rakennuksen ympäristön kulttuurikerrosta, jolloin alimmat hirret tai laudat voivat olla vaarassa lahota.

Ehdoton suositus puiden, pensaiden sekä oksien minimietäisyydestä rakennukseen on 5 metriä.

4 - Katolta tulevat vedet

Vanhoissa rakennuksissa ei tyypillisesti ole ollut sadevesien poistoon kouruja tai syöksyjä. Tällaisia ei välttämättä tarvitakaan, jos maanpinnasta on tarpeeksi etäisyyttä puurakenteisiin ja maankallistukset rakennuksesta poispäin ovat riittävät. Merkitystä on myös sillä, miten puu on käsitelty. Pellavaöljyllä tai punamullalla käsitelty puu kestää kastumisen. Jos pinnassa on lateksia sisältävä maalipinta ja vesi pääsee sen taakse, ovat vauriot todennäköisiä.

Joissain tapauksissa kourut ja syöksyt tarvitaan. Tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi katon sisäjiirit ja kuistin sisänurkat. Aina tulee huolehtia, että syöksystä tuleva vesi ei jää seinän välittömään läheisyyteen kastelemaan rakenteita. Vesi johdetaan pois seinustalta esimerkiksi betonisella loiskekourulla tai rännikaivolla ja -putkella.

Muistutuksena mainittakoon, että 100 m² kokoiselta katon lappeelta tulee vettä alas noin 45 000 litraa vuodessa.

5 - Ikkunan vesipellit ja -penkit

Vanhoissa ikkunoissa vesipenkit ovat olleet puuta. Ongelmia on usein ilmennyt, kun ulkokuorilaudoitus on asennettu, puinen vesipenkki on jäänyt lyhyeksi ja sitä on levennetty puulla. Jatkopalan saumasta vesi useimmiten pääsee ikkunan alla olevaan hirteeseen ja saa aikaan lahoamista (kuva 6).

Kuvan 5 tilanteessa ongelman aiheuttaa se, että ikkunan vaihdon jälkeen vesipelti on jäänyt kallelleen ikkunaan päin. Usein pelti on lisäksi suora ikkunan puoleiselta reunalta, jolloin viistosateella ikkunalle satava vesi valuu suoraan seinän rakenteisiin. Peltien on oltava kallellaan ja ikkunan karmia vasten taitettu peltireuna on liitettävä tiiviisti.

6 - Ikkunan puuosat

Ikkunat ja ovet ovat rakennuksen arvokkaimpia osia ja niistä tulee pitää hyvää huolta. Puusepän taito on korostunut siropiirteisten ja sopusuhtaisten puuosien valmistuksessa, joihin ovat kuuluneet urapuitteet ja kasaukset puunauloin. Ikkunoiden valmistukseen on aikanaan käytetty mahdollisimman hyvää puuta. Rikkoutuneet lasit kannattaa välittömästi vaihtaa. Samoin huoltomaalaukset, kittaukset tai listoitukset tulee suorittaa ennen puuosien menemistä huonoon kuntoon. Ikkunoiden energiatehokkuutta voidaan lisätä uusien ikkunoiden hankkimisen sijaan olemassa olevia alkuperäisiä ikkunoita tiivistämällä ja mahdollisten kohteeseen sopivien lisärutuutujen asentamisella.

Pelkästään maalipinnan kuluminen tai puuosan lohkeaminen ei vielä tee ikkunasta niin huonoa, että se tulisi vaihtaa. Kunnostaminen on parempi vaihtoehto. Ikkunoiden kittaminen tehdään oikealla kitillä. Silikonivalmisteiden käyttö tähän on kestävä ratkaisu.

7 - Betonointi alinta hirttä vasten

Vanhat rakennukset on useimmiten perustettu alun perin kiviladelmien päälle. Joskus kiviladeltaa ja alinta hirttä vasten on valettu jälkikäteen betonointi estämään lattian vetoisuutta tai siistimään ulkonäköä. Tämä betonointi on usein suoraan alinta hirttä vasten, jolloin kapillaarinen kosteus pääsee nousemaan esteettä betonia pitkin maasta hirteen lahottaen sen. Pahin vaihtoehto on, että samalla rakennuksen sisälle on valettu maavarainen laatta tai lattiat on levytetty ja päällystetty muovimatolla. Tällaisissa tilanteissa hirsivaurio seinissä on lähes

takuuvarma. Kun betonointi on valettu ulkopuolelle, on samalla estetty usein alapohjan riittävä tuuletus. Tällainen rakenne kantaa purkaa mahdollisimman pian lekalla tai piikkauskoneella. Poistetun betonoinnin alta nähdään vaurioiden laajuus ja päästään korjaustoimiin. Toinen ongelmallinen paikka betonoinnin osalta on rakennuksen ulkoportaisissa ja porraslaatoissa. Niitä pitkin kosteus siirtyy helposti ja huomaamatta lahottamaan puurakenteita, jos niitä ei ole eristetty betonista esimerkiksi bitumihuovalla tai tuohella.

8 - Ulkoseinien vauriot

Usein ulkoseinän ja verhouksen vauriot liittyvät maalaukseen. Pääosin vanhat lautaverhoillut rakennukset on maalattu alun perin öljymaalilla, joka läpäisee sisäilmasta tulevaa kosteutta. Myöhemmin rakennusta maalatessa öljymaalin tilalle on usein valittu helpompina vaihtoehtona lateksimaali. Vanhan hirs- tai jälleenrakennusajan raken-

nuksen ulkoverhous on usein asennettu suoraan hirsiseinän tai vinolaudoituksen päälle ilman ilmarakoa. Tällöin on suuri riski, että uusintamaalauksessa laitettu lateksi estää sisältäpäin tulevan kosteuden haihtumisen, sillä lateksi muodostaa tiiviin muovimaisen pinnan. Tämän seurausta on runsas maalin irtoaminen ja pahimmillaan ulkoverhouksen

lahovaurio. Varmin keino saavuttaa kaunis ja kestävä lopputulos on poistaa mekaanisesti lateksimaali kokonaan, korjata mahdolliset lahovauriot ja maalata rakennus uudelleen pellavaöljymaalilla. Mikäli vanhassa talossa on lahonnutta lautta metrin verran, ei koko laudan vaihtaminen ole tarpeellista. Riittää, että laho osuus laudasta korvataan. Hirsi- ja runkorakenteisissa rakennuksissa ulkoseinien alaosien vauriot liittyvät yleensä kohdissa 1, 2, 3 ja 4 mainittuihin tekijöihin.

9 - Alapohjan tuuletus

Jotta rossipohjaisen rakennuksen alapohjan tuuletus toimisi, tulee luukut pitää auki koko sen ajan, kun maa on lumeton. Aukkoja on hyvä olla mieluummin liikaa kuin liian vähän. Kuvan kohteessa avattiin luukku vuosien kiinniolon jälkeen. Rossilaudoitukset olivat lahonneet ja tippuneet eristeineen alas. Ainut keino korjaamiseen on käyttää lattiat auki.

Rossipohjan luukkuihin ei kannata käyttää kaupoissa myytäviä kiinteitä pyöreitä metallisäleikköjä, sillä ne vähentävät ilmanvaihtoa merkittävästi. Reikä kannattaa pitää kokonaan auki tai asentaa siihen esimerkiksi myyräverkko esteeksi eläimien alapohjaan pääsulle. Tällöin alapohjaan säilyy hyvä näkyvyys ja mahdollisuus tarkasteluun lampun avulla. Rossipohjan tuuletusta tarkastaessa tulee samalla huolehtia, ettei talon alustaan ole varastoituna mitään. Jos ryömintätilaan on olemassa kulkuaukko, on sinne yleensä varastoitu monenlaista ilmankulkua haittaavaa tavaraa. Vaarana on, että esimerkiksi varastoitu puutavara on maata vasten. Kostuessaan se alkaa lahota ja aikaa myöten lahoaminen siirtyy lattiaa kantaviin rakenteisiin

10 - Tavarat seinän vierellä

Varma keino saada seinien alaosat vaurioitumaan on kasata tavaraa rakennuksen taakse tai vierelle seinää vasten. Aikaa myöten puunlehtiä ja havuja varisee tiivistämään kasaa ja sadevesi kastelee kokonaisuuden. Kasa ei pääse kuivumaan ja vauriot ovat hyvin todennäköisiä

11 - Vesikatteen vauriot

Katon kuntoa kannattaa seurata ulkoa sekä sisältä käymällä ajoittain sateen aikana vin-tillä tarkastamassa, onko pienempiä vuotoja näkyvillä. Usein vuoto ja vauriot sen ympärillä alkavat piipun tyvestä. Varsinkin navet-tojen puisten ilmastointipiippujen tyvet ovat paikkoja, joita on syytä pitää silmällä. Niiden kohdalta alkavat yleensä navetan välikaton vauriot. Katolle johtavat tikkaat tulee tukea

seinästä tai kattovasojen päistä, eikä räys-tästä kuten kuvassa. Kyseisellä tavalla huopa räystään reunassa vaurioituu nopeasti. Jos kysymyksessä on rakennus, jonka uuneja ei lämmitetä talvella säännöllisesti, suositellaan rakennuksen tyyliin sopivan piipun hatun asentamista. Hattu säästää piipun vesikaton yläpuolista osaa rapautumiselta

12 - Perustusten vauriot

Perustuksen vauriot liittyvät usein kohdissa 1, 2 ja 4 mainittuihin tekijöihin. Perustukset voivat liikkua, kun vesi ei pääse pois raken-nuksen viereltä ja maaperä on altista routi-miselle. Vanhojen rakennusten yhteydessä ei ole yleensä ollut salaojia. Niitä ei aina tarvita, jos maankallistukset ovat riittäviä ja ne johta-

vat veden pois seinustoilta. Vanhojen talojen yhteydessä puhutaan usein siitä, että talo ja perustukset ovat painuneet ja siksi seinän alaosa vastaa maahan. Hyvin harvoin asia on näin, sillä yleensä kulttuurikerros on noussut ja sen takia rakennus on alaosiltaan maahan kosketuksissa.

Rakennukset ovat kiinteä osa kylämaisemaa sijoit-telun, rakennusaikaan perustuvan omaleimai-suuden sekä käytön kautta. Alla jokitörmälle pellon reunaan tehty lato ja yllä harjun laelle rakennettu Saija-Pirtti. ►

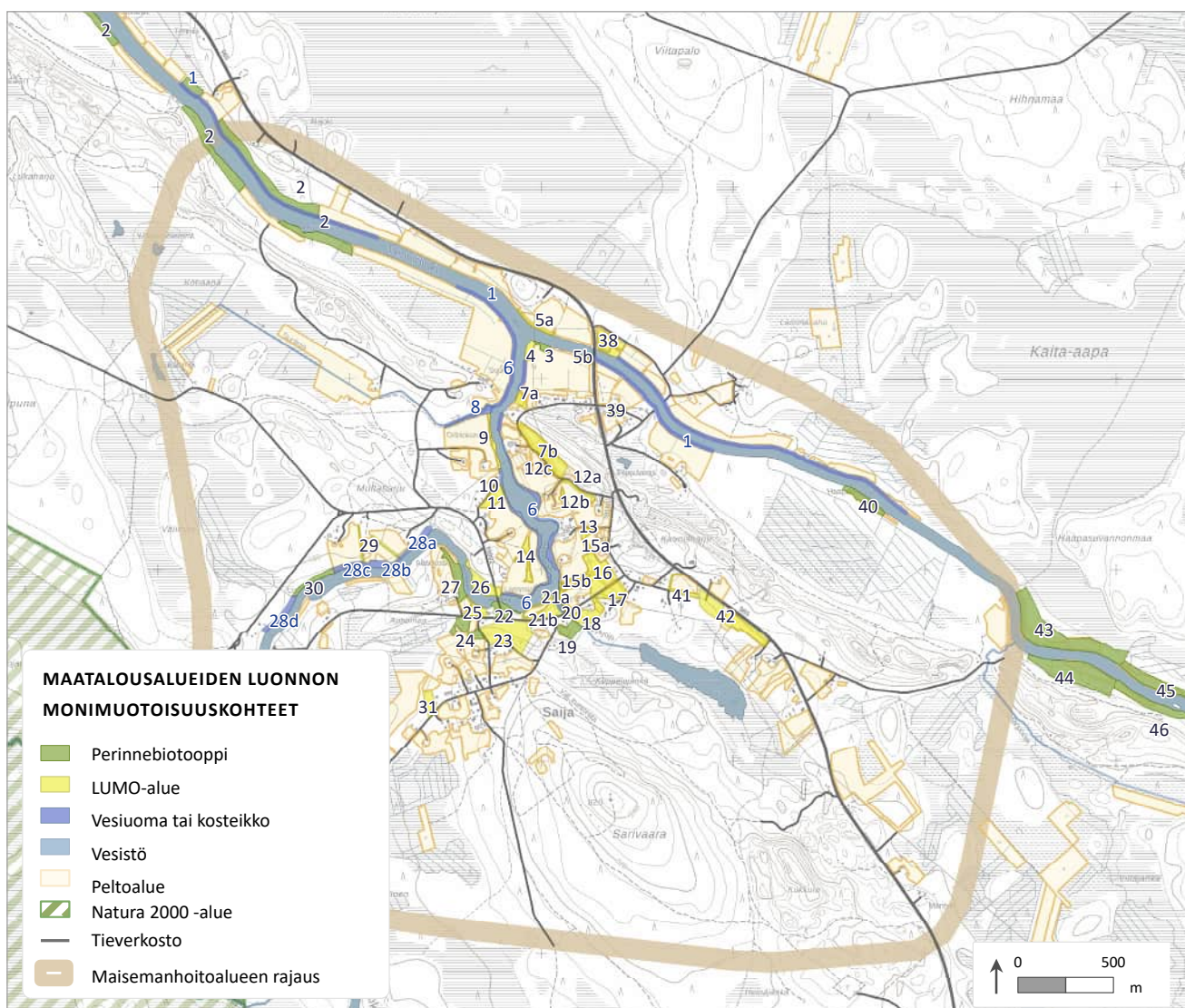
HOITOSUOSITUSKOHTEET

Aiempana annettuja yleisiä hoitosuosituksia täydennetään tässä luvussa kohdekohtaisilla suosituksilla, jotka koskevat pääasiassa maisemaharvennuksia, virkistyskäytön kehittämistä sekä maatalousvaikutteisen luonnon monimuotoisuuden vahvistamista. Esitetyt toimenpiteet voivat olla kertaluonteisia tai jatkuvia. Kertaluonteisia toimenpiteitä ovat muun muassa laavun rakentaminen tai perinnebiotooppialueen puuston harventaminen. Jatkuvilla toimenpiteillä tarkoitetaan tarpeen mukaan tai tietyin väliajoin tehtäviä asioita, kuten laavupaikan huoltamista tai perinnebiotooppialueen niittoa.

Yksittäisen otsikon alla käsitellyt kohteet sijaitsevat maastossa lähellä toisiaan ja otsikoihin liitetyt kirjaimet (A – N) viittaavat sijaintimerkintöihin toimenpidesuunnitelmassa. Kyseinen suunnitelma

on kartta maisemanhoitoalueelle ehdotetuista toimenpiteistä sekä alueen hoitoon ja käyttöön vaikuttavista suojelualueista. Toimenpidesuunnitelma löytyy seuraavalta aukeamalta.

Suosituksissa käsiteltyjen perinnebiotooppien, muiden luonnon monimuotoisuuskohteiden sekä vesiuomien ja kosteikkojen numerointi on yhtenevä vuonna 2007 julkaisun *Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelman* kanssa (Kokko). Näiden osalta ensisijaiseen hoitoon suositellut kohteet on tekstissä maalattu ruskealla ja hoidossa olevat sinisellä. Suunnitelman ”Vesiuomat ja kosteikot” -luokituksella tarkoitetaan jokipientareiden kapeita reuna-vyöhykkeitä, paikoin rehevöityneitä tai umpeen kasvaneita tulvaniittyjä sekä purojen varsia.

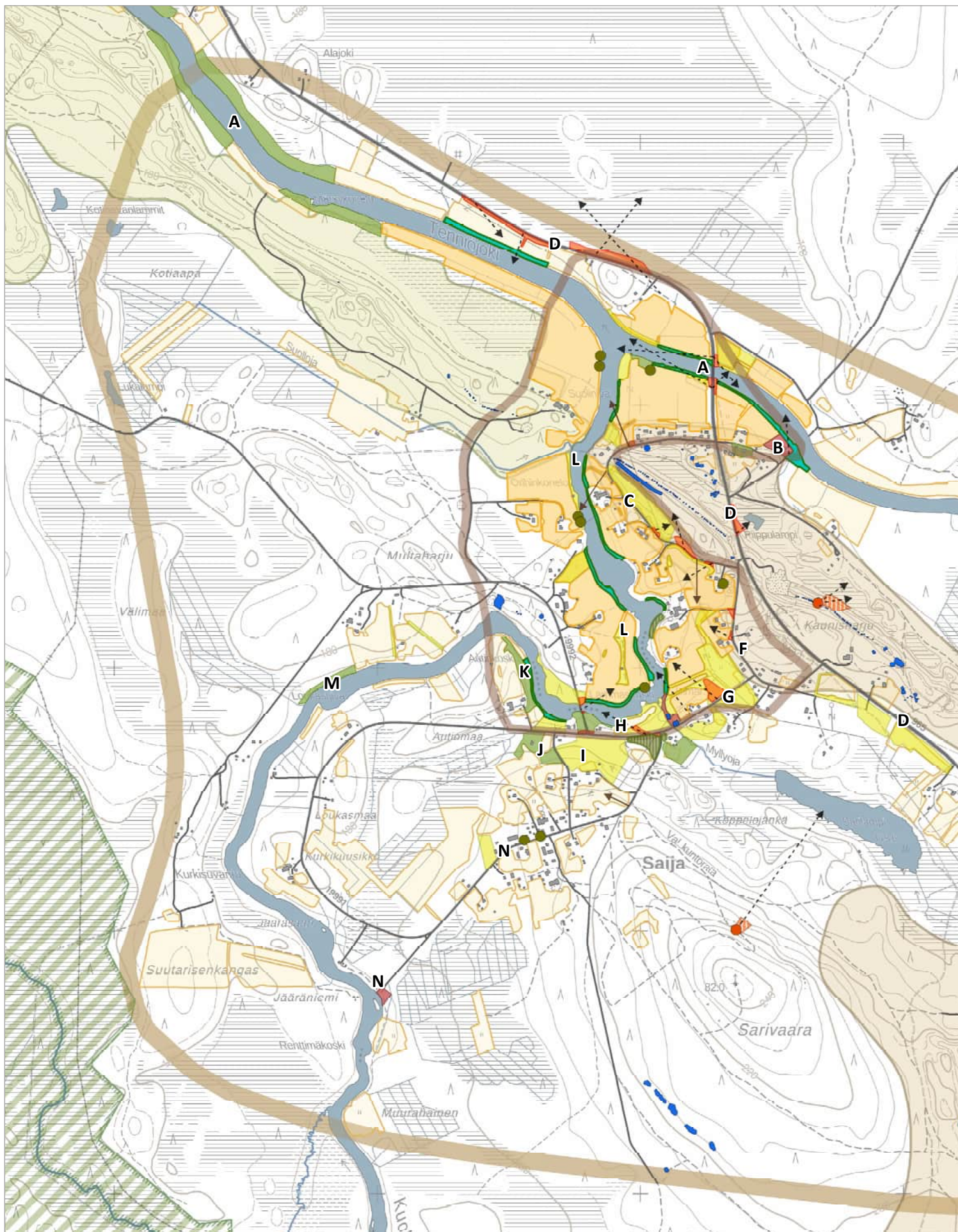

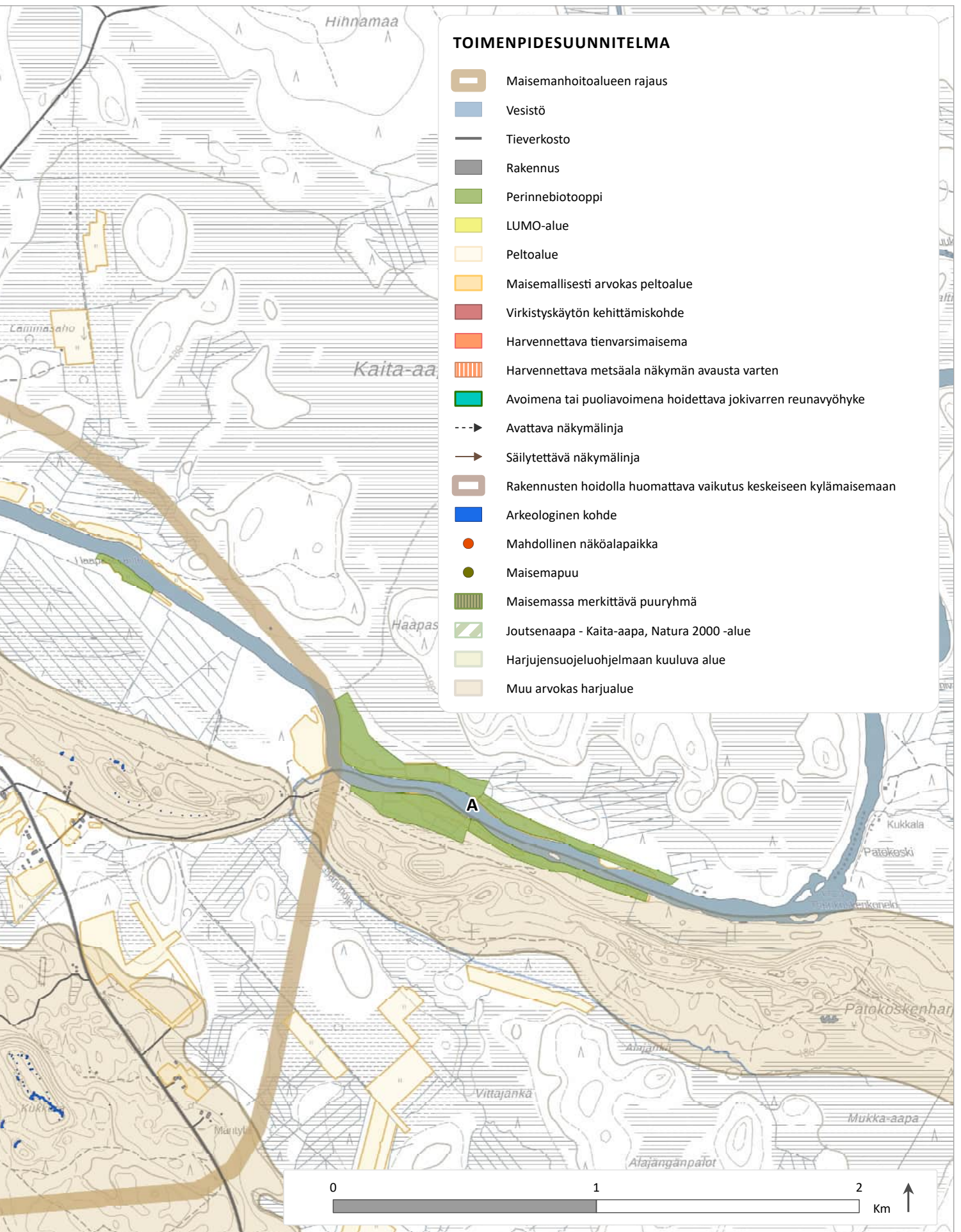
Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuskohteiden sijainnit. Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

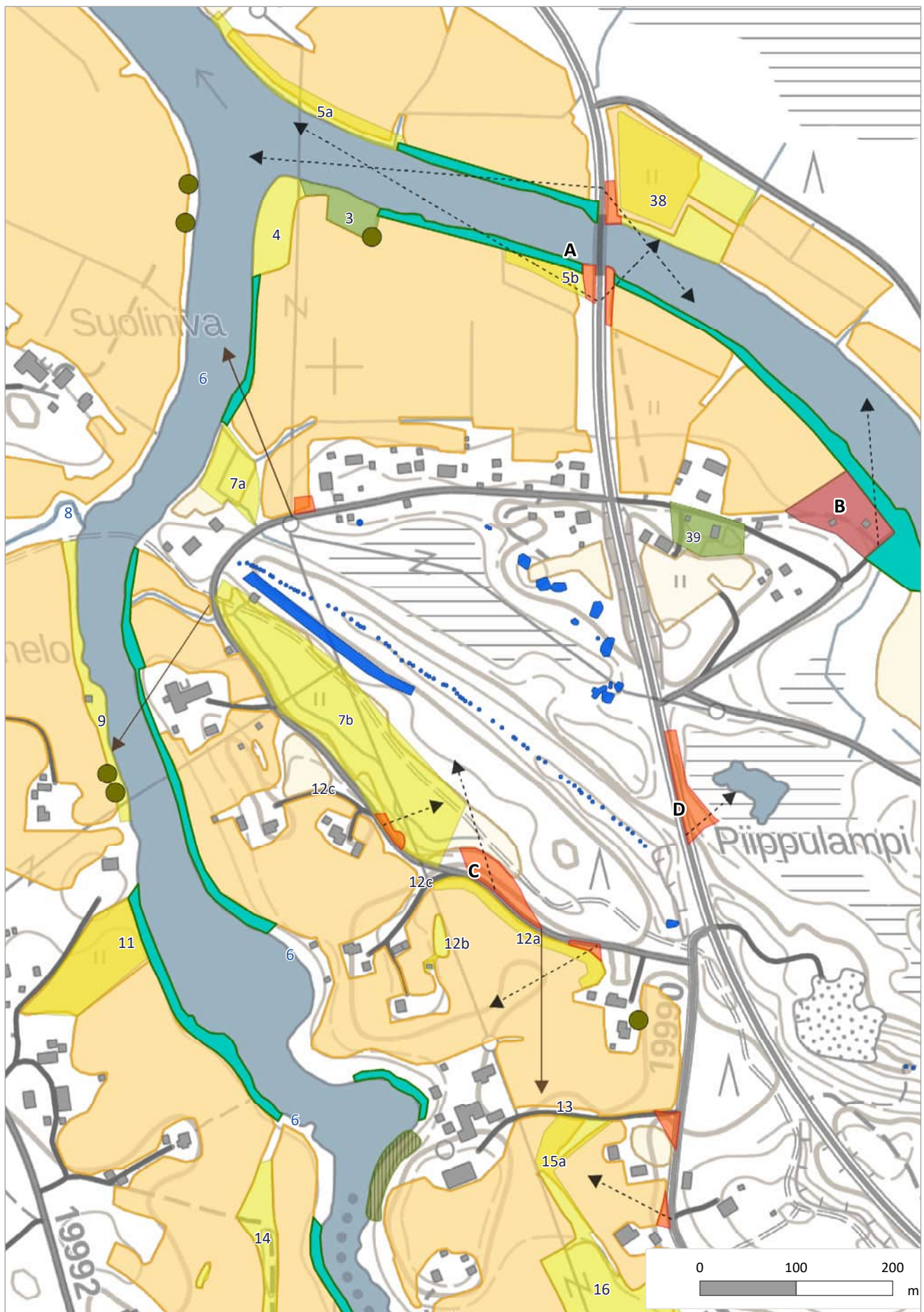

Kosteat puronvarret tarjoavat ravintoa ja suojaa elinympäristön eläimistöille. Kuvien ottamisen välillä on kulunut noin viisitoista vuotta. Ylempi kuva Suoliojasta (Kost. 8) Marjut Kokko.

Suurennos toimenpidesuunnitelmasta täydennettynä maatalousluonnon monimuotoisuuskohteiden numeroinnilla. Kartalla näkyvät osittain kohteet A (Tenniöjoen varsi), D (seututien varsi) ja L (Kuolajoki pientareineen Lammaskoskelta alavirtaan) sekä kokonaisuudessaan kohteet B (Lossiranta) ja C (Lemmenkuja). Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

A – TENNIÖJOEN VARSII

Tenniöjoki virtaa kaakosta luoteeseen hieman sivussa Saijan kylän keskuksesta. Sen varsille sijoittuu peltoalueita, tulvaniittyjä sekä laidunnettavia hakamaita ja vanhoja peltoja. Kuolajoki yhdistyy Tenniöjokeen kylän pohjoisosassa, lähellä Tenniöjoen ylittävää siltaa. Jokien yhtymäkohta, sitä ympäröivät pelto- ja laidunalueet sekä sillalta avautuvat pitkät näkymät muodostavat kokonaisuuden, joka on eräänlainen kulkuportti pohjoisesta Saijalle. Sillan ympäristöön suositellaan jokivarren reuna-avyöhykkeiden maisemaharvennuksia sekä perinnebiotooppi- ja LUMO-kohteiden hoidon jatkamista. Kauempänä sillasta sijaitsevien tulvaniittyjen lajiston säilyminen edellyttää hoidon aloittamista.

	Vesistö
	Rakennus
	Tieverkosto
	Perinnebiotooppi
	LUMO-alue
	Peltoalue
	Maisemallisesti arvokas peltoalue
	Virkistyskäytön kehittämiskohde
	Harvennettava tienvarsimaisema
	Avoimena tai puoliavoimena hoidettava jokivarren reuna-avyöhyke
	Säilytettävä näkymälinja
	Avattava näkymälinja
	Maisemapuu
	Maisemassa merkittävä puuryhmä
	Arkeologinen kohde

Jokivarren reunavyöhykkeiden maisemaharvennuksilla voidaan avartaa näkymiä joelle. Jokivarsille sijoittuvien perinnebiotooppi- ja LUMO-alueiden yhteydessä harvennukset lisäävät samalla kasvupaikan avoimuutta ja valon määrää. Nuolet kuvaavat avattavia näkymälinjoja. Kuva Tatu Laukkanen.

Tenniöjoen sillan ympäristö

Sillan lähistöllä jokivarren reunavyöhykkeitä voidaan harventaa puoliavoimiksi siten, että näkymät seututieltä joelle avartuvat. Harvennuksissa vaihdellaan harvennustiheyttä ja säästetään monilajisia puu- ja pensasryhmiä. Puustosta avoimia osuuksia jokivarressa suositellaan ylläpitämään avoimina. Sillan välittömästä läheisyydestä suosituksena on raivata pensaikkaa, joka sulkee näkymiä tieltä joelle.

Sillan koillispuolella on hyvä säästää puustoa, joka erottaa laidunta ja seututietä toisistaan. Laitumen luona suositellaan harventamaan jokitormän puustoa ja ojiensia. Sillan koillispuolella sijaitseva laidun käsittää vanhan pellon sekä hakamaan (Lumo 38). Alue on ollut lammaslaitumena noin kaksikymmentä vuotta ja tällä maisemallisesti keskeisellä kohteella suositellaan laidunnuksen jatkamista.

Kuolajoen suulle ja sillan kuppeeseen sijoittuu vanhoja peltoalueita, joista osa on viljelykäytössä. Peltoihin rajautuvia jokivarren reunavyöhykkeitä hoidetaan harventamalla (Lumo 5a luoteessa & 5b lounaassa). Alueen hiekkapohjaiset ja ajoittain tulvivat lohkot ovat haastavia hoidettavia, mutta vesilinnuille ja kahlaajille tärkeitä ruokailualueita. Näiden maisemallisesti keskeisten ja linnustollisesti merkittävien peltojen pitäminen avoimena on suositeltavaa.

Sillasta lounaaseen sijaitsee vanha hakamaa (Pebi 3), joka on aidattu yhtenäiseksi lammaslaitumeksi yhdessä Kuolajokisuussa (Lumo 4) ja Kaunisharjun kuppeessa (Lumo 7a) sijaitsevien, vanhojen peltoalueiden kanssa. Suosituksena on laidunnuksen jatkaminen, mahdollisuuksien mukaan laidunpaineen lisääminen sekä hakamaan koivikon harventaminen. Pensaikkaa laidunaidan viereeltä olisi hyvä raivata.

Sillan lounaispuolella jokinäkymää voidaan avartaa ojanvarren ja jokitörmän harventamisella. Kuvan taka-alalla näkyvät kuuset on suojeltu osayleiskaavassa.

Sillan lounaispuolella sijaitseva laidun, joka ulottuu vanhalta peltoalueelta joentörmän hakamaalle (Lumo 38).

Vanha hakamaa (Pebi 3) sijaitsee näyttävällä paikalla jokien yhtymäkohdassa.

Tenniöjokeen rajatuvat peltojen reunavyöhykkeet ja tulvaniityt

Tenniöjokeen rajautuvien peltojen reunavyöhykkeet (Kost. 1) muodostuvat suurilta osin edustavista tulvaniityistä. Paikoin jokinäkymät ovat sulkeutuneet törmän päälle kasvaneen puuston ja pensaikon myötä. Muutoin kasvillisuus on tulvaniityille tyypillisesti vyöhykkeinen alkaen vesirajan korte- ja saraniityistä ja vaihetuen kastikka- ja ruokohelpiniityjen kautta ylimpänä sijaitseviin suurruohoniityihin. Toimenpidesuosituksena on jokinäkymän avoimena pitäminen harventamalla puustoa sopivissa kohdissa. Pellon reunalle jätetään monilajisia puu- ja pensasryhmiä.

Maisemanhoitoalueen luoteisosassa tulvaniityt (Pebi 2) eivät ole tällä hetkellä hoidon alla. Osa tulvaniityistä on pensoittunut, mutta alueiden niittykasvillisuus on edelleen vyöhykkeistä: alimpana kasvavat sara-, kastikka- ja ruokohelpiniityt. Hoidon aloittaminen vaatii alkuraivauksen ennen varsinaisen hoidon aloitusta. Jatkohoidoksi suositellaan laidunnuksen aloittamista. Pienialaisia kohteita voidaan hoitaa myös niittämällä.

Vanha laidunalue Haapasuvannossa rajautuu Tenniöjokeen ja rantametsään. Hoitamattomana tulvaniity (Pebi 40) on alkanut pensoittua metsänrajasta, mutta lajisto on edelleen monipuolista ja osa alueesta on

avointa. Toimenpidesuosituksena on puuston harvennus ja pensaikon raivaus sekä vuosittainen niitto tai laidunnus.

Saijan keskikylältä itään sijoittuu laaja tulvaniityjen kokonaisuus, joka ei ole hoidon alla. Näitä kohteita on vielä 2000-luvun alussa hoidettu laiduntamalla ja kulottamalla. Kokonaisuuteen lukeutuu pohjoisrannalla vanhoja tulvaniityjä (Pebi 43), jotka ovat aikoinaan olleet niittoniityinä, laitumina ja viljelykäytössä. Viljely päättyi 1970-luvulla ja alueen kasvillisuus on sittemmin muuttunut voimakkaiden tulvien myötä jälleen niittymäiseksi. Kohteeseen sisältyy niityjen lisäksi rehevää rantakoivikkoa ja pieni sekametsä. Suositeltuja hoitotoimenpiteitä ovat pensaikon raivaus ja laidunnus. Etelärannalla sijaitsevaan kohteeseen kuuluvat tulvaniity, rantakoivikko ja pieni korpi (Pebi 44). Suositeltuja hoitotoimenpiteitä ovat pensaikon raivaus ja laidunnus. Molemmiin puolin Tenniöjokea on lisäksi metsälaitumia ja tulvaniityjä (Pebi 45), joista osa on ollut peltokäytössä. Säännöllisten tulvien alueilla kasvillisuus on niittymäistä, mutta monin paikoin pensoittunutta. Suositeltuja hoitotoimenpiteitä ovat pensaiden raivaus ja laidunnus. Tässä kappaleessa käsiteltyjen kohteiden sijainnit esitetään sivun 112 kartalla.

Tenniöjoen varressa on laajoja tulvaniitykokonaisuuksia, joille laiduneläinten tuominen on työlästä. Vuosittaisella niitolla ja tarpeen mukaan tehtävällä pensaikon raivauksella tulvaniityt voidaan säilyttää. Kuva Sanna Haapala.

B – LOSSIRANTA

Tenniöjoen lounaisrannalla sijaitseva Lossiranta on käytössä veneenlasku- ja tulistelupaikkana. Rannan yhteydessä on hakamainen lammaslaidun, joka sijoittuu joen ja tulistelupaikkojen välille. Jotta puoliavoin näkymä rannasta joelle säilyy, tarvitsee laitumen ulkopuolelle jäävää pajukkoa raivata rantatörmältä säännöllisesti. Puustoa voidaan kevyesti harventaa.

Lossiranta on paikallisten asukkaiden, Tenniöjoen melontareitillä kulkevien retkeilijöiden ja satunnaisten matkailuautoilijoiden käytössä. Pohjois-Sallan Erä ry:llä on rannassa lukittu kota, johon osalla kyläläisistä on pääsy. Lisäksi paikalla on nuotiokatos ja huussi. Huussi kannattaa uusita muutaman vuoden sisällä. Nuotiokatos jää kevättulvien alle, mikä vaikuttaa sen kuntoon ja siisteyteen. Katos voitaisiin purkaa ja uusi yleiseen käyttöön tarkoitettu laavu voitaisiin rakentaa ylemmäksi tulvivasta rannasta. Olemassa olevan kodan käyttötarkoitusta täydentäisi parhaiten laavu, joka avautuu ilta-aurion suuntaan ja on tuulelta suojassa.

Rantaan johtavan Lossitien varrelle sijoittuu hakamaa (Pebi 39), joka rajautuu pihapiireihin ja peltoon. Kasvillisuus muodostuu pääasiassa nurmirönniiniitystä. Alue on hoidossa lammaslaitumena ja suosituksena on laidunnuksen jatkuminen. Laitumen ja Lossitien välistä, maitohorsmaa kasvavaa kaistaletta voidaan niittää.

Pohjois-Sallan Erä ry:n kota.

Avoin ja julkisessa käytössä oleva laavu voisi korvata nykyisen nuotiokatoksen. Kuva rakenteilla olevasta laavusta Kainuussa.

Lossirannan veneenlaskupaikka ja hakamainen rantalaidun.

C - LEMMENKUJA

Lemmenkujan varteen on muodostunut yksi kylän asutuskeskittymistä. Tien varrella on jälleenrakennuskauden rakennuskantaa: asuin- ja navettarakennuksia sekä vanhoja apurakennuksia kuten kuivuri ja aittoja. Lemmenkujalta avautuu säilytettäviä näkymälinjoja Kuolajoelle sekä jokivarren pelloille.

Kujan itäpuolella sijaitsee maisemassa näytävä laidun, joka rajautuu harjun rinteeseen. Laidunalue on ollut vanhaa peltoalaa (Lumo 7b) ja kosteuden vuoksi sen kasvillisuus muodostuu pääosin jousivihvilä-, sara- ja nurmilauhaniityistä. Suosituksena on jatkaa alueen laidunnusta erillisen hoitosuunnitelman mukaisesti.

Lemmenkujan ja Kuolajoen välille sijoituu vanha pelto (Lumo 7a), joka on osa laajempaa, hoidossa olevaa rantalaidunta. Suosituksena on jatkaa alueen laidunnusta erillisen hoitosuunnitelman mukaisesti.

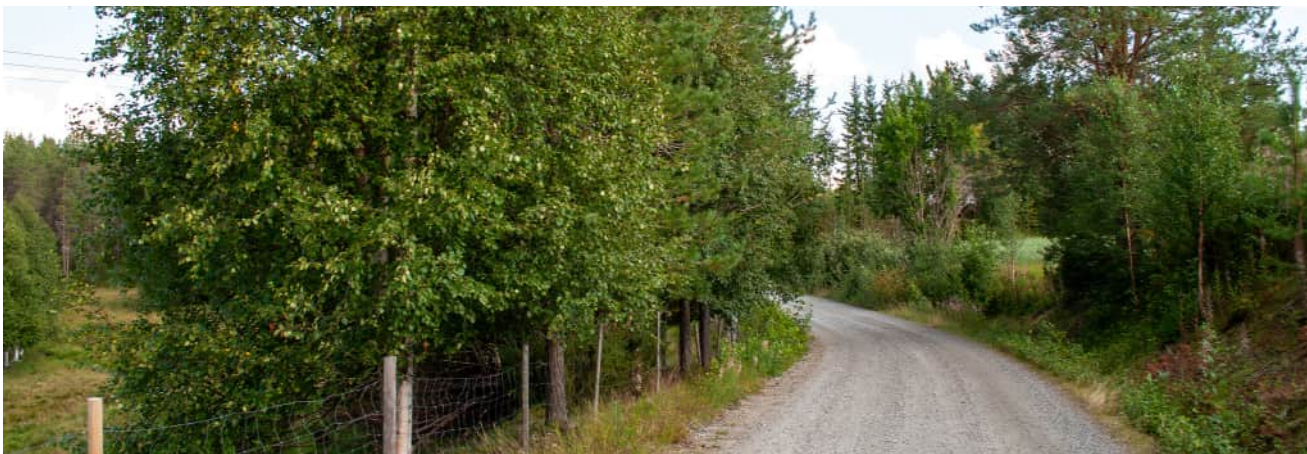
Lemmenkujan itäpuolelle esitetään maisemaharvennuksia, joilla avarretaan näkymiä laitumelle ja Kaunisharjulle. Maisemaharvennuksia kannattaa tehdä lisäksi Lemmenkujan lounaispuolella, missä taimikko peittää peltomaisemaa. Tienvarren puista erityisesti vahvarunkoisimpia säästetään. Puuryhmien väliin raivataan muutama leveä aukko epäsäännöllisin etäisyyksin toisistaan. Mutkissa ajonäkyvyyttä heikentävät muutamat yksittäiset lehtipuut, joiden kaatamisella voidaan parantaa liikenneturvallisuutta. Peltojen reunavyöhykkeillä sekä tilusteilla (12) hoidoksi suositellaan aukko paikkojen niittoa.

Lemmenkujan pohjoispäädyssä tienvarret ovat puustoisia ja pihapiirit sijoittuvat lähelle tietä. Edempänä aukevat näkymät peltojen yli Kuolajoelle.

Lemmenkujan varrella on useita talous- ja apurakennuksia, joista suuri osa on jälleenrakennusajalta.

Laidunalueen ja kujan välinen puusto on olennainen osa maisemaa. Näille reunavyöhykkeille suositellaan paikoittaisia maisemaharvennuksia.

Lemmenkujan ympäristöä luonnehtivat avoimet jokirannat, läheinen harju sekä laajat laidunalueet. Avoimia näkymiä ylläpidetään ja uusia näkymälinjoja suositellaan avattavaksi tieltä laitumille ja pelloille. Kuva Tatu Laukkanen.

Harjun lounaispuolelle sijoittuvan laitumen eteläpääty on huomattavasti ympäristöään matalampana. Avattavia näkymälinjoja esitetään tämän alueen suuntaan.

D - SEUTUTIEN VARSII

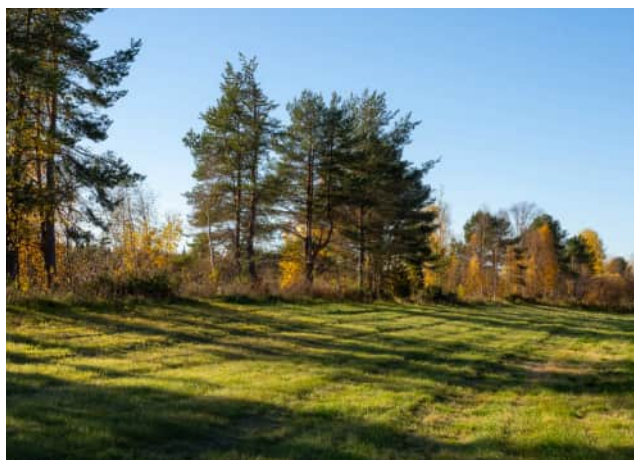
Saijan ohitse kulkevalta seututieltä voidaan avata näkymiä suo- ja peltoalueille sekä Tenniöjoelle. Risteysalueita pidetään siisteinä ja soranottoaikkaa peittävän puuston annetaan kasvaa.

Kylän pohjoispuolella seututie kulkee Tenniöjoen ja Huutoaavan välisen, kapean alueen lävitse. Tässä kohtaa näkymiä Huutoaavalle on mahdollista avartaa harventamalla metsäkaistaletta suon ja tien väliltä. Suot ympäröivät Saijan kylää ja niiden läsnäolosta kertova näkymä olisi Huutoaavan kohdalla toteutettavissa. Samoilla paikkeilla seututien lounaispuolinen peltoalue sekä *takatörmäinen* Tenniöjoen ranta jäävät tienvarren pensaikon taakse. Pensaikon raivauksella voidaan avata näkymiä seututieltä pelloille. Peltojen takana jokivarren puustoa on harvennettu puoliavoimena rantavyöhykkeenä, minkä jatkamista suositellaan. Ojansuun kohdalla törmä laskeutuu lähelle Tenniöjoen vedenpintaa, joten tässä kohtaa on mahdollista avata näkymää joelle.

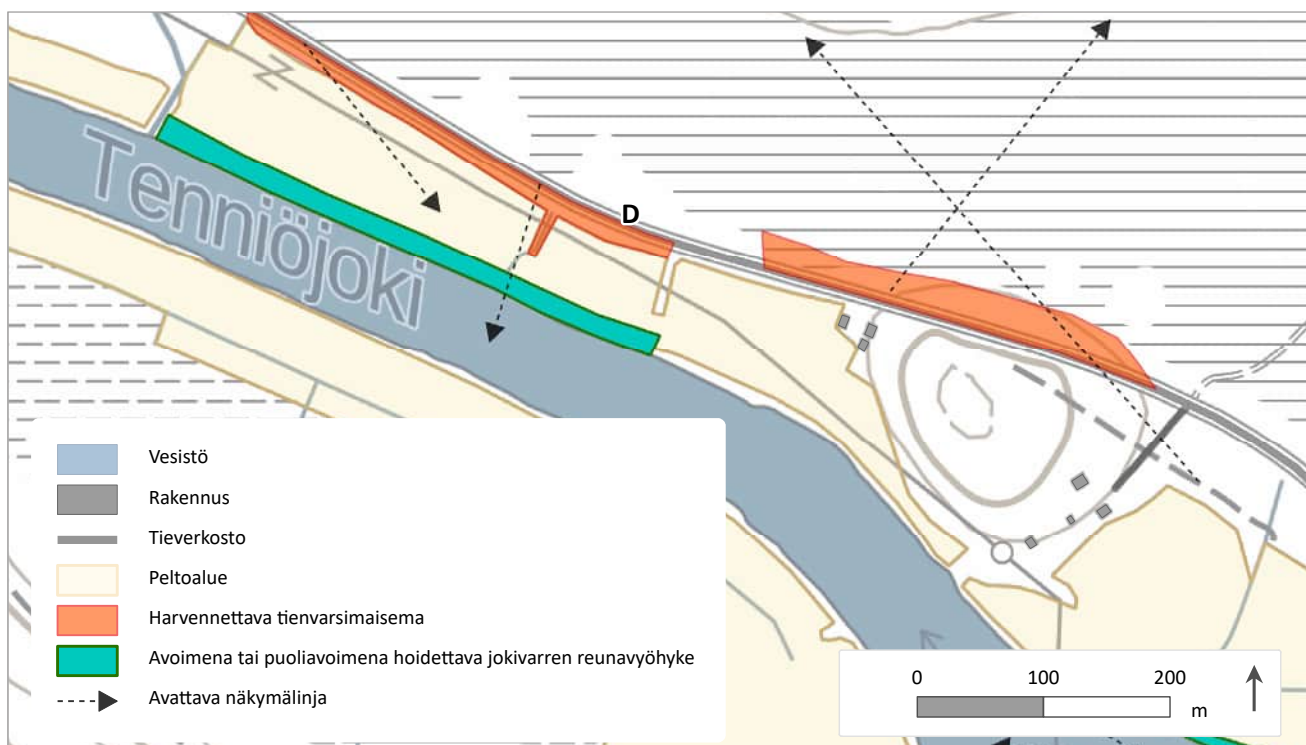
Piippulampi kajastaa harvan puuston läpi seututien varteen. Puustoa voitaisiin harventaa varovaisesti, jotta lampi näkyy tielle paremmin. Tietä rajaavan kaiteen takaa pensaikko voidaan raivata säännöllisesti kokonaan pois.

Huutoaapa voidaan tuoda paremmin esiin pienialaisilla maisemaharvennuksilla.

Tenniöjoen ja seututien väliseen rinteeseen sijoittuvia peltoalueita sekä reunavyöhykettä.

Suurennos toimenpidesuunnitelmasta. Kartalla näkyy osittain kohde D (seututien varsi). Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Piippulampi on ihailtu kohde seututien varressa, Saijan kylän kohdalla. Tienvarren raivauksella ja metsän varovaisella harvennuksella se voidaan tuoda nykyistä paremmin näkyviin.

Avattavia näkymiä seututieltä Huutoaavalle ja Tenniöjoelle. Kuva Tatu Laukkanen.

Suurennos toimenpidesuunnitelmasta täydennettynä maatalousluonnon monimuotoisuuskohteiden numeroinnilla. Kartalla näkyvät osittain kohde D (seututien varsi) ja kokonaisuudessaan kohde E (Näköalapaikat). Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Seututien varren vanhoja peltoja

Kylän itäosaan, seututien lounaispuolelle sijoittuu vanhoja peltoja (Lumo 42). Reunoiltaan pensoittuneiden peltojen lajisto on muuttunut viljelyskäytön loputtua niittymäiseksi. Puustoa ja pensaikkoa on syytä harventaa erityisesti teiden varsilta ja ojien pientareilta. Laidunnus olisi alueelle paras hoitomuoto, mutta alueita voi hoitaa myös vuosittain niittämällä. Kohteen luoteispuolella sijaitsee viljelyksessä oleva

peltoalue (Lumo 41), joka rajautuu seututiehen, vanhaan Saijan tiehen ja vanhaan pihapiiriin. Osin maitohorsman rehevöittäjän reunavyöhykkeen puu- ja pensaslajisto on näyttävä: vanhoja raitoja, haapoja, kuusia, katajia ja monen ikäisiä koivuja. Toimenpidesuosituksena on puuston harvennus monilajisiin, näyttäviin ryhmiin. Jatkossa pensaita voidaan raivata tarvittaessa ja rehevät niitty laikut voidaan niittää vuosittain.

E - NÄKÖALAPAIKAT

Toimenpidekartalle on merkitty kaksi suositusta näköalapaikaksi, jotka voidaan toteuttaa puustoa harventamalla. Näistä toinen sijaitsee Sarivaaran lenkkipolun varressa. Näköalapaikkaa varten tehtävät harvennukset toteutetaan siten, että vanhat kuuset säilyvät ja niiden kasvupaikat pysyvät varjoisina. Näkymä suuntautuu kaukomaisemassa näkyville vaaroille ja Sarilammelle.

Toinen ehdotus näköalapaikaksi sijaitsee Kolsanharjulla. Harjun rinteellä kasvavassa puustossa on jo nyt kapea aukko koilliseen. Aukon kaakkoispuolelta harventamalla saadaan rinteiden alapuolella sijaitsevat suolammet ja kaukomaiseman vaarat paremmin esiin. Paikan kautta kulkee harjun lakea seuraava polku. Polun myötäistä, vanhojen poteroitten linjaa tulee varoa.

Näköalapaikka Kolsanharjulle voidaan toteuttaa puustoa harventamalla.

Suurennos toimenpidesuunnitelmasta täydennettyä maatalousluonnon monimuotoisuuskohteiden numeroinnilla. Kartalla näkyvät kokonaisuudessaan kohteet F (Saijanlenkin varsi), G (Saijan keskeisiä laitumia), H (Miuluksentien ja Kuolajoen uimarannan väli), I (Uutelan pellot), J (pihapiirin niityt) ja K (Autiokosken länsiranta) sekä osittain kohde L (Kuolajoki pientareineen Lammaskoskelta alavirtaan). Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

F – SAIJANLENKIN VARSII

Saijanlenkin varrella on jälleenrakennusajan pihapiirejä sekä uudempia rakennuksia. Kylän kiintopisteenä toimiva Saija-Pirtti sijaitsee Saijanlenkin varressa, Kaunisharjun päällä. Kokoon-tumis- ja tapahtumapaikkana toimivan rakennuksen pihapiiri on mäntyvaltainen ja nykyisessä muodossaan käyttäjille mieleinen. Kaunisharjulta maasto laskeutuu Saijanlenkin länsipuolella sijaitseville pelto- ja laidunalueille sekä Kuolajoen rantaan. Pienillä maisemaharvennuksilla voidaan avata näkymä tieltä pelloille. Mikäli Saijalle suunnitellaan tulevaisuudessa jonkinlaisia palveluita, voisi Saijanlenkin varsi sopia käyttöön keskeisen sijaintinsa puolesta.

Saija-Pirtti ja sen ympäristö keskellä kylää luovat ensivaikutelmaa alueesta.

Saijanlenkin ja Kuolajoen välisillä pelloilla on useita reunavyöhykkeitä, joiden hoitaminen avartaisi keskeisintä kylämaisemaa. Lehtipuuvaltaiset reunavyöhykkeet (Lumo 15) ovat lajistoltaan monipuolisia, mutta paikoin pajuttuneita. Suosituksena on reunavyöhykkeiden harvennus monilajisia puuja pensasryhmiä jättäen. Aluskasvillisuutta voidaan hoitaa niittämällä reunavyöhykkeet vuosittain. Tilalle johtavaa koivukujannetta (13) voidaan hoitaa poistamalla koivujen alimpia oksia, jotta alta kulkevat koneet eivät vahingoita puita. Koivukujanteen aluskasvillisuutta kannattaa niittää vuosittain.

Uusia puukujanteita voidaan perustaa istuttamalla tai harvennuksissa sopivia puita säästämällä (kohde 13).

Saijanlenkki kulkee Kaunisharjun sekä keskikylän peltojen ja laidunten välistä. Kuvan oikeassa reunassa Vaaranlenkin koillispuolella. Alueelle suositellaan harvennuksia teidenvarsille sekä peltojen reunavyöhykkeille. Kuva Tatu Laukkanen.

G – SAIJAN KESKEISIÄ LAITUMIA

Kuopantauksen laidun (Lumo 16) sijaitsee kylämaisemassa hyvin näkyvällä paikalla. Alue on ollut pitkään käytössä lammaslaitumena ja sillä kasvaa muutamia näyttäviä puuryhmiä ja katajia. Suosituksena on jatkaa alueen laidunnusta. Laidunta olisi hyvä laajentaa eteläosan saraniityille, joiden reunamilla kasvaa koivua ja kiiltopajua. Suurempi laajennus voitaisiin ulottaa uimarannan puoleisen pellon reunoille saakka, sillä uimarannan lähellä kasvaa edustavaa niittykasvillisuutta. Tällöin laajennus raivauksineen avaisi näkymiä Vaaranlenkiltä Kuolajoen suuntaan.

Lampaat eivät ole suosineet kohteen kosteimpia osia, joilla pensaikko on ehtinyt kasvaa tiheäksi. Kosteiden osien ja mahdollisten laajennusten osalta toimenpidesuosituksia ovat puuston ja pensaikon harvennus sekä laidunnus. Jotta koko alueen niittylajisto pysyisi elinvoimaisena, voidaan ottaa käyttöön lohkoaitoja kosteiden osien laidunpaineen lisäämiseksi. Alue sopisi myös nautojen laitumeksi.

Kuopantauksen laitumen eteläpuolella, Vaaranlenkin varrella sijaitsee kolme laidun- aluetta, joista kaikki ovat hoidossa.

Riukuaidan lammaslaidun (Lumo 17) on vanhaa peltoaluetta, joka rajautuu pihapiiriin ja kangasmetsään. Laidun perustettiin alueelle vuonna 2007 ja sen toimenpidesuosituksena on laidunnuksen jatkaminen hoitosuunnitelman mukaan.

Ojalan lammaslaidun (Lumo 18) on laidunnuksessa. Se muodostuu vanhasta pellostä, kangasmetsästä ja puronvarsikorvesta. Aiemmin alueella on ollut pääasiassa peltoja niittymaita. Suosituksena on jatkaa alueen laiduntamista sekä harventaa metsäisten alueiden puustoa vähitellen.

Senjalon (Pebi 19) vanha hakamaa ja metsälaidun sijoittuvat Sarilammesta laskevan Myllyojan lounaispuolelle. Alue on käytössä lammaslaitumina ja suosituksena on laidunnuksen jatkaminen.

Kuopantauksen laidun (Lumo 16) ja sen läheiset laidunalueet reunustavat kylätietä.

Senjalon vanha hakamaa (Pebi 19) sijoittuu Myllyojan varteen. Kohde erottuu ympäristöstään ja on vehreydessään näyttävä.

H – MIULUKSENTIEN JA KUOLAJOEN UIMARANNAN VÄLI

Kuolajoen etelärannalla, Lammaskosken yli kulkevan Miuluksentien molemmin puolin kasvaa vuosittain tulvivaa suurruohotulvaniittyä (Pebi 22). Molemmin puolin siltää kasvaa uhanalaista laaksoarhoa ja harvinaista lehtotähtimöä. Kohteen hoidoksi sopii säännöllisesti niitto ja pensaiden raivaus.

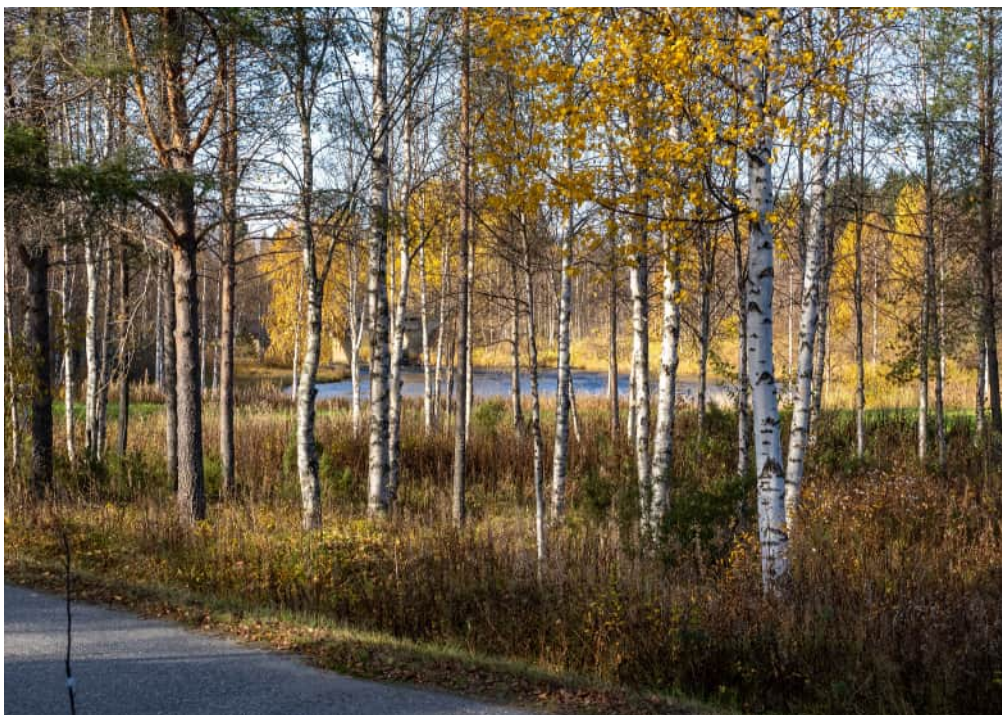
Miuluksentien itäpuolella sijaitsevan rantapellon ja Vaaranlenkin välissä oleva hakamaainen metsä (Lumo 21b) olisi otollinen laidunnukseen. Mikäli pellon hoito päättyy, voidaan se perustaa laidunalueeksi yhdessä hakamaaisen metsän kanssa. Kohteen puustoa voidaan vielä harventaa siten, että näkymä Vaaranlenkin sillalle avartuu.

Rantapellon ja uimarannalle johtavan tien välillä virtaa Myllyoja, joka laskee Sarilammesta Kuolajokeen. Myllyojan ympäristö tulvii keväisin voimakkaasti ja on kasvillisuudeltaan rehevää. Kohde (Kost. 21a) on luontoarvoiltaan arvokas nykytilassaan. Jokirannassa ojanvarsi on pensaikon ympäröimä, mutta tulvaniityllä kasvaa monipuolista lajistoa. Hoidoksi riittää niittyalueiden avoimena pitäminen Myllyojan suulla. Lisäksi aluetta uimakoppien läheisyydessä voidaan vuosittain niittää niittylajiston säilymiseksi. Alueella on tehty pienimuotoisia raivauksia. Olennaista on säilyttää Myllyojan varren

varjostava puusto, jotta kostea pienilmasto säilyy. Rannalle johtava puukujanne tekee paikasta hyvällä tavalla suojaisan.

Uimarannan itäpuolella sijaitsevan pellon reunavyöhyke (Lumo 20) on pääosin hakamaista metsää, jonka aluskasvillisuus vaihtelee varpuvaltaisesta metsäkasvillisuudesta avoimiin niittyaikkuihin. Alueella on tehty jo raivauksia. Suositeltavaa on kerätä raivausjätteet pois ja polttaa ne vähempiarvoisella paikalla

Uimarannan pohjoispuolista pensaikkoa suositellaan harvennettavaksi siten, että näkymä Vaaranlenkiltä joelle avautuu. Uimapaikka sijoittuu jyrkkärinteiselle rantapenkereelle, jolle kaivataan uimaportaita ja kaidetta veteen kulkemisen tueksi. Porrarakenteen täytyy olla kiinteä ja tukeva, jotta se pysyy paikallaan voimakkaassakin virrassa. Uimakopit ja huussi ovat toimintakunnossa, mutta vaativat lähivuosina huoltoa. Uimarannan yhteyteen esitetään uutta nuotiopaikkaa. Sijainnin tulee olla maanomistajille sopiva, tulviin nähden riittävän korkealla ja etäällä ilmassa kulkevista sähkölinjoista. Vanhojen rakennusten perustukset on hyvä huomioida arkeologisen inventoinnin mukaisesti "muina kulttuuriperintökohteina.

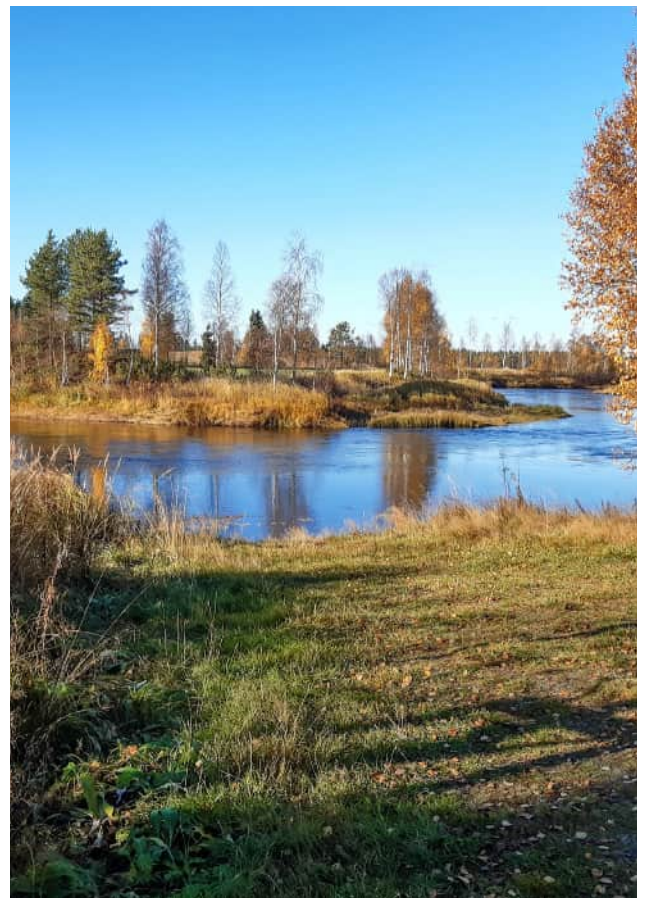
Vaaranlenkin varresta suositellaan avaamaan kapea näkymälinja Miuluksen sillalle. Kuvassa vanhaa hakamaata (Lumo 21b), jonka takana näkyvät rantapello ja silta.

Kuolajoen uimarannalle johtava soratie kulkee Myllyojan varren (Kost. 21a) ja hakamaisen pellon reunavyöhykkeen välistä (Lumo 20).

Rantapellon ja jokivarren välisellä reunavyöhykkeellä kasvaa monilajista puustoa sekä niittykasvillisuutta.

Uimarannan törmä on jyrkkä, minkä vuoksi paikalle on toivottu portaita ja kaidetta.

I – UUTELAN PELLOT

Uutelan pellot sijoittuvat Leanterin talon ja Kuolajoen väliin. Alue ei ole hoidon alla ja kasvillisuus on paikoittain rehevää. Pelto on kuitenkin pysynyt avoimena. Niittylajisto ja katajaryhmät kertovat alueen laidun- tai niittohistoriasta. Lajistollisesti alueen arvokkaimmat niityt ovat Törmäsenkujan lähetyksillä. Pelloilta jokea kohti siirryttäessä alue muuttuu puoliavoimeksi hakamaaksi, jolla kasvaa marjovia pensaita. Alue soveltuu hyvin uudeksi laidunalueeksi. Vaihtoehtoisesti aluetta voidaan hoitaa niittämällä vanhaa peltoalaa (Lumo 23).

Hakamaata Uutelan peltojen kupeessa. Kuva Piritta Peurasaari.

J – PIHAPIIRIN NIITYT

Peltoja reunustavat hakamaat ja jälleenrakennusajan pihapiiri (Pebi 24) sijaitsevat Vaaranlenkin varrella, keskeisellä paikalla kylämaisemassa. Pihapiiri muodostuu pääosin kukkivista tuoreista nurmirönnöniityistä. Reunametsät ovat reheviä leppä- ja koivuhakoja tai puoliavoimia sekametsiä. Kohteet sopivat laitumeksi, kun romahtanut navetta on purettu. Vaihtoehtoisesti pihapiiriä voi hoitaa laidunnuksen sijaan säännöllisellä niitolla. Alueen puustoa on tarpeellista harventaa ja puutalon seinustalta kannattaa poistaa. Koivuhaasta voisi raivata pajukkoa ja osan puustosta.

Pihapiirin niityillä (Pebi 24) kasvaa vielä pulskaneilikkaa, päivänkakkaraa, siankärsämöä, metsäkurjenpolvea sekä kultapiiskua (kuvassa oikealla).

K – AUTIOKOSKEN LÄNSIRANTA

Lammaskoskesta länteen Kuolajoen etelärannalla sijaitsee vanhoja peltoja ja haka- maista koivikkoa (Lumo 25). Kohteessa on aiemmin raivattu Vaaranlenkin ja Kuolajoen välille jäävää metsikköä. Puustoa voisi har- ventaa ja pensaikkoo raivata uudelleen. Alue sopii laitumeksi tai raivauksin ja niittäen hoi- dettavaksi. Autiokoskella sijaitseva, vanha rantalaidun (Pebi 27) muodostaa jyrkäh-

kössä jokitörmässä näyttävän kokonaisuuden yhdessä metsälaitumen kanssa. Metsä on puoliavointa tuoretta kangasmetsää, jonka kasvillisuudessa on nähtävissä pitkä laidun- historia. Kohde näkyy Miuluksen sillalle, joka on yksi kylän keskeisiä katselupaikkoja. Alue on ollut vielä muutama vuosia sitten laitumena ja se olisi hyvä saada uudelleen hoi- toon. Alue sopii myös nautojen laitumeksi.

Autiokosken vanha rantalaidun (Pebi 27) sijoittuu korkean joentörmän rinteeseen. Alue on yksi ensisijaisista kohteista, joille suunnitelmassa esite- tään hoidon aloittamista. Ylempi kuva Piritta Peurasaari, alempi kuva Tatu Laukkanen.

L – KUOLAJOKI PIENTAREINEEN LAMMASKOSKELTA ALAVIRTAAN

Maisemanhoitoalueen keskellä Kuolajoen varteen sijoittuu asutusta, pelto- ja laidun-alueita, tulvaniittyjä sekä reheviä ojansuita. Jokeen kuuluva Lammaskoski sekä sen ylitse kulkeva silta asettuvat kylämaisemassa näkyvälle paikalle. Jokivarren reunavyöhykkeitä kehitetään puoliavoimina tai avoimina, mikä ylläpitää jokinäkymien säilymistä. Perinnebiotooppi- ja LUMO-kohteille suositellaan hoidon jatkamista tai aloittamista.

Kuolajoen pohjoisrannalla, molemmin puolin Miuluksen silta on vanhoja peltoja ja laidunmaita (Lumo 26). Noin puolet alueesta on lehtipuuvaltaista tulvametsää, jota on harvennettu hakamaiseksi. Kohdetta voidaan hoitaa vuosittaisella niitolla sekä pensaikkon raivauksella. Tulvavyöhykkeellä säästetään katajia ja metsäruusuja. Alueesta saisi vaihtoehtoisesti isohkon laidunalueen. Sillan luoteispuolella kasvava haavikko suositellaan pääosin säästämään, mutta sen pensaskerrosta voidaan raivata.

Miuluksen sillan koillispuolella jokivarren reunavyöhykettä on jo aiemmin harvennettu. Puustoa suositellaan yhä harventamaan siten, että sillalta siivilöityy näkymä reunavyöhykkeen takaisille pelloille. Näiden

peltojen keskellä sijaitsevan ojan varressa on lehtipuuvaltainen viljelemätön reunavyöhyke (Lumo 14). Sen kasvillisuus muodostuu kosteilla alueilla kastikkaniityistä ja kuivemmissa osissa nurmilauhaniityistä. Kohteen yhteydessä on hyväkuntoinen lato. Toimenpidesuosituksia ovat reunavyöhykkeen pensaikon raivaus ja puuston harvennus. Metsäsaarekkeilla avoimien alueiden niitto monipuolistaa lajistoa.

Lammaskoskelta jokien yhtymäkohtaan asti esiintyy tulvaniittyjä (Kost. 6), jotka rajoittuvat valtaosin peltoihin. Osaa näistä alueista on vuosien aikana hoidettu maisemaharvennuksilla, niitolla tai laidunnuksella. Koko alueella esiintyy säännöllisiä tulvia ja niittyjen lajisto on paikoittaisesta pensoittumisesta huolimatta edelleen tulvaniityille ominaista. Niittymäisiä aukko-paikkoja voidaan laajentaa pensaikkaa raivaamalla ja jatkohoitaa säännöllisesti niittämällä tai laiduntamalla. Toimenpidekartalle on merkitty alueita, joille suositellaan jokivarsien reunavyöhykkeiden hoitoa puoliavoimina tai avoimina. Maisemaharvennuksissa säästetään monilajista puustoa, pensasryhmiä sekä yleiskaavassa suojellut puut ja puuryhmät.

Kylän kohdalla tulvaniityt (Kost. 6) seuraavat Kuolajoen varsia rajautuen pääasiassa peltoihin. Kuva Tatu Laukkanen.

Laidunnettuja alueita Kuolajoen länsipuolella (10, Lumo 11). Kuva Sanna Haapala.

Kuolajoen länsipuolella sijaitseva laidunalue (Lumo 11) on nykyään lammaslaitumena. Kasvillisuus on matalaksi syötyä nurmirölliä ja niitty-lauhaniittyä. Suosituksena on jatkaa alueen laidunnusta hoitosuunnitelman mukaisesti.

Miuluksentieltä Kuolajoen länsirannalle päin johtaa tilustie (10), joka rajoittuu lammaslaitumeen ja peltoon. Hiekkapohjaisen tien varrella kasvaa monipuolisesti kuivan niityn lajistoa. Suosituksena on tienpientareen vuosittainen niitto kukinta-ajan jälkeen elokuussa.

Kuolajoen länsirannalla sijaitseva pellon reunavyöhyke (Lumo 9) on maisemallisesti keskeisellä paikalla. Ladon ympärillä on niitymäistä kasvillisuutta, muun muassa kissankäpälää, kissankelloa, pulskaneilikkaa ja katajaa. Reunavyöhykkeen puustoa suositellaan harvennettavaksi jokitörmältä. Avoimen rantavyöhykkeen ja ladon ympäristön säännöllisellä niitolla voidaan säilyttää alueen lajisto monipuolisena.

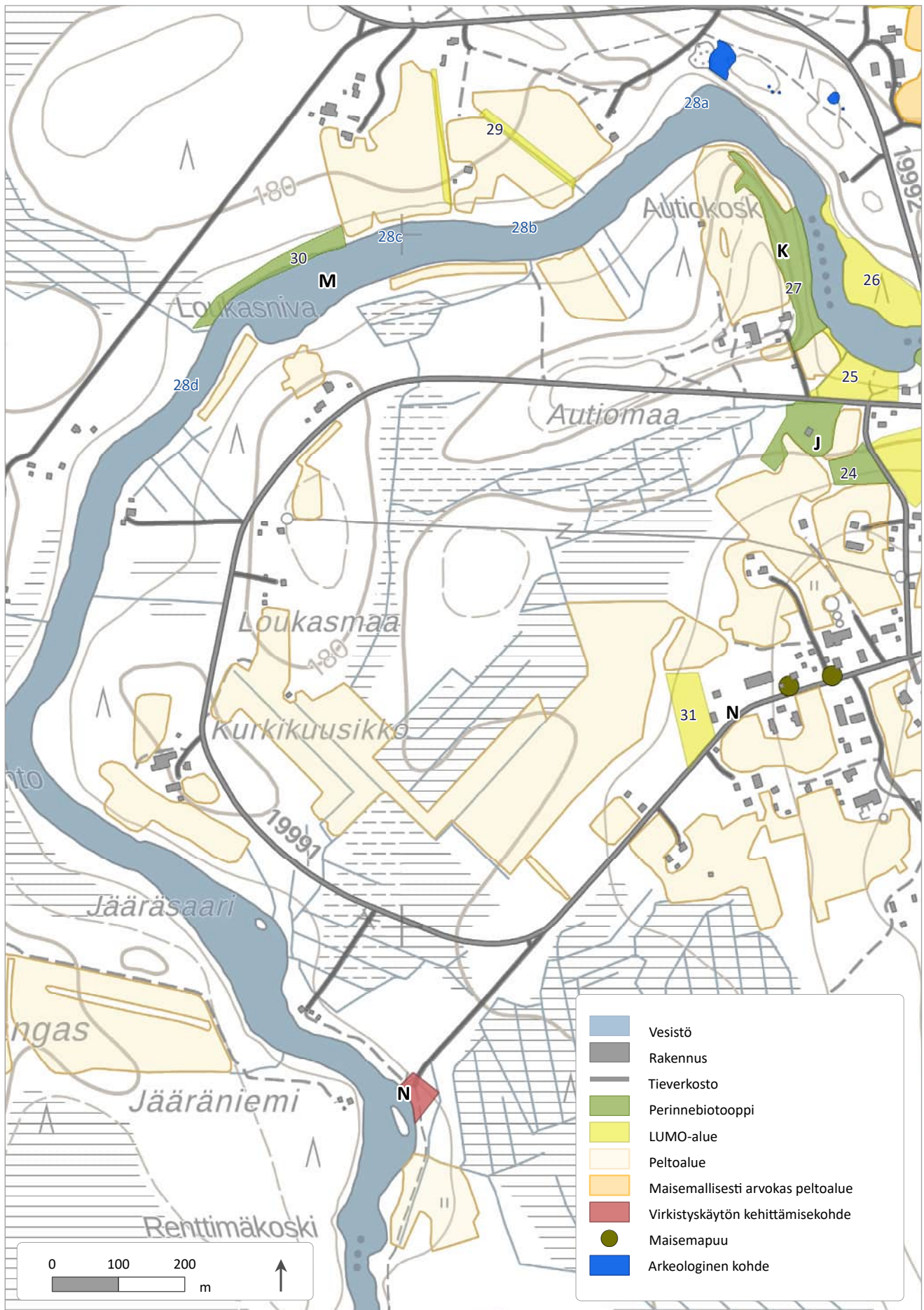
Kotiaavalta Kuolajokeen laskeva Suolioja muodostaa kapean ja kostean kasvuympäristön peltojen välille. Kohde (Kost. 8) toimii suojapaikkana ja kulkureittinä alueen linnustolle ja muulle eläimistölle. Ojanvarsi tulvii vuosittain ja sen kasvillisuus muodostuu tulvaniityistä. Hoitosuosituksena on pensikon raivaus katajia, lapinpajuja ja lehtipuita säästäen. Rantaniitty kannattaa niittää vuosittain elokuun puolivälin jälkeen.

Peltojen keskellä sijaitsevalla reunavyöhykkeellä avoimia alueita voidaan niittää niittylajiston vahvistamiseksi (Lumo 14).

Miuluksen sillan kunnostusta varten tehdyt rakennussuunnitelmat ovat valmistuneet.

Suurennos toimenpidesuunnitelmasta täydennettynä maatalousluonnon monimuotoisuuskohteiden numeroinnilla. Kartalla näkyvät kokonaisuudessaan kohteet J (pihapiirin niityt) ja K (Autiokosken länsiranta), M (Kuolajoki pientareineen Autiokoskelta ylävirtaan) ja N (Vaaranlenkki). Taustakartta © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

M – KUOLAJOKI PIENTAREINEEN AUTIOKOSKELTA YLÄVIRTAAN

Maisemanhoitoalueen länsiosaan sijoittuvat Autiokosken ja Kurkisuvannon väliset niitto- ja laidunmaat, joista osa on hoidossa. Näillä kohteilla tulvaniittyjen (Kost. 28) vyöhykkeisyys on Kuolajoelle tyypillistä: saratulvaniityt vesirajassa, kastikka-ruokohelpiniityt ja suurruohotulvaniityt jokitörmällä. Sopivia hoitomuotoja ovat niitto tai laidunnus. Tulvaniittyjen yläpuolella on Multaharjun lähellä peltoja, joiden reunavyöhykkeitä (Lumo 29) kannattaa avartaa. Pääasiassa koivua, raitaa ja haapaa kasvavat peltojen reunavyöhykkeet sijaitsevat umpeutuneiden

ojien varrella. Toimenpidesuosituksena on puiden ja pensaiden harvennus raitoja, haapoja ja tuomia säästäten.

Miuluksen tulvaniitty (Pebi 30) sijaitsee Kuolajoen länsirannalla. Hoidossa oleva kohde on maisemallisesti näyttävä ja sillä laiduntavat lampaat. Niityn kasvillisuutta monipuolistavat pohjaveden muodostamat tihkupinnat. Laidunalueeseen kuuluu rannan lisäksi rinteeseen sijoittuva metsä, jota on harvennettu. Suosituksena on laidunnuksen jatkuminen.

Miuluksen tulvaniitty (Pebi 30).

N – VAARANLENKIN VARSII

Vaaranlenkin varteen Sarivaaran tyvelle sijoittuu runsaasti asutusta. Pihapiirien ja tilakeskusten lomassa on pieniä peltoja ja avoimia näkymiä, joita on hyvä vuosien varrella ylläpitää. Saijanlenkin ja Leanterin välinen pelto vanhojen rakennusten yhteydessä on maisemassa arvokas. Tien varressa kasvaa monin paikoin jykeviä puita, joita pyritään säästämään maisemapuina. Kauttaaltaan Vaaranlenkin varrella on arvokasta jälleenrakennuskauden rakennuskantaa. Vaaranlenkin varrella sijaitseva, etelään avautuva ja vanha pelto (Lumo 31) on jäänyt

viljelykäytön ulkopuolelle ja on pahasti umpeutumassa. Pajujen ja puuston varovainen poisto ja alueen vuosittainen niitto tai laidunnus avartaisi tienvarren maisemaa.

Rettimäkosken venevalkaman ranta kaipaa pieniä siistimistöimiä. Lahot kuormalavat ja muu rikkinäinen tavara olisi hyvä siivota pois. Veneenlaskupaikan kenttää on kunnostettu ja ojituksessa nostettua maa-ainesta suositellaan tasaamaan maastoon tai hyötykäyttämään muualla

Rettimäkosken kohdalla joessa vuorottelevat vuolaat virtaukset ja rauhalliset rantapaikat.

Rettimäkosken rannassa on reilusti tilaa pysäköimisille ja veneiden liikuttamiselle. Alueen ojitusta ja kenttää kunnostettiin vuonna 2022.

Vaaranlenkin varteen sijoittuva Leanterin talo ja peltoalueita.

Vaaranlenkin asutuskeskittymän luona tien ja pihapiirien välinen puusto on kehittynyt puoliavoimeksi. Tällaista läpinäkyvää väljyyttä on hyvä ylläpitää asukkaiden tarpeiden ja mieltymysten mukaan tehtävillä maisemaharvennuksilla.

TALOUELLISTA TUKEA JA YHTEISTYÖTAHOJA

YMPÄRISTÖSOPIMUKSET PERINNEBIOTOOPPIEN HOITAJILLE

Perinnebiotoopit ovat tyypillisesti perinteisen karjatalouden niitto- ja laidunkäytön muovaamia luontotyyppisiä, joille on kehittynyt niille ominainen, monimuotoinen lajisto. Useimmat perinnebiotoopit tarvitsevat säilyäkseen jatkuvaa ja säännöllistä hoitoa, mikä erottaa ne useimmista muista luontotyypeistä.

Tässä suunnitelmassa esitettyjen perinnebiotooppien hoitoon voi hakea EU:n ympäristösopimusta. Tukea voivat hakea maanomistajat, viljelijät, poromiehet ja rekisteröityneet yhdistykset. Sopimus tehdään Lapin ELY-keskuksen kanssa viideksi vuodeksi kerrallaan. Hakemukseen liitetään hoitosuunnitelma. Jos hakijana ei ole maan-

omistaja, tarvitaan hakemuksen liitteeksi vuokrasopimus.

Korvausta maksetaan vuosittain sopimusalueella toteutettavista kunnostus- ja hoitotoimenpiteistä. Toimenpiteiden tulee perustua hyväksytyyn suunnitelmaan. Perinnebiotooppien ja luonnonlaidunten hoitotoimia voivat olla laidunnus, niitto, niittojätteen poiskorjuu, puiden ja pensaiden ylläpitöraivaus, raivausjätteen korjuu sekä lehtipuiden lehdestys tai muut vastaavat toimenpiteet, kuten kohteen luontoarvojen edistämistä vaikeuttavan kasvillisuuden poisto. Lisätietoja saa Lapin ELY-keskuksesta Maaseutu-yksiköstä ja kunnan maaseutuvi-
ranomaiselta.

HEIKENTYNEIDEN ELINYMPÄRISTÖJEN OMISTAJILLE HELMI – OHJELMA 2021–2030

Ympäristöministeriön käynnistämän Helmi-ohjelman avulla suojellaan ja ennallistetaan soita, kunnostetaan lintuvesiä ja kosteikkoja, hoidetaan perinnebiotooppeja ja metsäisiä elinympäristöjä sekä kunnostetaan ranta- ja vesiluontoa. Metsien ja soiden suojeleminen perustuu maanomistajien vapaaehtoisuuteen ja suojeltavista alueista saa korvauksen.

Helmi-ohjelman tavoitteena on edistää kunnostus- ja hoitotoimin perinnebiotoopeille luonteenomaisen kasvi- ja eläinlajiston ekologian tilaa sekä turvata ja kohentaa perinnebiotooppien maisemallisia arvoja. Perinteisten laidun- ja niittyalueiden lisäksi tukea voidaan myöntää niin sanotuille uuselinympäristöille, joille on kehittynyt erityisen arvokas perinnebiotooppilajisto esimerkiksi toistuvien niittotoimien myötä.

Helmi-tuen myöntää Lapin ELY-keskus tavaran tai palveluna. Tämä tarkoittaa sitä, että suoran rahallisen tuen sijaan ELY-keskus arvioi kohdekohtaisesti perinnebiotoopin kunnostamiseksi tai hoitamiseksi tarvittavat toimet ja tukee niitä esimerkiksi hankkimalla kohteelle puuston käsittelyn, pensaikon raivauksen, ruovikon niiton tai vastaavan peruskunnostustoimen taikka hankkimalla kohteelle esimerkiksi laidunaitaustarvikkeet. Toimenpiteet voi toteuttaa maanomistaja itse tai ne voidaan ostaa sopivalta taholta, kuten metsäkoneyrittäjältä, kyläyhdistykseltä tai lampurilta. Helmi-tukisopimukset ovat 1–3-vuotisia. Tämän sopimuskauden jälkeen perinnebiotooppia voi hoitaa esimerkiksi edellä esitetyn viisivuotisen ympäristösopimuksen avulla. Lisätietoja saa Lapin ELY-keskuksen Luontoympäristöyksiköstä.

RAKENNETUN YMPÄRISTÖN HOIDON TUET

Rakennusperinnön hoidon avustusta ELY-keskuksesta

Vanhoiden rakennusten kunnostukseen ja hoitoon voi hakea tukea Lapin ELY-keskuksesta. Avustusten hakuaika päättyy vuosittain yleensä marraskuun lopussa. Päätökset tehdään määrärahan varmistuttua ja lähetetään kaikille hakijoille huhti-kesäkuussa. Rakennusperinnön hoidon avustuksen määrärahaa saa käyttää kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden ja niiden välittömän ympäristön kunnossapitoon, suojeluun ja parantamiseen. Avustuksia voivat hakea rakennusten yksityiset omistajat, rakennusperinnön hoitoa edistävät yhteisöt, kunnat ja kuntayhtymät. Avustuksen suuruus harkitaan aina tapauskohtaisesti. Avustusta voidaan myöntää enintään 50 prosenttia toimenpiteiden kustannuksista. Lisätietoa saa Lapin ELY-keskuksesta Maankäyttö ja ympäristövaikutukset -yksiköstä.

Rakennusten ja kulttuuriympäristökohteiden entistämistä Museovirastosta

Jos rakennus on suojeltu erillisellä suojelupäätöksellä tai se vaatii restauroinnin tai konservoinnin erityisosaamista esimerkiksi sisätiloissa, suositellaan avustuksen hakemista ensisijaisesti Museovirastolta. Rakennusten ja kulttuuriympäristökohteiden entistämistä Museovirastosta voidaan myöntää kohteiden omistajalle rakennusperinnön suojelemisesta annetulla lailla (498/2010) suojeltuihin kohteisiin tai muuten merkittäviin kohteisiin, joiden kunnostus edellyttää erityistä kulttuuri- tai rakennushistoriallista asiantuntemusta ja osaamista. Avustusta ei myönnetä valtion omistamiin kohteisiin ja myös muiden julkisyhteisöjen hakuoikeutta on rajoitettu. Museoviraston avustamat kohteet voivat olla rakennuksia, rakennelmia, rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita, joilla on merkitystä rakennushistorian, rakennustaitteen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvojen, rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta.

Avustettavia kohteita voivat siten olla yksittäisten rakennusten lisäksi esimerkiksi historialliset puutarhat ja puistot rakennelmineen, hautapaikat muistomerkkeineen sekä toisen maailmansodan puolustusvarustukset. Lisätietoja saa lähettämällä sähköpostia osoitteeseen: entistamisavustus@museovirasto.fi

Seurantaloiden korjausavustusta Kotiseutuliitosta

Seurantaloiden korjausavustuksilla on tarkoitus säilyttää seurantaloiden kulttuurihistoriallisesti arvokasta rakennusperintöä, mahdollistaa niiden erityispiirteet säilyttävä korjaaminen ja käytettävyyttä parantavat välttämättömät muutostyöt. Kotiseutuliiton myöntämä avustus on tarkoitettu ensisijaisesti perinteisten, vakiintuneessa käytössä olevien seurantaloiden välttämättömiin korjauksiin. Avustuksen suuruus harkitaan tapauskohtaisesti. Hakijan omarahoituksen tulisi olla noin 20 prosenttia ja talkootyön voi laskea omarahoitukseksi. Asianmukaiset korjaussuunnitelmat ja kustannusarvio ovat avustuksen saamisen edellytys. Lisätietoja saa Kotiseutuliiton sivuilta ja hakuohjeesta: <https://kotiseutuliitto.fi/seurantalot/seurantaloiden-korjausavustus/>

Asiantuntijaneuvoja Lapin maakuntamuseosta

Lapin maakuntamuseo toimii kulttuuriympäristön asiantuntijana ja tekee yhteistyötä eri viranomaisten ja muiden tahojen kanssa kulttuuriympäristön säilyttämiseksi, hoitamiseksi ja kehittämiseksi. Maakuntamuseo antaa korjausrakentamiseen ja kulttuuriympäristön hoitoon liittyvää neuvontaa, ohjaa ja toimii asiantuntijana valtionavustusasioissa ja korjaushankkeissa sekä edistää korjausrakentamisen asiantuntijuuden lisääntymistä. Voit kysyä museosta neuvoja ja tietoja kulttuuriympäristöihin liittyen. Museo neuvoo myös rakennusperintökohteiden inventointiin, kunnostamiseen ja avustusten hakemiseen liittyvissä asioissa.

TUKEA MAASEUDUN YRITYKSILLE

Maaseudun yritystuet tarjoavat mahdollisuuksia monenlaisille yrityksille toimintansa kehittämiseen ja uudistamiseen. Yritykset voivat olla aloittavia tai toimintaansa laajentavia. Maaseudun yritystukea voi hakea, vaikka ei harjoittaisi maataloutta yritystoiminnan lisäksi. Yritysten perustamista ja investointeja tuetaan, jotta maaseudulle syntyisi lisää yritystoimintaa, työpaikkoja ja

sitä kautta elinvoimaa. Yritystukea haetaan Lapin ELY-keskukselta tai Leader Pohjoisin Lappi ry:ltä. Hakija voi ottaa yhteyttä kumppaan tahansa toimijaan päästäkseen asiassa eteenpäin. Maaseudun yritystoimintaa tuetaan EU:n maaseuturahastosta Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman kautta.

LEADER-RAHOITUSTA KYLIEN KEHITTÄMISEEN

Leader -ryhmät myöntävät rahoitusta yhdistyksille ja kunnille paikallistasolta nousviin, osallistaviin ja yhteisöllisiin hankkeisiin. Hankkeiden tulee toteuttaa yhdistyksen kehittämisstrategiaa sekä tavoitella maaseutualueiden viihtyvyyden ja elinvoiman lisäämistä. Leader Pohjoisin Lappi ry:n kehittämisstrategiassa (2023–2027) on kolme painopistettä: *Kahdeksan vuodenajan kylät*, *Juureva pohjoinen kulttuuri ja Pohjoiset elinkeinot*.

Lisäksi strategiassa on neljä läpileikkaavaa teemaa, joista yksi on *Luonnon monimuotoisuus ja kestävät ratkaisut*. Tämä tarkoittaa *Kahdeksan vuodenajan kylät* -painopisteen osalta sopeutumista ympäristön muutoksiin sekä hiiliviisauteen pohjautuvaa kehittämistä.

Juureva pohjoinen kulttuuri -painopisteessä keskeisinä kehittämistoimenpiteinä ovat arvokkaiden kulttuuriympäristöjen ja -kohteiden ennallistaminen ja hoito. Tähän liittyvän osaamisen lisäämistä sekä perinnetietoon pohjautuvien kestävien ratkaisujen tunnistamista ja hyödyntämistä pidetään tärkeänä. *Pohjoiset elinkeinot* -painopisteen tarkoituksena on innostaa yrittäjyyteen ja tukea yrityksiä niiden eri kehittämissvaiheissa.

Mainitut painotukset liittyvät suoraan maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman päämääriin. Kokonaisuutena kehittämisstrategia on kuitenkin hyvin monenlaisia hankkeita edistävä. Lisätietoja hankerahoituksesta saa Leader Pohjoisin Lappi ry:stä.

KESÄLAMPAIDEN HANKINTA

Lampaat ovat tehokkaita maisemanhoitajia ja laiduntaminen lisää luonnon monimuotoisuutta. Usein kyläyhdistykset vuokraavat lampaita kylämaisemanhoitajiksi. Ennen lampaiden vuokraamista tai ostoa tulee perehtyä lampaiden käyttäytymiseen, hoitoon, ravitsemustarpeisiin ja pitopaikan vaatimukseen. Koska lammas on laumaeläin, tulee niitä olla vähintään kolme. Eläinten omistaja on vastuussa eläinten terveydestä ja hyvinvoinnista koko niiden eliniän. Lampaiden on päästävä laitumella säänsuojaan, joka on joko rakennettu tai esimerkiksi puuston

muodostama. Lampailla on oltava koko ajan puhdasta vettä vapaasti saatavilla ja eläinten kunto on tarkastettava vähintään kerran vuorokaudessa. Aitojen on oltava lampaille soveltuvia ja turvallisia. Ravintoa tulee olla riittävästi koko pitoajaksi. Ostajan tulee olla rekisteröitynyt lampaan pitäjäksi kuntansa maaseututoimeen. Jos vuokraaja tai ostaja aikoo kuljettaa lampaita itse, on oltava selvillä eläinkuljetuksiin liittyvistä määräyksistä. Paikalliselta lampurilta saa usein perehdytyksen lampaan pidon aakkosiin.

MAISEMANHOITOALUEEN PERUSTAMINEN

PERUSTAMISPROSESSI

Luonnonsuojelulain mukainen maisemanhoitoalue voidaan perustaa luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi tai hoitamiseksi. Maisemanhoitoalueen perustamisen ja sen valmistelun lähtökohtana on paikallinen innokkuus ja tahto laajapohjaiseen paikalliseen yhteistyöhön oman ympäristön hoitamiseksi. Status voidaan myöntää luonnonsuojelulain (9/2023) 91 §:n perusteella arvokkaiden maisemakokonaisuuksien säilyttämiseksi ja hoitamiseksi. Edellytyksenä perustamiselle on, että valmistelu on tehty yhteistyössä alueella asuvien ihmisten ja muiden tärkeiden intressiryhmien, kuten paikallisten ja alueellisten ympäristöviranomaisen kanssa. On tärkeää, että hankkeella on asukkaiden kannatus.

Tähän mennessä Suomeen on perustettu seitsemän valtakunnallisesti arvokasta maisemanhoitoaluetta: Skärlandetin maisemanhoitoalue (Raasepori), Hyyjänjoen maisemanhoitoalue (Kauhajoki), Kairalan-Luiron maisemanhoitoalue (Pelkosenniemi), Simon maisemanhoitoalue (Simo), Naapurinvaaran maisemanhoitoalue (Sotkamo), Tenonlaakson maisemanhoitoalue (Utsjoki) ja Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalue (Rovaniemi). Maakunnallisia maisemanhoitoalueita

on perustettu kaksi: Suomussalmen vienalaiskylien maisemanhoitoalue (Kuiva- ja Hietajärven kylät) sekä tässä suunnitelmassa käsitelty Saijan maisemanhoitoalue (Salla). Valtakunnallisten maisemanhoitoalueiden perustamisesta päättää ympäristöministeriö, maakunnallisten maisemanhoitoalueiden perustamisesta ELY-keskus.

Saijan kyläyhdistys teki vuonna 2022 aloitteen Lapin ELY-keskukselle maisemanhoitoalueen perustamiseksi. ELY-keskus on järjestänyt alueella keskustelutilaisuuksia maiseman ja rakennusperinnön hoitamisesta. Lisäksi yhteistyössä kyläyhdistyksen ja Avoimet miljööt ja komeat kuistit -hankkeen kanssa on järjestetty maisemanhoitotalkoita.

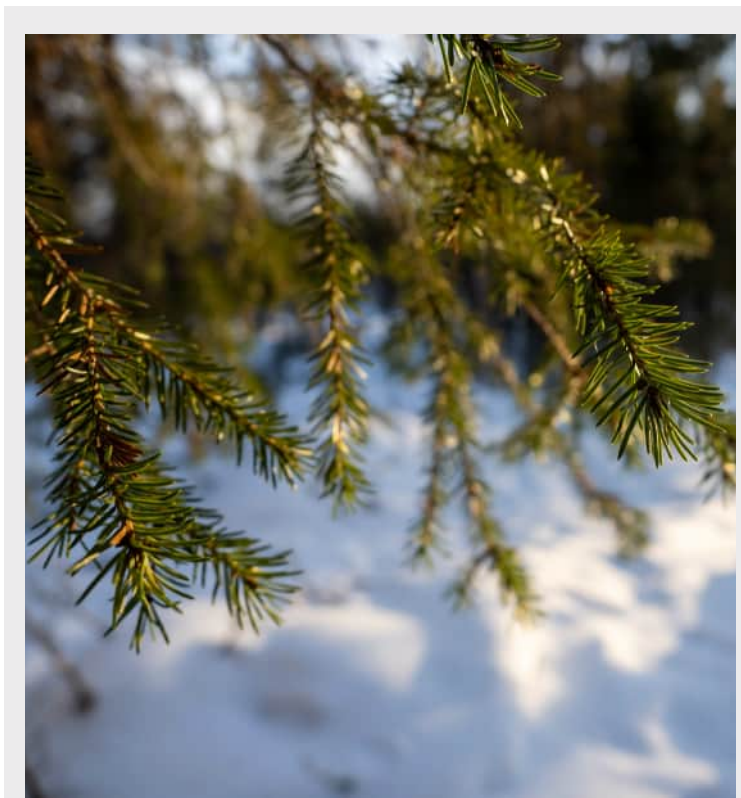
Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelma on laadittu yhteistyössä alueen asukkaiden kanssa. Maanomistajilta on saatu palautetta 24.3.2023 pidetyssä kuulemistilaisuudessa, jossa oli mahdollista kommentoida maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmaa. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman valmistuttua Lapin ELY-keskus pyytää mielipiteitä ja lausuntoja sekä julkaisusta että maisemanhoitoalueen perustamisesta. Palaute kootaan osaksi suunnitelmaa ja huomioidaan hoito- ja käyttösuunnitelman viimeistelyssä.

LAKIEN JA SÄÄDÖSTEN ASETTAMAT TAVOITTEET

Maisemansuojelusta säädetään luonnonsuojelulain (9/2023) 91–97 §:ssä. Perustamispäätös ei velvoita yksityisiä maanomistajia aktiivisiin maisemanhoitotoimenpiteisiin. Viranomaispäätöksissä sen sijaan otetaan huomioon päätöksen sisältö. Maisemanhoitoalue tulee ottaa huomioon muun muassa lupatarkastelussa ja kaavoja uudistettaessa. Erityistä huomiota tulee kiinnittää niiden elinkeinojen tukemiseen, jotka toimillaan ylläpitävät alueen ominaislaatua ja maisemaa. Perustetun maisemanhoitoalueen suojelupäätös voidaan myös lakauttaa tai sen suojelumääräyksiä muuttaa, mikäli alueen maisema-arvo on olennaisesti vähentynyt tai jos suojelu estää yleisen edun kannalta tärkeän hankkeen tai suunnitelman toteuttamisen (LsL 94 §).

SUOSITUKSILLA MAISEMA HUOMIOON

Maisemanhoitoalueen perustamispäätöksessä annetaan suosituksia keskeisten maisema-arvojen säilyttämiseksi ja huomioimiseksi. Päätös ei aiheuta muutoksia maanomistajien oikeuksissa eikä velvoita maanomistajia. Tavoitteena on kannustaa jatkamaan maisemanhoitoon liittyviä toimenpiteitä, joita alueella muutoinkin tehdään maatalouden, metsänhoidon, rakennusten kunnossapidon ja muiden arkeen kuuluvien ympäristötöiden yhteydessä. Rakentamista maisemanhoitoalueella ohjaa Sallan kunta normaaliin tapaan kaavoituksen sekä maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) nojalla.

Kuulemistilaisuudessa maaliskuussa 2023 keskusteltiin suunnitelmapäivityksessä esitettävistä hoitokohteista. Kuva Annika Kostamo.

MAISEMANHOIDON JÄRJESTÄYTYMINEN

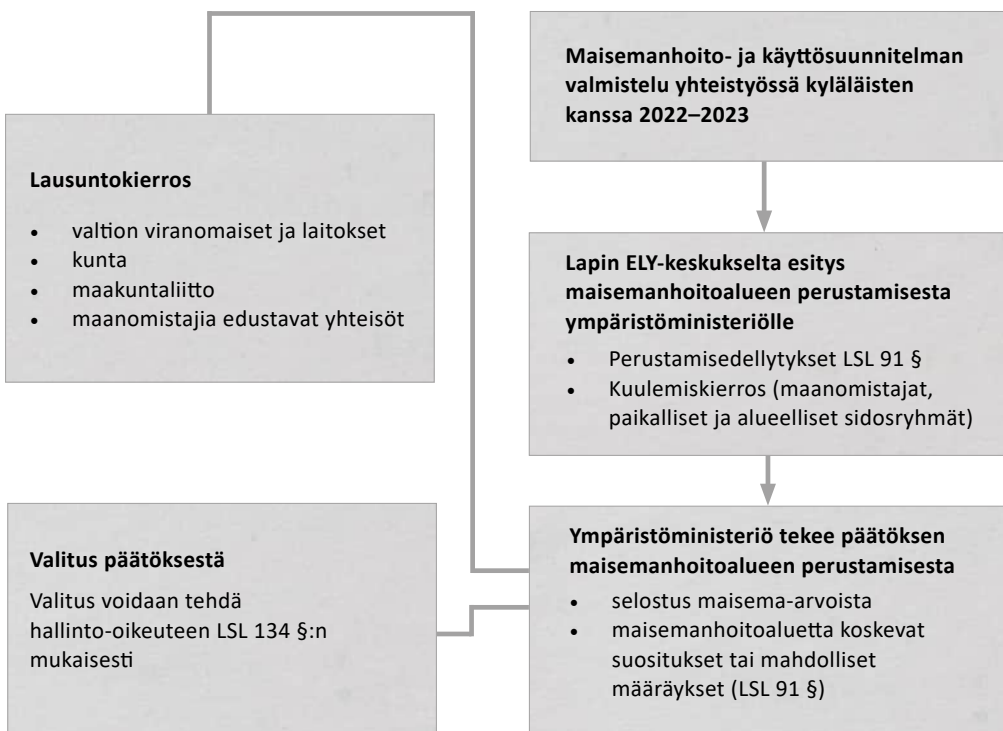
Maanomistajat ovat keskeisessä asemassa kyläympäristöjen viihtyisyyden ja oman kulttuuriympäristön säilyttämisessä. Maisemanhoito ja rakennukset ovat viime kädessä aina maanomistajan ja rakennuksen omistajan vastuulla. Hoitosuunnitelman suositukset ovat yleispiirteisiä ja niiden toteuttaminen on vapaaehtoista.

Lapin ELY-keskus antaa asiantuntija-apua maisemanhoitotöissä ja osallistuu kulttuuriympäristön sekä tienvarsiympäristöjen maisemanhoitoon resurssiensa puitteissa. ELY-keskus antaa asiantuntijaneuvoja perinnebiotooppien ja vanhojen rakennusten kunnostukseen ja hoitoon. Neuvontaa saa myös taloudellisen tuen hakemiseen.

Ympäristöministeriö tekee lausuntokierroksen jälkeen harkintansa mukaan perustamispäätöksen valtakunnallisesti arvokkaan maisemanhoitoalueen perustamisesta Saijalle. Ympäristöministeriö myöntää resurs-

seja alueen maiseman ja kulttuuriympäristön hoitoon määrärahojensa puitteissa. Vuosittaiset hakemukset osoitetaan ELY-keskukseen, joka valvoo maisemanhoitoon myönnettyjen määrärahojen käyttöä Saijan maisemanhoitoalueella.

Mikäli luonnonsuojelulain 91 §:n mukainen valtakunnallisesti arvokas maisemanhoitoalue perustetaan, suunnittelualueen yhdistykset tai aluetta edustava laajempi maisemanhoitotoimikunta toimii jatkossa yhteistyöelimenä maisemanhoitoalueelle osoitettujen resurssien jakamisessa maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman mukaisesti. Toimikunta voi ostaa maisemanhoitopalveluja alan yrittäjiltä, toteuttaa töitä talkoilemalla, tehdä investointeja laitteisiin tai korvata maanomistajille maisemanhoidosta aiheutuvia kuluja. Kyseenomainen toimikunta raportoi Lapin ELY-keskukselle töiden etenemisestä ja myönnettyjen resurssien käytöstä.

PERUSTAMISEN JA HOIDON VAIKUTUSARVIOINTI

Valtakunnallisen maisemanhoitoalueen perustaminen tuo lakisääteisen hyväksynnän kylän maisema-arvojen huomioimiselle kaikessa alueen kehittämisessä. Tämä mahdollistaa kylän tekemistä tunnetuksi ja helpottaa taloudellisten tukien saamista maisemanhoitotöihin. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmalla voi toteutuessaan olla positiivinen vaikutus alueen kehitykseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Jotta maisemanhoitoalueiden perustamisen vaikutuksista kertyy yhä enenevässä määrin tietoa, on aiheen dokumentointi ja tutkimus toivottavaa.

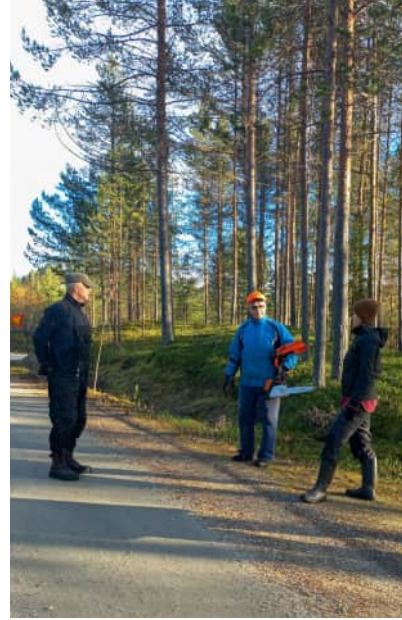
Taloudelliset vaikutukset

Maisemanhoitoalueen perustaminen ei velvoita alueen maanomistajia hoito- ja ylläpito-toimenpiteisiin. Kyläyhdistys, viljelijät sekä muut maanomistajat voivat hakea tukea maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoitoon Lapin ELY-keskuksesta. Hoidon tulee edistää maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman kunnostamista ja säilyttämistä. Ympäristösopimus edellyttää sopimusalueen, perinnebiotoopin tai luonnonlaitumen vuosittaista laiduntamista tai hoitamista niittämällä ja niittojätteen poiskorjuulla. Hoitotoimia

voivat lisäksi olla hoitosuunnitelmassa osoitettujen tarpeiden mukaisesti esimerkiksi puiden ja pensaiden ylläpitoraivaus, raivausjätteen korjuu sekä lehtipuiden lehdestys tai muut vastaavat toimenpiteet, kuten kohteen luontoarvojen edistämistä vaikeuttavan kasvillisuuden poisto.

Talousmetsien hoidon kannalta tärkeitä kunnostustöitä voidaan rahoittaa kestävänsä metsätalouden rahoituslain mukaisilla metsäluonnonhoitohankkeilla. Rakennusten kunnostamiseen ja rakennusperinnön hoitoon sekä korjaussuunnitelmiin voi hakea Lapin ELY-keskuksen, Museoviraston ja Suomen Kotiseutuliiton avustuksia.

Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelma on hyvä pohja tila- ja peltolohkokohtaisten suunnitelmien laatimiselle maatalouden tukihakemuksia varten. Alueen perustaminen voi vaikuttaa myönteisesti maanviljelijöiden, yhdistysten ja maanomistajien talouteen. Maisemanhoitoalueen perustaminen ei vaikuta suoranaisesti rakentamiseen tai metsätalouteen, sillä näitä ohjataan kaavoilla ja Sallan kunnan rakennusjärjestyksellä sekä metsälailalla ja metsänhoitosuosituksilla.

KIITOKSET

Lämmin kiitos Saijan kylän asukkaille, jotka ovat olleet mukana suunnitelman laatimisessa. Alueen historiasta kuuleminen, yhteisillä maastokäynneillä kulkeminen ja huomattava vieraanvaraisuus ovat tehneet työskentelystä antoisaa. Lisäksi saijalaisista on saatu käyttöön kylän elämästä kertovia tekstejä ja kuvia, jotka ovat tärkeä osa tätä julkaisua.

Tilaisuuksien ja talkoiden järjestämisestä haluamme kiittää Saijan kyläyhdistystä sekä Isa Tuuria ja Annika Kostamoa Leader Pohjoisin Lappi ry:stä. He ovat tuoneet mukanaan käytännön osaamista ja innostavia maisemanhoidon esimerkkejä muilta Avoimet mijööt ja komeat kuistit -hankkeen kyliltä.

Maatalousvaikuttaisen luonnon monimuotoisuus on ollut yksi työn keskeisistä aiheista. Sen osalta suunnitelma on rakentunut niistä havainnoista ja suosituksista, joita ovat tehneet suunnittelija Sanna Haapala, maisemanhoidon neuvoja Piritta Peurasaari ja biologi Lotta Sundström. Rakennuskannan sekä sen hoidon kuvailussa ovat auttaneet amanuenssi Jani Hiltunen ja restaurointimestari Marko Korkeasalo. Kylän asukkaiden taholta toivottu, arkeologinen inventointi toteutui Jari-Matti Kuuselan tekemänä. Paikkatietosuunnittelija Riku Elo kokosi työhön tarvittavaa paikkatietoaineistoa ja vesitalousasiantuntija Tatu Laukkanen otti julkaisua täydentävät dronekuvat. Suunnitelmassa saatiin hyödyntää myös Lauri Snellmanin keräämää tietoa paikallisesta uittohistoriasta. Suurkiitos kaikille arvokkaasta työstä! Suunnitelmasta on vastaanotettu lausuntoja useilta Lapin ELY-keskuksen asiantuntijoilta. Kiitos osallistumisesta myös heille.

Maisemien äärellä työskentelyyn on saatu huomattavaa kannustusta ympäristöneuvos Tapio Heikkilältä, jolle haluamme osoittaa erityiset kiitokset. Ympäristöministeriö on mahdollistanut tämän suunnitelmapäivityksen tekemisen.

LÄHDELUETTELO

Autti, O. (2014) *Jokivarren naiset toiminnan maisemassa*. Teoksessa Saresma, T. & Jäntti, S. (toim.), *Maisemassa – Sukupuoli suomalaisuuden kuvastossa* (93-124). Nykykulttuurin tutkimuskeskus.

BirdLife Suomi ry. (2023) *Suojelu ja tutkimus – Hömötiainen*. <https://www.birdlife.fi/suojelu/lajit/uhanalaisuus/suomi/homotiainen/>

Elo, T. & Seppälä, S. (2012) *Raivaajien ja rakentajien Salla – Sallan kulttuuriympäristöohjelma*. Suomen Ympäristö.

ELY-keskukset. (2023) *Natura 2000 -alueet – Joutsenaapa-Kaita-aapa*. Ymparisto.fi. <https://www.ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/luonnon-monimuotoisuus/suojelu-ennallistaminen-ja-luonnonhoito/natura-2000-alueet/joutsenaapa-kaita-aapa>

Gregow, H., Mäkelä, A., Tuomenvirta, H., Juhola, S., Käyhkö, J., Perrels, A., Kuntsi-Reunanen, E., Mettiäinen, I., Näkkäljärvi, K., Sorvali, J., Lehtonen, H., Hildén, M., Veijalainen, N., Kuosa, H., Sihvonen, M., Johansson, M., Leijala, U., Ahonen, S., Haapala, J., Korhonen, H., Ollikainen, M., Lilja, S., Ruuhela, R., Särkkä, J. & Siiriä, S.-M. (2021) *Ilmastomuutokseen sopeutumisen ohjauskeinot, kustannukset ja alueelliset ulottuvuudet*. Suomen ilmastopaneelin raportti 2/2021. https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2021/09/SUOMI-raportti_final.pdf

Gylden, C. W. (1863) *Karta öfver Finland : Sektionen B4 : nordöstra delen af Kemi härad och östra delen af Lappmarkens härad*. JYX-julkaisuarkisto. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-200806175493>

Heinänen, H. (1993) *Sallan historia*. Sallan kunta ja Sallan seurakunta.

Ilmatieteen laitos. (n.d. -a) *Kasvuvyöhykkeet*. <https://www.ilmatieteenlaitos.fi/kasvuvyohykkeet>

Ilmatieteen laitos. (n.d. -b) *Suomen ilmastovyöhykkeet*. <https://www.ilmatieteenlaitos.fi/suomen-ilmastovyohykkeet>

Ilmatieteen laitos. (n.d. -c) *Terminen kasvukausi*. <https://www.ilmatieteenlaitos.fi/terminen-kasvukausi>

Ilmatieteen laitos & SUOMI-hanke. (2022 -a) *Etelä-Lappi – merellistä ja mantereista ilmasto*. Ilmasto-opas.fi. <https://www.ilmasto-opas.fi/artikkelit/etela-lappi-merellista-ja-mantereista>

Ilmatieteen laitos & SUOMI-hanke. (2022 -b) *Ilmastomuutos Suomessa. Maakuntien ilmasto*. Ilmasto-opas.fi. <https://www.ilmasto-opas.fi/maakuntien-ilmasto>

Johansson, P. (2005) *Jääjärvet*. Teoksessa Johansson, P. & Kujansuu, R. (toim.) Pohjois-Suomen maaperä. Johansson ym., 2005. 127–148. Geologian tutkimuskeskus. Vammalan kirjapaino Oy.

Johansson, P. & Lauri, L. S. (2015) *Sallan geologia sekä geologiset retkeilykohteet*. Geologian tutkimuskeskus.

Kokko, M., Kurkela, A., Pihkala, A. & Tallavaara, K. (2009) *Komiat kylät pohjoisessa maisemassa – Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma*. <http://hdl.handle.net/10138/38021>

Kokko, M. (2007). *Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Saija, Salla*. Lapin ympäristökeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-2949-0>

Korvatunturi.fi (2023) *Melonta*. <https://korvatunturi.fi/tekemista-artikkeli/melonta/>

Koskiensuojelulaki 35/1987. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870035>

Koskiniemi, M. (2016) *Yläkemijoen maisemanhoitosuunnitelma. Yläkemijoki komiaksi -esiselvityshanke*. [Opinnäytetyö. Lapin ammattikorkeakoulu]. https://www.theseus.fi/bitstream/10024/104962/1/Koskiniemi_Marika.pdf

Laki vesienhoidon ja merenhoidon järjestämisestä 1299/2994 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20041299#L2a>

Lapin liitto. (2011) *Ilmastostrategia 2030*. Julkaisu 27/2011. Lapin liitto. <https://www.lapinliitto.fi/aluesuunnittelu/aluesuunnittelun-selvitykset/>

Lapin liitto. (2022) *Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaava*. <https://www.lapinliitto.fi/aluesuunnittelu/aluesuunnittelun-selvitykset/>

Lapin maakuntamuseo. (11.12.2020) *Pohjoiset keinot: Kuolajärvi eli Vanha Salla*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=BGTj0B8IYQQ&feature=youtu.be>

Lapin ympäristökeskus (2007) *Maisema-alueen perustaminen. Saijan maisema-alue*. Päätös LAP-2005-L-628-274. Lapin ympäristökeskus. https://ym.fi/documents/1410903/38439968/saija_paatos-1380BBC8_F548_4B-B5_9CB3_4353A7A7346E-137177.pdf/Odd2f5e5-1c28-a2f2-8735-2891ff4f1852/saija_paatos-1380BBC8_F548_4B-B5_9CB3_4353A7A7346E-137177.pdf?t=1603260688560

Rasmus, S., Landauer, M., Lehtonen, I., Mettiläinen, I., Sorvali, J., Kumpula, J., Tuomenvirta, H. & Turunen, M. (2023) *Pöytäalouden sopeutuminen ilmastonmuutokseen – miten ilmastonmuutoksen haitalliset vaikutukset voidaan minimoida?* Arktisen keskuksen tiedotteita 64/2023. Arktinen keskus. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-363-1>

Maanmittaushallituksen uudistusarkisto (2023) *L17:15/28-131 Saija; Saijan jakokunnan isojakoasiakirja, sekä kartta osasta tiluksista*. MHA U Uudistusarkisto ja -asiakirjat. L LAPIN LÄÄNI. Salla. Kansallisarkisto

Leader Pohjoisin Lappi ry. (2023) *Kahdeksan vuoden ajan koti, 2023–27 kehittämissuunnitelma*. https://www.pohjoisinlappi.fi/wp-content/uploads/Leader-Pohjoisin-Lappi_strategia.pdf

Luonnonsuojelulaki 9/2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230009>

Maankäyttö- ja rakennuslaki (Alueidenkäyttölaki) 132/1999. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>

Metsälaki 1093/1996

Poronhoitolaki 848/1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19900848>

POSKI-hanke (2020) Maisemanhoitoalueelta inventoitujen harjualueiden tietoja. Julkaisematon aineisto saatavilla Lapin ELY-keskuksesta.

Rassi, P., Hyvärinen, E., Juslén, A. & Mannerkoski, I. (toim.) (2010) *Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2010*. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki.

Rauhala, J., Nivakoski, A., Yrjänheikki, E. & Lundvall, P. (2007). *Kotakentistä jälleenrakennuksen aikaan*. Lapin ympäristökeskus.

Seitap Oy. (2001) *Saija-Pulkkaviita osayleiskaava*. <https://www.salla.fi/palvelut/asuminen-rakentaminen-ja-ymparisto/kaavoitus/>

Talo maalta. (2023) *Talo maalta -palvelu*. <https://talomaalta.fi/>

Tapio (2023) *Metsänhoidon suositukset*. <https://metsanhoidonsuosituks.fi/fi>

Ulkoasiainministeriö (2016) *YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista ja alkuperäiskansojen maailmankonferenssina tunnetun YK:n yleiskokouksen korkea tason täysistunnon loppuasiakirja*. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 5/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-281-317-6>

Vesilaki 578/2011. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110587#L2P11>

Ympäristöministeriö (1984) *Valtakunnallinen harjujensuojeluohjelma*. Ympäristön- ja luonnonsuojeluosaston julkaisu D:6. VAPK. Ympäristöministeriö.

Ympäristöministeriö & Suomen Ympäristökeskus. (2021) *Eteläinen Lappi – Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet. VAMA 2021*. https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/maisemat/arvokkaat_maisemaalueet

Yrjänheikki, E. (n.d.) *Saijan historiikki*. <http://www.saija.net/>

HAASTATTELUT

Yrjänheikki, E. (2023) Saijalaisen kyläaktiivin Erkki Yrjänheikin puhelinhaastattelu. 3.8.2023

Yrjänheikki, E. (2022) Saijalaisen kyläaktiivin Erkki Yrjänheikin sähköpostihaastattelu 22.8.2022

SALLA

Saijan maisema-alueen arkeologinen inventointi
5. –8.6. & 29.–30.6.2023

Jari-Matti Kuusela, FT, dos.

2023

Kenttätutkimuksen toteuttaja	Lapin maakuntamuseo
Tutkimuksen luonne	Inventointi
Maastotyöaika	5.–8.6.2023 29.–30.6.2023
Asianumero	ROIDno-2023-2593
Alue	SALLA, Saija
Tekijä	Jari-Matti Kuusela
Raportin nimi	SALLA – Saijan maisema-alueen arkeologinen inventointi
Löydöt	-
Karttojen lukumäärä	23
Kuvien lukumäärä	24 Kuvien © Jari-Matti Kuusela Kuvat talletettu Lapin maakuntamuseon tietojärjestelmääni
Tiivistelmä	Lapin maakuntamuseon arkeologi teki Sallassa Saijan kylässä arkeologisen inventoinnin kesäkuussa 2023 osana Saijan maisema-alueen hoitosuunnitelman päivitystä. Inventointi tehtiin ELY-keskuksen ja Saijan kyläyhdistyksen toiveesta. Inventoinnissa löytyi runsaasti aiemmin rekisteröimättömiä sotahistoriallisia kohteita. Aiemmin tuntemattomia esihistoriallisia, tai muita kiinteitä muinaisjäänöksiä, ei löydetty. Myöskään sotahistoriallisten kohteiden osalta inventointi ei ole täysin kattava, vaan alueella on edelleen kohteita, joita inventoinnissa ei dokumentoitu. Inventointi kuitenkin antaa edustavan otoksen Saijan alueen sotahistoriallisista kohteista, jotka ajoittuvat kolmen sodan – talvisodan, jatkosodan ja Lapin sodan ajalle.

SISÄLLYSLUETTELO

Tutkimuksen tausta	3
Inventointialue	3
Inventointiolosuhteet	4
Menetelmät	4
Lopputulokset	4
Kohdekuvaukset	
Kolsanharju 1	7
Kolsanharju 2	8
Kolsanharju 3	11
Kolsanharju 4	14
Kolsanharju 5	17
Kolsanharju 6	19
Kolsanharju 7	20
Kolsanharju 8	21
Kolsanharju 9	22
Kukkura 2	23
Kukkura 3	25
Kukkura 4	27
Myllyoja	29
Saija	30
Saija 2	33
Autiokoski	34
Törmälä 1	36
Törmälä 2	37
Valoranta	38

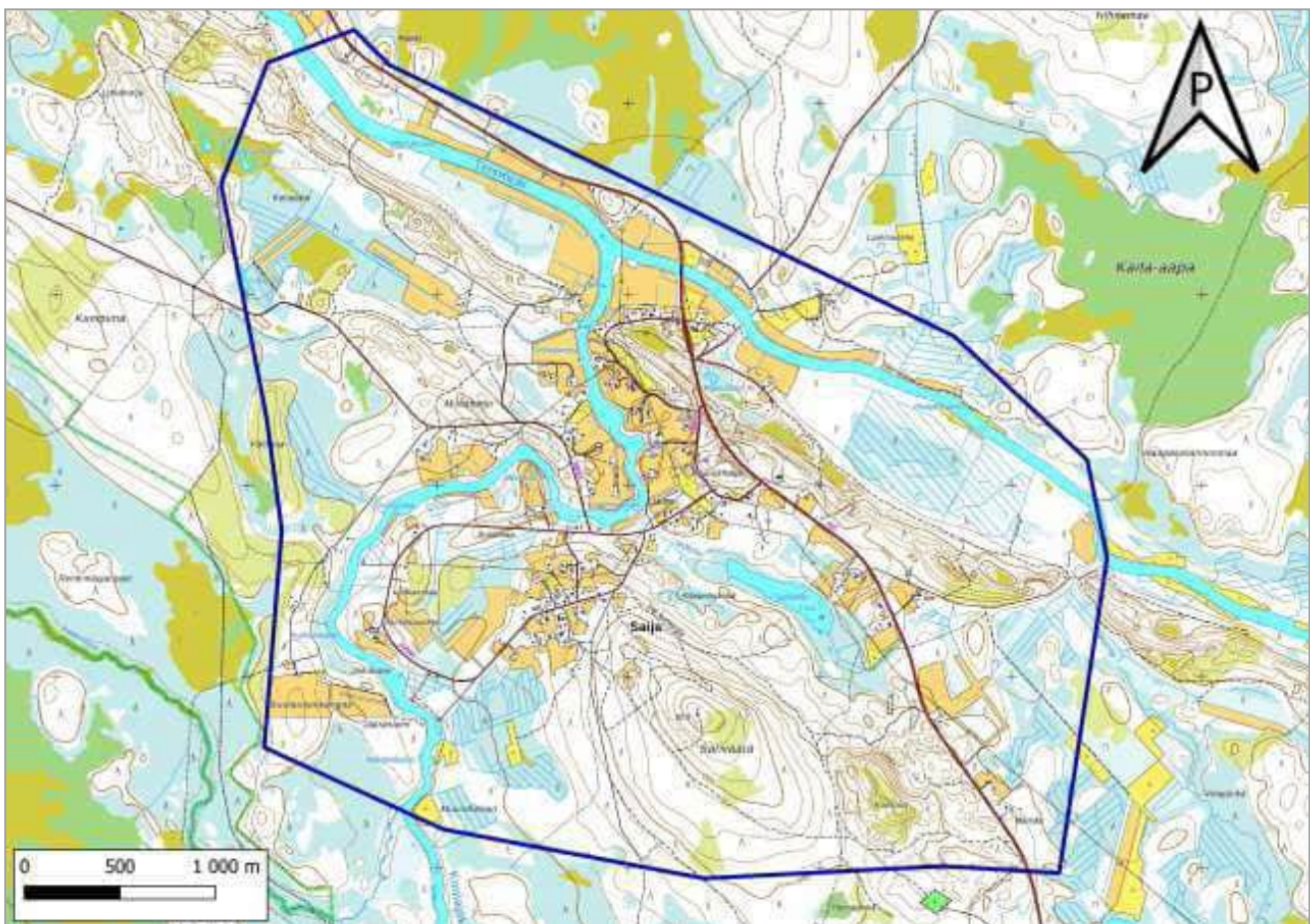
TUTKIMUKSEN TAUSTA

Lokakuussa 2022 Lapin maakuntamuseoon otettiin yhteyttä Saijan maisema-alueen hoitosuunnitelman päivityksen tiimoilta ja esitettiin pyyntö tehdä arkeologinen inventointi hoitosuunnitelmaan liittyen. Inventointi otettiin vuoden 2023 maastotyöohjelmaan.

INVENTOINTIALUE

Inventointialue (Kartta 1) käsitti noin 15 km² laajuisen alueen ja sijoittui Saijan kylän kylätaajaman ympäristöön. Inventointialue on jääkauden jälkeen ollut Sallan jääjärven peittämä. Jääjärven purkautumisen jälkeen noin 10300 vuotta sitten (Johansson & Lauri 2015) asutus lienee päässyt syntymään myös nykyisen Saijan alueelle. Esihistorian vaiheet ovat kuitenkin Saijassa, kuten koko Sallassa, edelleen varsin heikosti tunnetut johtuen alueeseen kohdistuneen tutkimuksen vähäisestä määrästä. Asutus kuitenkin lienee keskittynyt lähinnä vesiväylien varteen. Saijan alueella asutus lienee jatkunut kutakuinkin katkeamatta historialliseen aikaan saakka, jos kohta arkeologinen aineisto alueelta on varsin niukkaa. Historialliset lähteet Saijan asutuksesta ulottuvat 1600-luvulle (Heinänen 1993: 43).

Sotavuodet korostuvat Saijan arkeologisessa kulttuuriperinnössä. Sodan alla Saijan kylä poltettiin suomalaisten toimesta (informantin tiedonanto), eikä sitä asutettu uudelleen sodan jälkeen (Heinänen 1993: 337). Talvisodan aikana alueella taisteltiin ja perääntymisvaiheen jälkeen suomalaiset joukot etenivät Saijaan joulun alla 1939, pakotettuaan neuvostojoukot perääntymään Itä-Lapin alueella joulukuun aikana (Heinänen 1993: 331–332). Jatkosodan jälkeen Saija jälleenrakennettiin ja 1970-luvulla se oli yksi Sallan kunnan suurimmista taajamista (Heinänen 1993: 355).

Kartta 1. Inventointialue. Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Talvisodan taistelutoiminta on vaikeasti havaittavissa Saijan arkeologisessa kulttuuriperinnössä johtuen sodan liikkuvasta luonteesta ja valmisteltujen asemien pienestä määrästä. Sen sijaan välirauhan aikana tehdyt ns. Salpalinjaan kuuluvat linnoitteet ja saksalaisten jatkosodan aikana tekemät linnoitteet ovat sotahistoriallisista kohteista dominoivimpia. Näitä linnoitteita ei kuitenkaan koskaan käytetty sotatoimissa eikä Saijan alueella ylipäätään taisteltu jatko- tai Lapin sodan aikana.

Inventointialueeseen on aiemmin kohdistunut kolme laajempaa arkeologista selvitystä – Hannu Poutiaisen inventointi vuonna 1989, Aki Arposen inventointi vuonna 1990 ja John Lagerstedtin Salpalinjainventointi vuonna 2010. Ennen inventointia alueelta tunnettiin 1 kiinteä muinaisjäänös (pyyntikuoppakohde), 2 kivikautista löytöpaikkaa ja 1 sotahistoriallinen kohde (Kartta 2).

INVENTOINTIOLOSUHTEET

Hetkittäinen sade esti droonilla lentämisen ja kuvaamisen ajoittain inventointijaksolla 5.–8.6., mutta muutoin olosuhteet olivat havaintojen tekemisen kannalta läpi inventoinnin hyvät tai kohtalaiset.

MENETELMÄT

Ennen inventointia paikallisia pyydettiin antamaan vinkkejä mahdollisista kohteista. Saatujen vinkkien perusteella inventointialueelta eristettiin erillisiä alueita, jotka käveltiin läpi. Lisäksi käytettiin hyväksi ortoilmakuvia, joiden avulla havaittiin joitakin taistelukaivantoja hakkuuaukeilta Kukkuran alueella.

Maastossa havainnointi tapahtui silmämääräisesti. Kohteet dokumentoitiin Trimble R8s RTK-GNSS -paikantimella käyttäen 0,3 m horisontaalitoleranssia. Lisäksi kohteet kuvattiin kameralla ja soveltuviissa paikoissa myös DJI Mini 3 Pro -valokuvausdroonilla. Inventoinnin kulkuloki tallennettiin Garmin GPSMap 64sx käsi-GPS-paikantimella.

Jälkitöissä kohteiden mitatut rajat digitoitiin maastomittausten perusteella QGIS 3.28 paikkatietojärjestelmässä. Käyttämällä ko. ohjelman keskiarvokoordinaatti-toimintoa kohteille mitattiin matemaattinen keskiarvokoordinaatti, joka ilmoitetaan kohdekuvaauksessa. Kohteille luotiin laskennallinen kohderajaus käyttämällä QGIS:n puskurointitoimintoa 2 m arvolla (esitetty karttaliitteissä läpikuultavan punaisella). Poikkeuksen menetelmään muodostavat yksittäiset poterot, joiden koko katsottiin niin pieneksi, että niille mitattiin vain yksi kohdepiste RTK-paikantimella. Tällöin 2 m puskuri on luotu mittauspisteen ympärille.

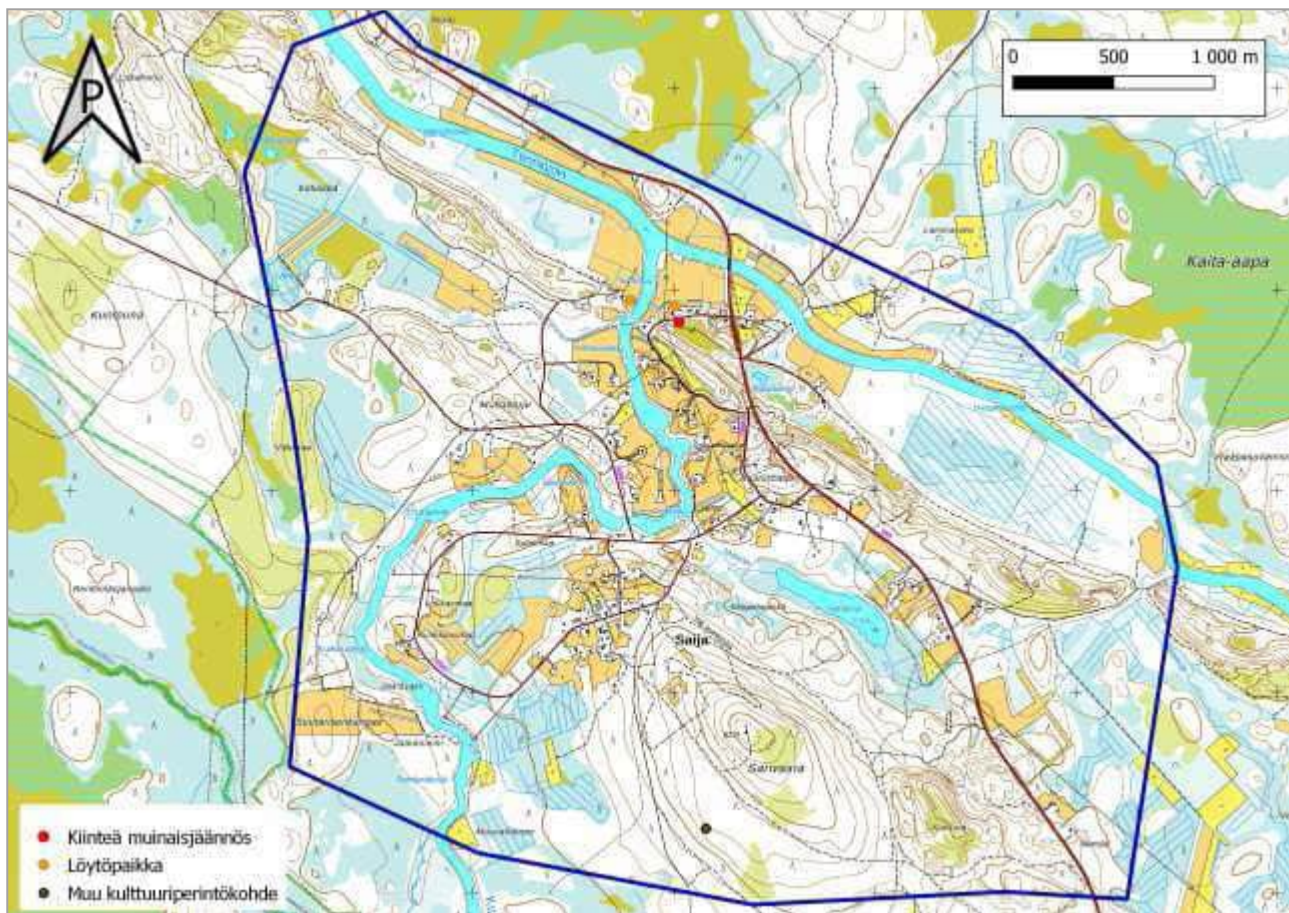
LOPPUTULOS

Inventoinnissa löytyi lähes pelkästään sotahistoriallisia kohteita. Inventointi ei varsinaisesti ollut sotahistoriallisiin kohteisiin yksinomaan keskittyvä, mutta näiden kohteiden ollessa alueen arkeologisessa kulttuuriperinnössä dominoivin piirre, kului inventointiin varattu aika käytännössä kokonaan niiden dokumentointiin. Inventoinnin jälkeen alueella todennäköisesti vielä on rekisteröimättömiä sotahistoriallisia kohteita, mutta kokonaiskuva on sotahistoriallisten kohteiden osalta nyt huomattavasti ehjempi kuin ennen inventointia.

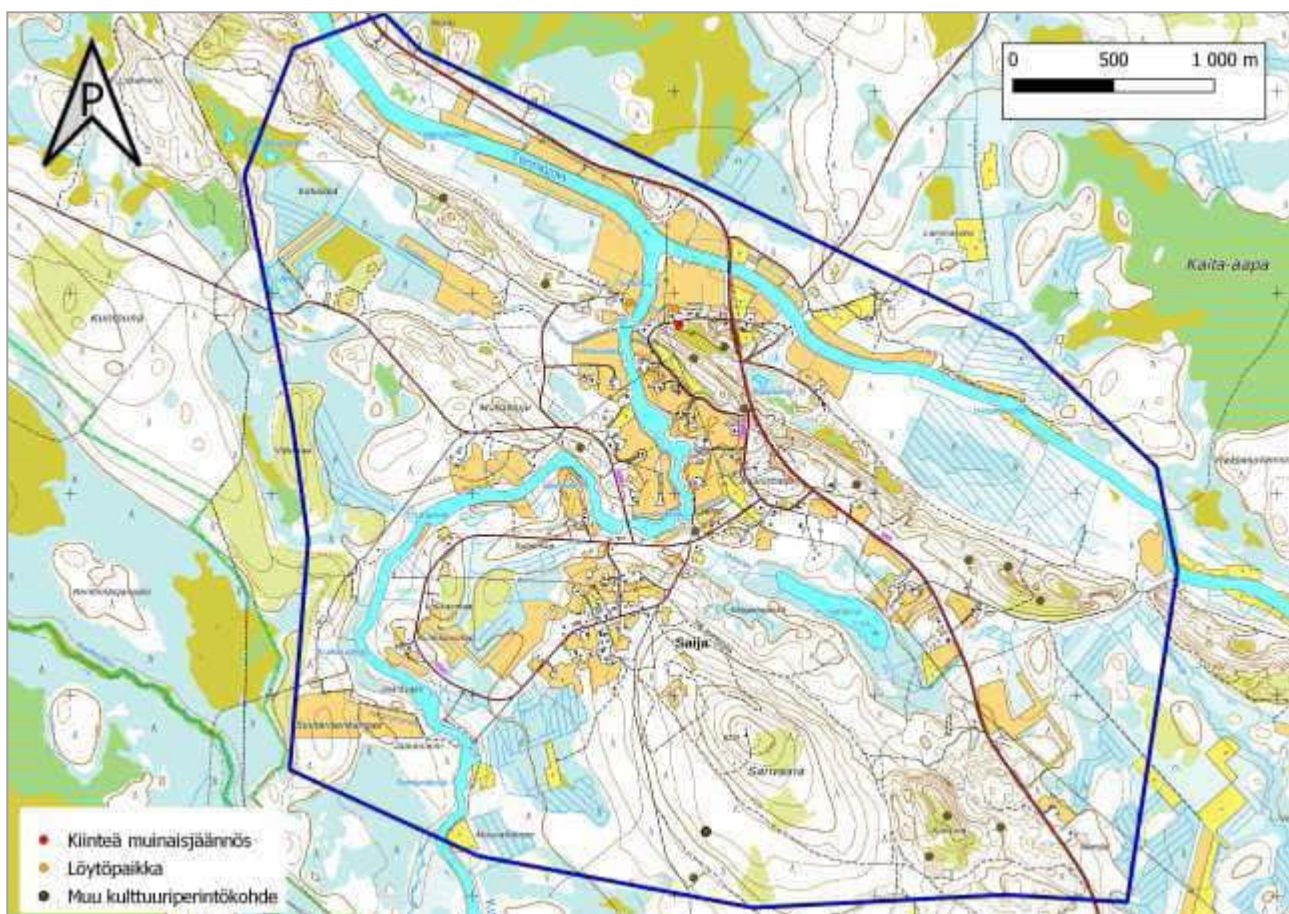
Esihistorian osalta inventointialue on potentiaalista johtuen sen sijainnista jokivarressa. Inventointiaikana peltoalueet olivat kuitenkin kiinni, joten niiden pintapoiminta ei ollut mahdollista, eikä potentiaalisten rantavyöhykkeiden läpikäymiseen jäänyt aikaa kuin aivan kursorisesti. Tältä osin aluetta tulee edelleen pitää käytännössä inventoimattomana.

Myös varhaisimman historiallisesti tunnetun, I. 1600-luvun, asutuksen kannalta Saijan alueella on potentiaalia mahdollisesti tähänkin asutusvaiheeseen olisi mahdollista päästä kiinni keskittämällä huomio tunnettujen 1600-luvun talojen tontteihin. Tähänkään ei ollut käsillä olevan inventoinnin puitteissa aikaa, joten myös näiltä osin aluetta tulee vielä pitää käytännössä inventoimattomana.

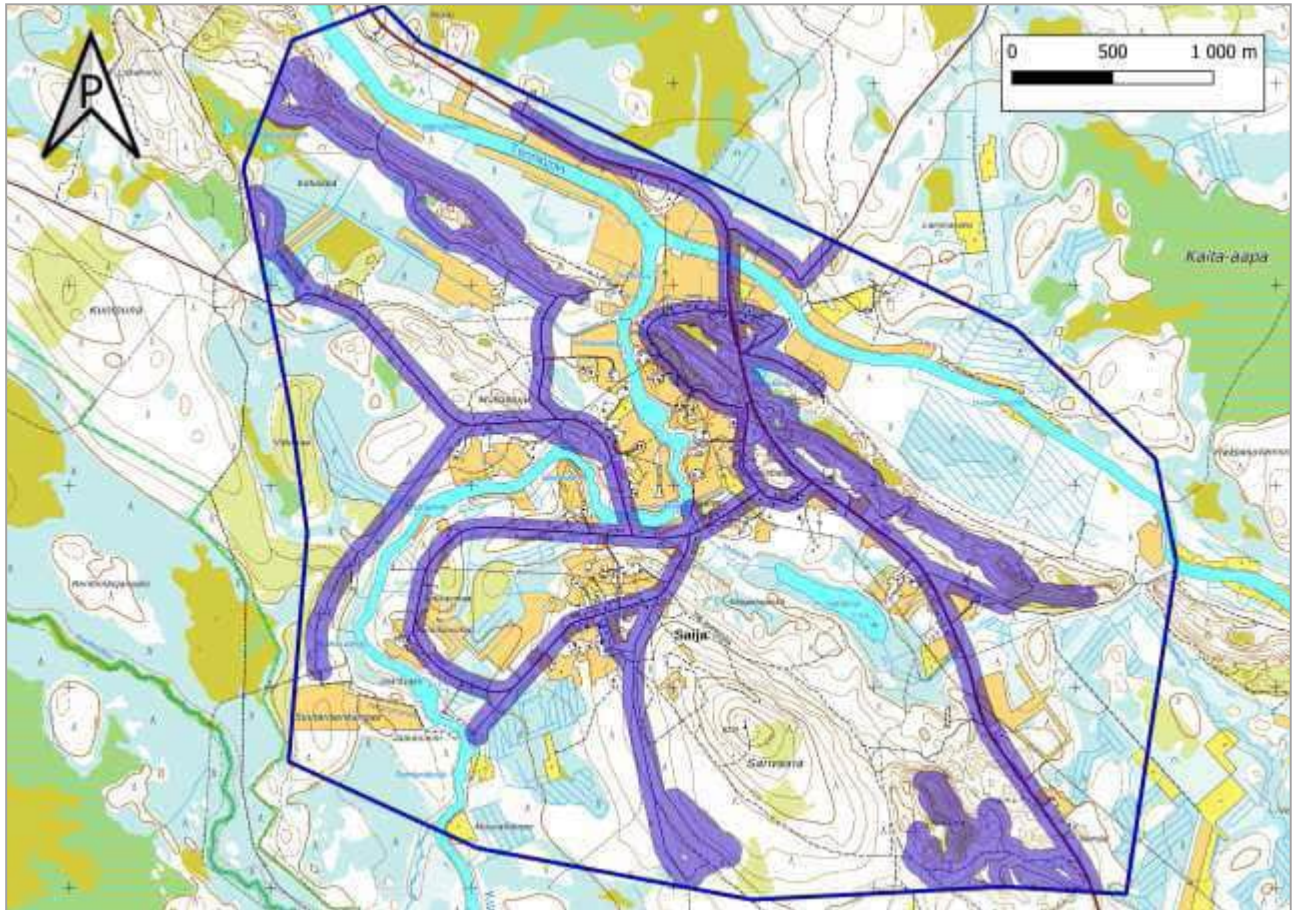
Inventoinnin jälkeen alueelta tunnetaan 1 kiinteä muinaisjäänös, 2 kivikautista löytöpaikkaa, sekä 16 muuta arkeologista kulttuuriperintökohdetta (Kartta 3). Inventoitu alue on esitetty Kartassa 4.

Kartta 2. Inventointialueelta tunnetut kohteet ennen inventointia. Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kartta 3. Tilanne inventoinnin jälkeen. Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kartta 4. Inventoitu alue. Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

VIITTEET

Heinänen, H. 1993. Sallan historia. Sallan kunta ja seurakunta. Salla.

Johansson, P. & Lauri, L. 2015. Sallan geologia sekä geologiset retkeilykohteet. Raportti 16/2015). Geologian tutkimuskeskus. Rovaniemi.

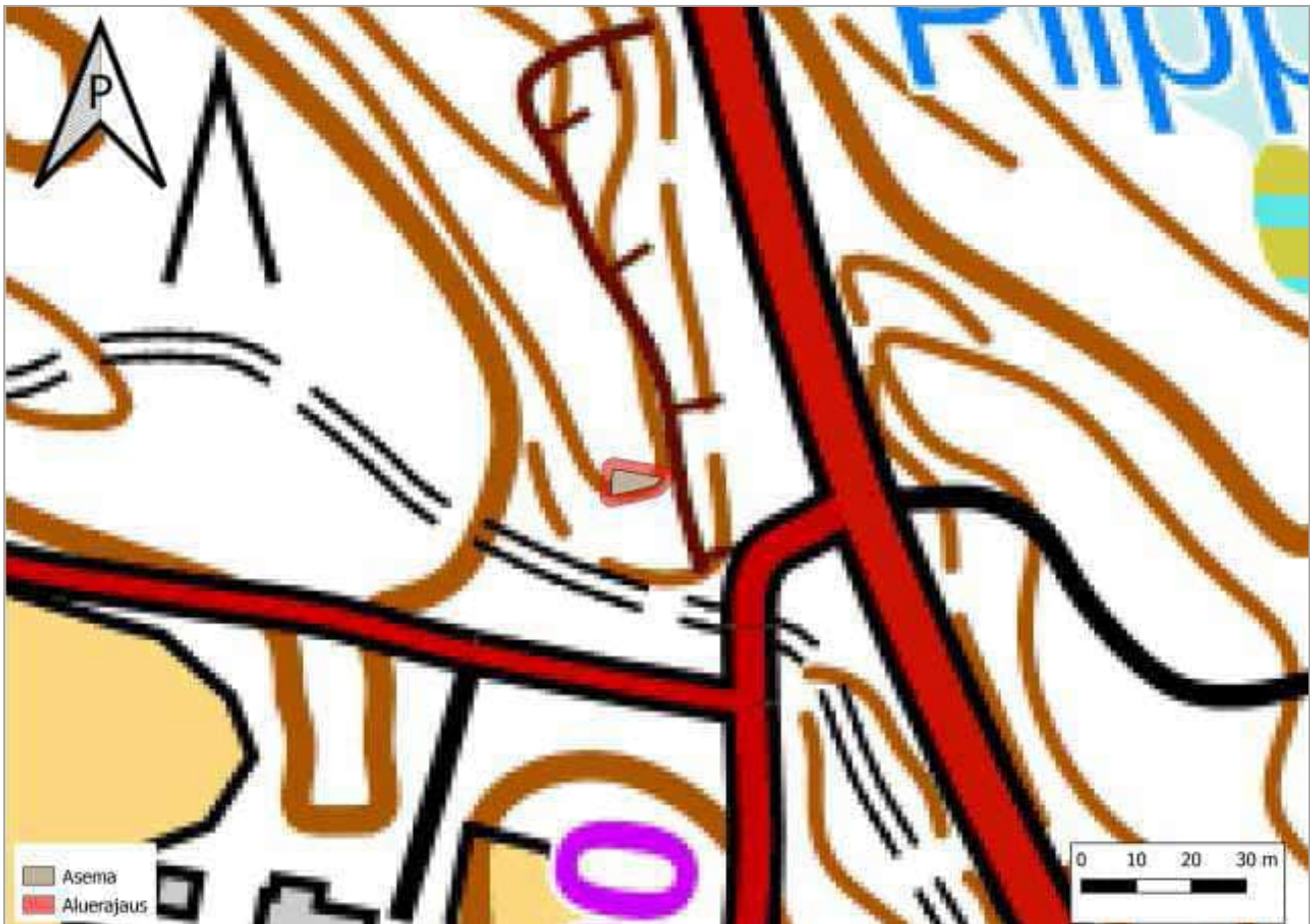
Rovaniemellä 28. heinäkuuta.2023

Jari-Matti Kuusela
Arkeologi, FT, dos.

Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Puolustusrakennukset, taistelukaivannot, tulipesäkkeet
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7443422 579351 Z 184
Karttaliite	5
Kuvat	1
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	–

Kuvaus

Kolsanharjun eteläpuolella moottorikelkkauran pohjoispuolella hiekkaisella harjanteella, sijaitsee yksittäinen suurrehko tuliasema. Aseman muoto pitkulaisen kulmikas, jolla pituutta on n. 8,7 m ja leveyttä leveimmillään noin 3,8 m. Syvyys on 1–1,5 m luokkaa.

Kartta 5. Kohde 1000047881 (Kolsanharju 1). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kuva 1. Asema kuvattu pohjoiseen. ARK_20230606_0001

KOLSANHARJU 2

Mj-tunnus 1000047882

Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Puolustuvarustukset, taistelukaivannot, tulipesäkkeet
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7443672 I 579100 Z 188
Karttaliite	6
Kuvat	2-4
Löydöt	-
Aiemmat tutkimukset	-

Kuvaus

Kolsanharjun harjanteella kulkee pitkä jono poteroita noin 500 m matkalla. Lisäksi harjun joenpuoleista alarinnettä on pengerretty jyräksi panssariesteeksi noin 200 m matkalta. Kyseessä on osa Kolsanharjun pääpuolustuslinjaa (paikallisen informantin tiedonanto). Kyseessä lienee Salpalinjaan kuuluneita linnoitteita.

Kohteeseen kuuluu 65 poteroa sekä em. panssariestepenger.

Kartta 6. Kohde 1000047882 (Kolsanharju 2). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kuva 2. Potoita Kolsanharjun laella (kohteen länsipäätty), kuvattu kaakkoon. ARK_20230606_0002

Kuva 3. Kolsanharju (kohteen itäpäätty) kuvattu länteen. ARK_20230606_0003

Kuva 4. Panssariestepengerryksen itäpäätty, kuvattu luoteeseen. ARK_20230606_0004

Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Puolustusrakennukset, taistelukaivannot, tulipesäkkeet
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7443731 579252 Z 177-184
Karttaliite	7
Kuvat	5-8
Löydöt	-
Aiemmat tutkimukset	-

Kuvaus

Kolsanharjun pohjoispuolella, suolampareen ja asutuksen välissä, on luode-kaakkoissuuntaisessa linjassa 6 korsua, 5 poteroa, 2 tuliasemaa sekä 1 taisteluhauta. Kohde kuulune Kolsanharjun pääpuolustusaseman kanssa samaan kokonaisuuteen. Korsut ovat romahtaneita, ja ilmenevät verrattain syvinä, jyrkkäseinäisiä pyöreinä tai pitkulaisina kuoppina. Toiseksi eteläisimmässä suuressa pitkulaisessa korsussa, joka näyttäytyi maastossa kahtena peräkkäisenä kuoppana, havaittiin hirsirakenteiden jäännöksiä sekä kamiinan hormi suuremmissa kuopassa. Tämä korsu voi olla vielä osittain romahtamaton ja siten potentiaalisesti vaarallinen. Kulkua sen päällä tulee välttää.

Kartta 7. Kohde 1000047883 (Kolsanharju 3). Taustakartan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kuva 5. Kaksi pohjoisinta poteroa kuvattuna pohjoiseen. ARK_20230606_0005

Kuva 6. Pohjoisin korsi kuvattuna etelään. ARK_20230606_0006

Kuva 7. Toiseksi eteläisin korsu kuvattuna itään. ARK_20230606_0007

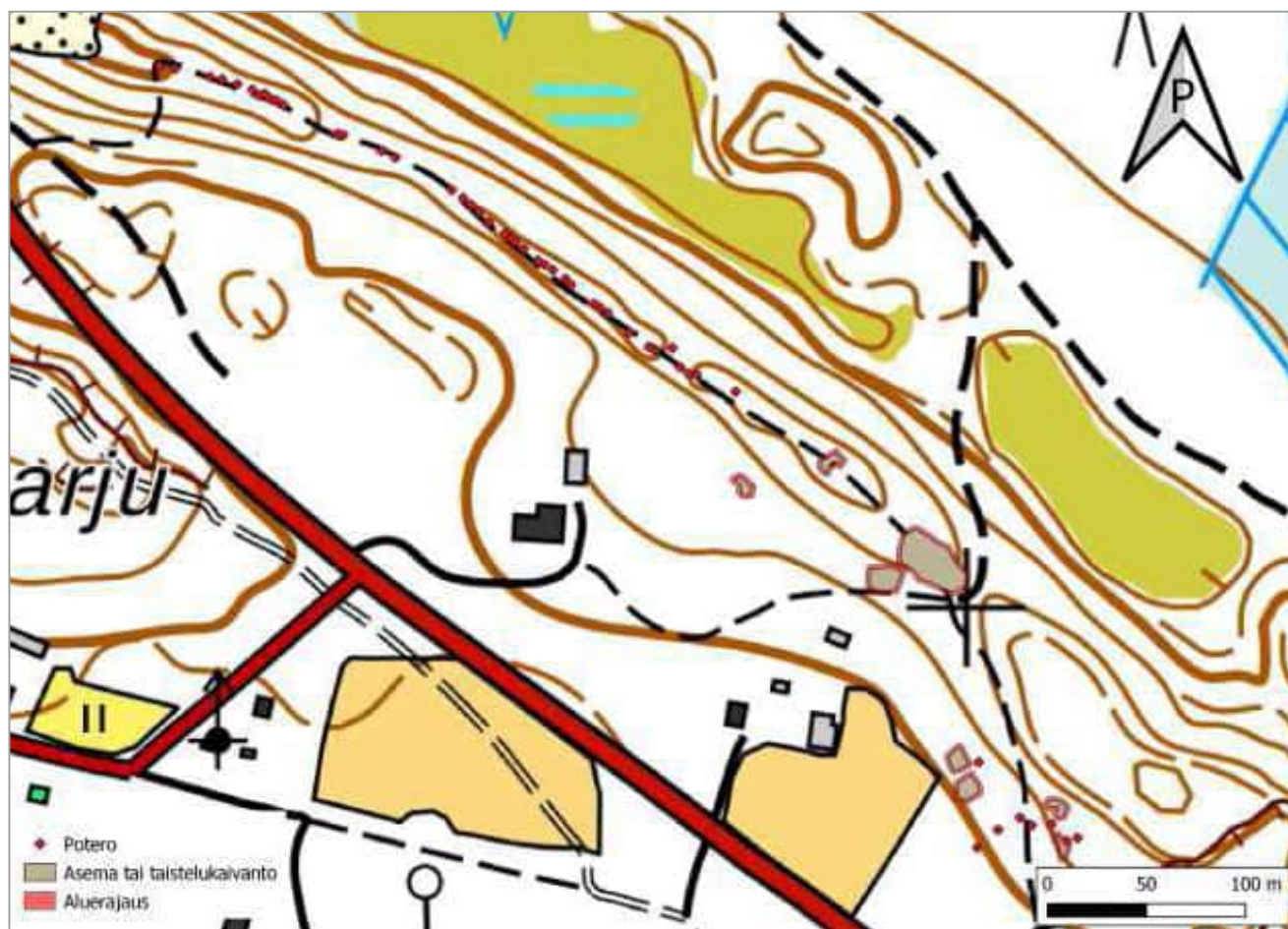

Kuva 8. Eteläisin korsu kuvattu koilliseen. ARK_20230606_0008

Laji	Muu kulttuuriperintökohte
Tyyppi	Puolustuvarustukset, taistelukaivannot, tulipesäkkeet
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7443045 I 579908 Z 184–199
Karttaliite	8
Kuvat	9–13
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	–

Kuvaus

Kohde on osa Kolsanharjun pääpuolustuslinjaa ja jatketta kohteelle Kolsanharju 3. Harjun länsipäässä oleva sora-kuoppa on voinut tuhota osan poteroista. Linja muodostuu pääasiassa rivissä olevista pienehköistä poteroista. Osassa poteroista on näkyvissä vielä puurakenteiden jäännöksiä. Idempänä on joitakin suurempia asemia ja taistelukaivantoja. Kohteeseen kuuluu 48 poteroa ja 8 suurempaa asemaa tai taistelukaivantoa harjun suuntaisesti 615 m matkalla.

Kartta 8. Kohde 1000047884 (Kolsanharju 4). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kuva 9. Poteroita kohteen länsipäädystä kuvattuna itään. ARK_20230606_0009

Kuva 10. Asema ja taisteluhauta kuvattuna pohjoiseen. ARK_20230606_0010

Kuva 11. Asema ja taisteluhauta kuvattuna pohjoiseen. RK_20230606_0011

Kuva 12. Suuri linnoitekokonaisuus harjun laella kuvattuna pohjoiseen. ARK_20230606_0012

Kuva 13. Suuri asema kuvattuna pohjoiseen. ARK_20230606_0013

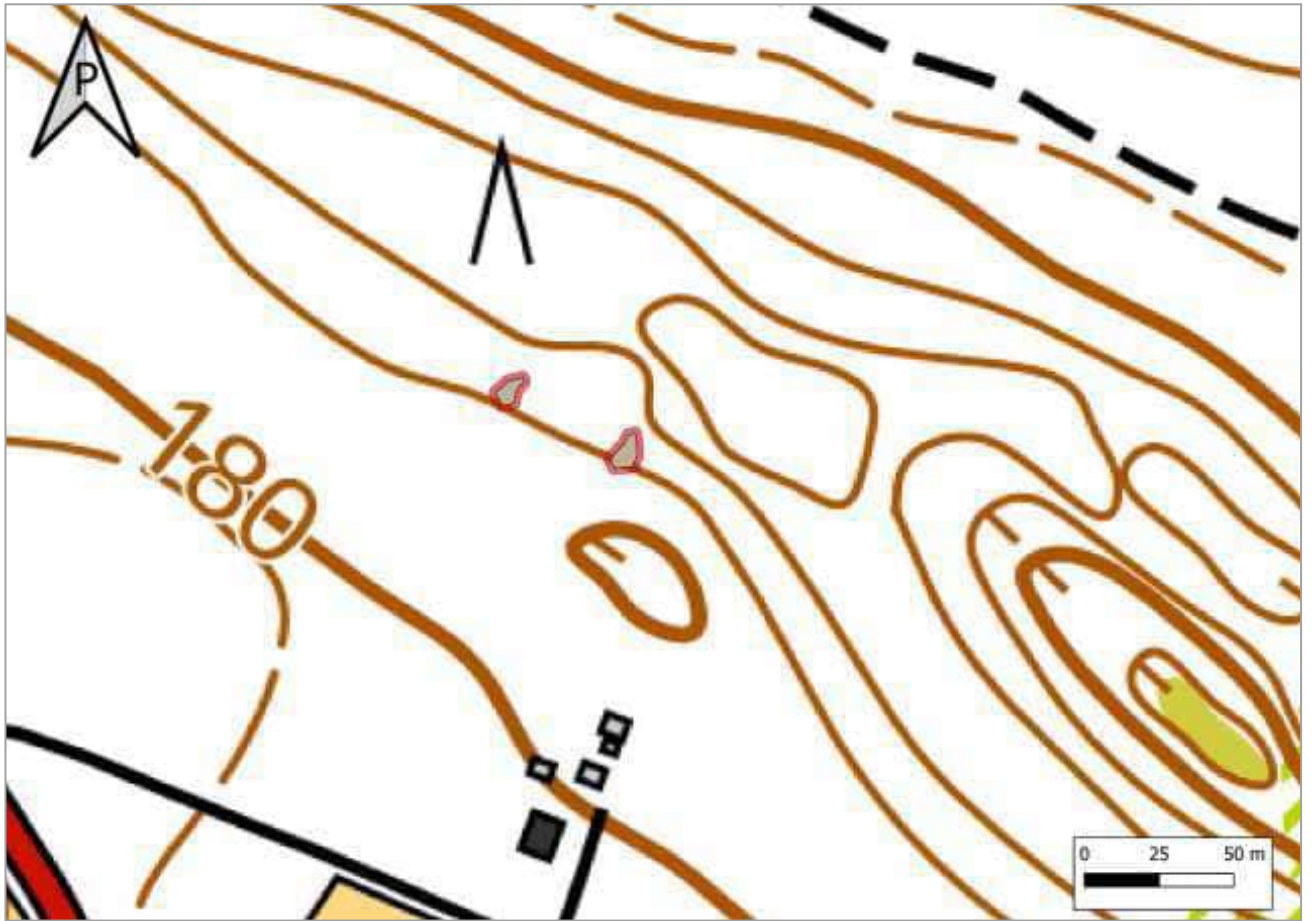
KOLSANHARJU 5

Mj-tunnus 1000047885

Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Puolustuvarustukset, taistelukaivannot
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7442670 I 580465 Z 188
Karttaliite	9
Kuvat	14
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	–

Kuvaus

Paikalla on kaksi asemaa tai pientä taisteluhautaa. Kuulunevat osana Kolsanharjun pääpuolustuslinjaa. Ne sijaitsevat hiukan harjun alarinteessä eivätkä harjun päällä.

Kartta 9. Kohde 1000047885 (Kolsanharju 5). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

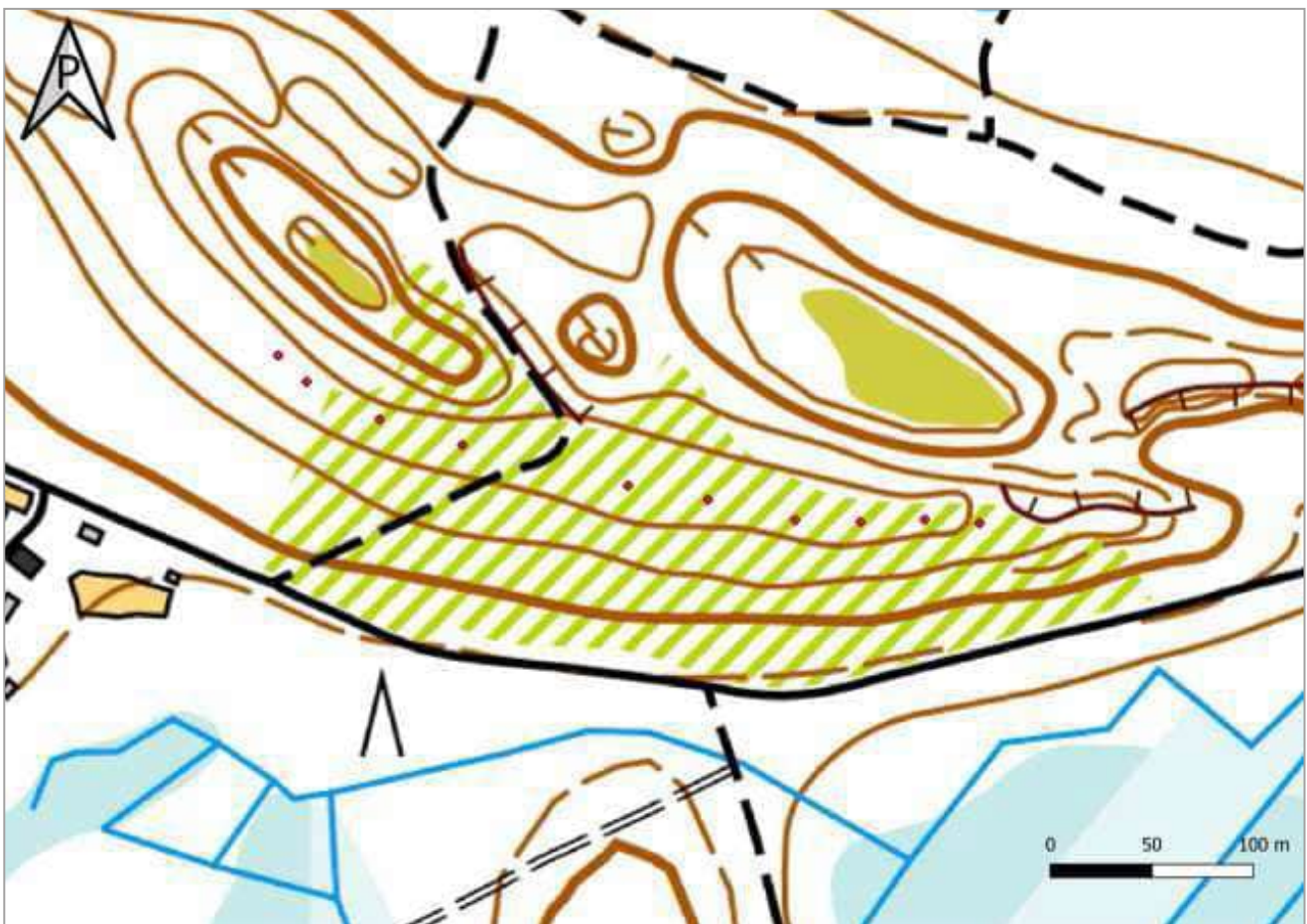

Kuva 14. Itäisempi asema kuvattuna lounaaseen. ARK_20232906_0016

Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Puolustusvarustukset, tulipesäkkeet
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7442470 580821 Z 190-195
Karttaliite	10
Kuvat	-
Löydöt	-
Aiemmat tutkimukset	-

Kuvaus

Kolsanharjun pääpuolustuslinjan itäinen pääty. Inventointi ei ulottunut Harjunojan itäpuoliselle harjanteelle, joten ei ole tiedossa jatkuuko pääpuolustuslinja vielä pidemmälle itään. Kohde koostuu kymmenestä pienehköstä poterosta, jotka asettuvat itä-länsi-suuntaiseen linjaan.

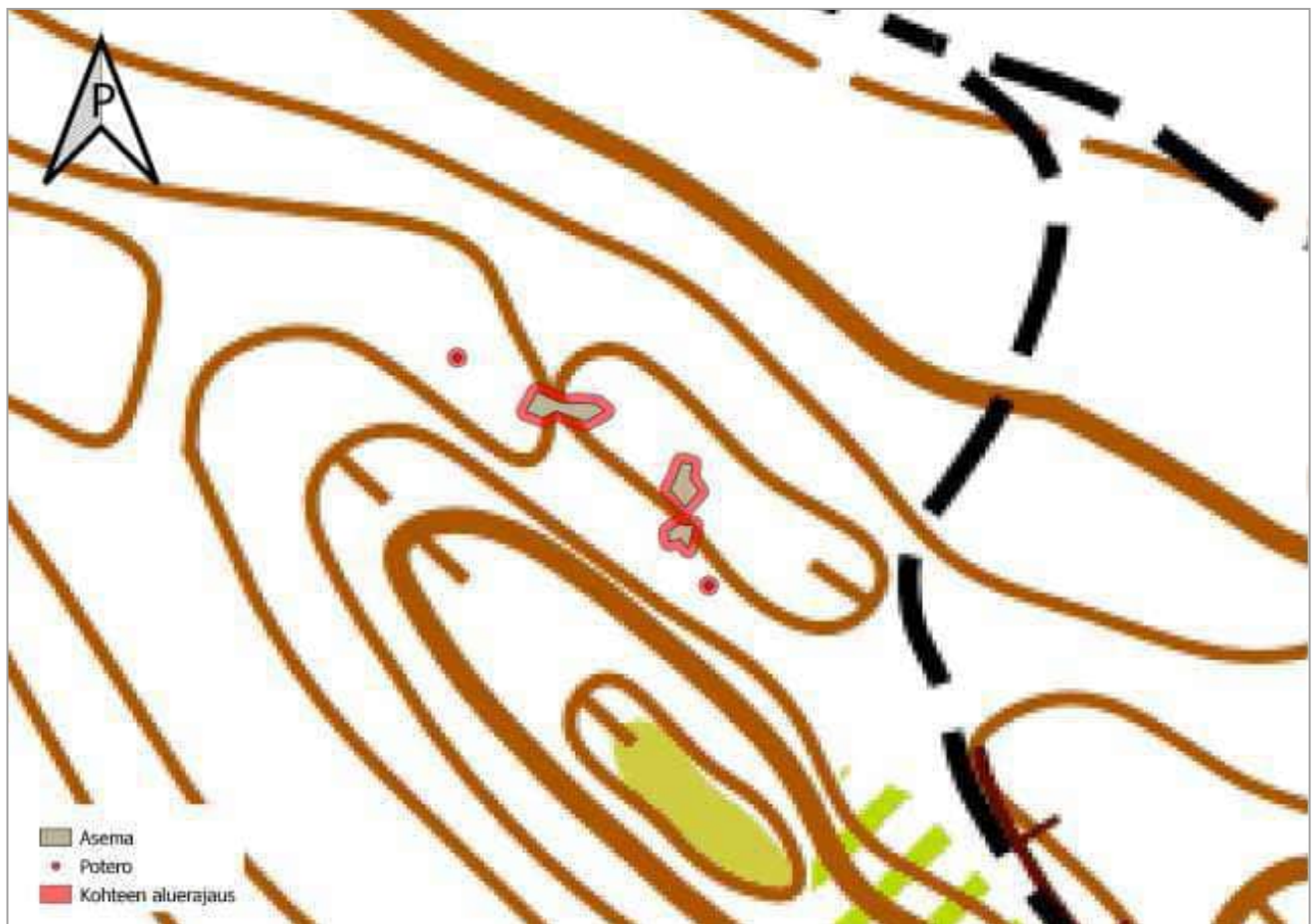

Kartta 10. Kohde 1000047886 (Kolsanharju 6). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Puolustuvastukset, tulipesäkkeet
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7442638 I 580663 Z 185–190
Karttaliite	11
Kuvat	15
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	–

Kuvaus

Kolsanharjun pohjoisrinteessä, pienen soistuman takana jyrkkäseinämäisen rinteän suojassa, on kaksi epäsuoran tulen asemaa ja kaksi poteroa. Poterot ovat asemien muodostaman linjan päädyissä. Asemat kuulunevat Kolsanharjun pääpuolustuslinjaan.

Kartta 11. Kohde 1000047887 (Kolsanharju 7). Taustakartan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kuva 15. Pohjoisempi tuliasema kuvattuna kaakkoon. ARK_20232906_0017

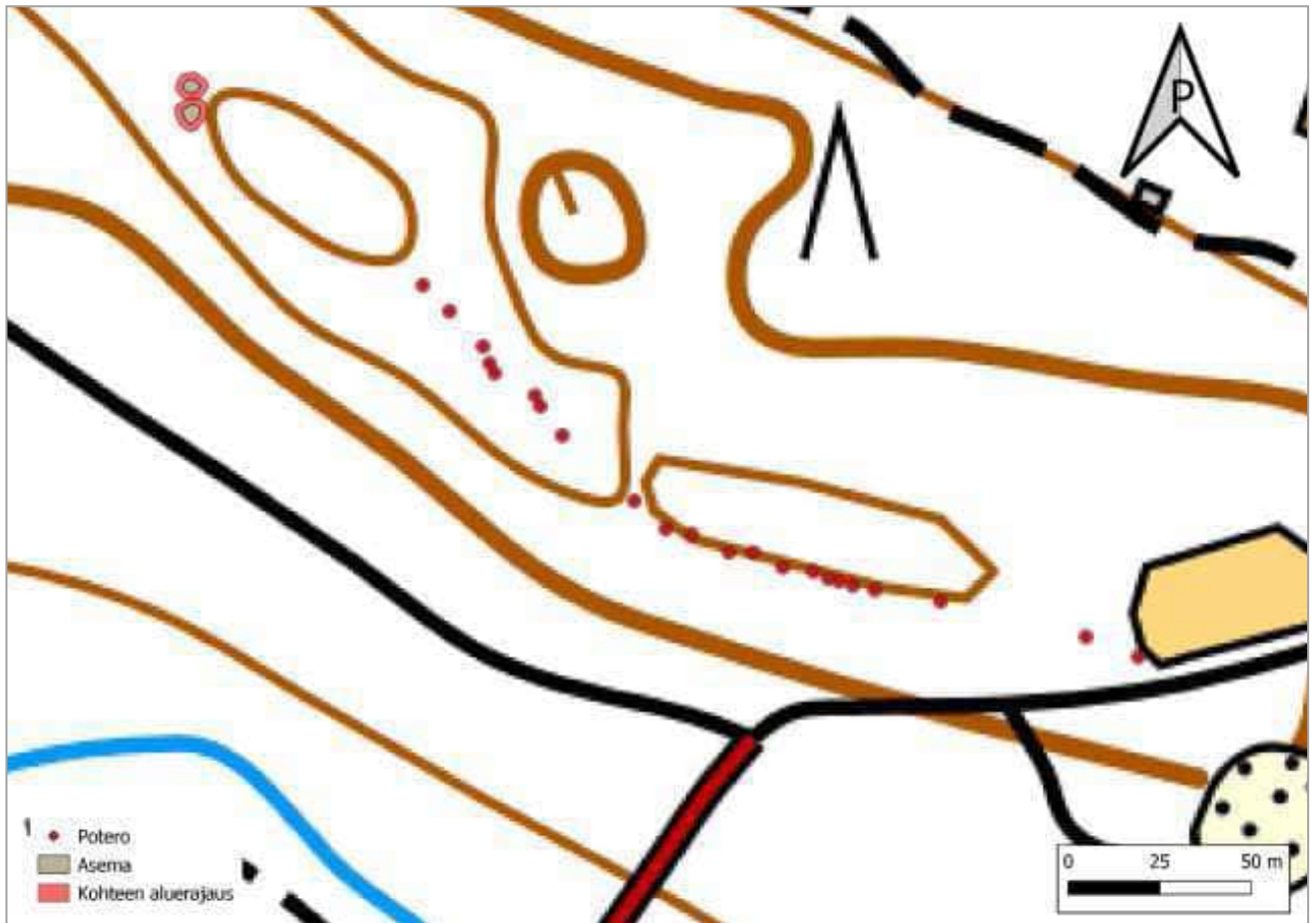
KOLSANHARJU 8

Mj-tunnus 1000047888

Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Puolustuvastukset, tulipesäkkeet
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7444042 I 578362 Z 185–188
Karttaliite	12
Kuvat	–
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	–

Kuvaus

Kolsanharjun pääpuolustusaseman Kuolajoen länsipuolen osa, joka käsittää 22 poteroa ja kaksi hiukan suurempaa asemaa harjanteella rivissä. Lukuun ottamatta kohdetta Kolsanharju 9, harjanteella ei ole enempää linnoitteita joen länsipuolella. On mahdollista, että linjan rakennus on jäänyt kesken, mutta voi myös olla, ettei vihollisen odotettu etenevän lännempänä, jossa maasto muuttuu hyvin soiseksi.

Kartta 12. Kohde 1000047888 (Kolsanharju 8). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

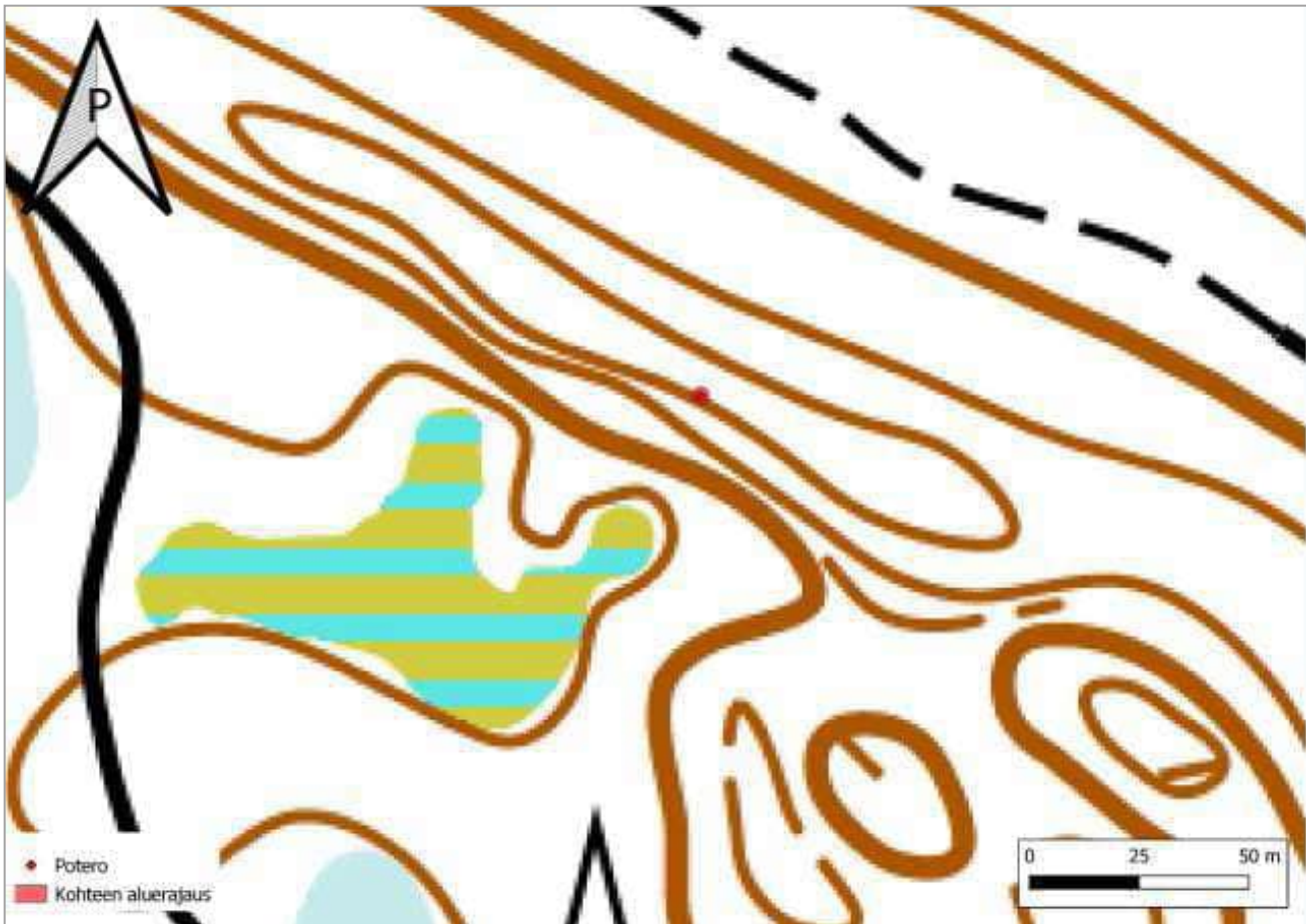
KOLSANHARJU 9

Mj-tunnus 1000047889

Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Puolustuvastukset, tulipesäkkeet
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7444469 I 577853 Z 191
Karttaliite	13
Kuvat	–
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	

Kuvaus

Kolsanharjun laella noin 1 km Kuolajoesta ja 530 m kohteesta Kolsanharju 8 luoteeseen sijaitsee yksittäinen potero. Kyseessä voi olla pääpuolustuslinjan länsipään sivustavarmistus..

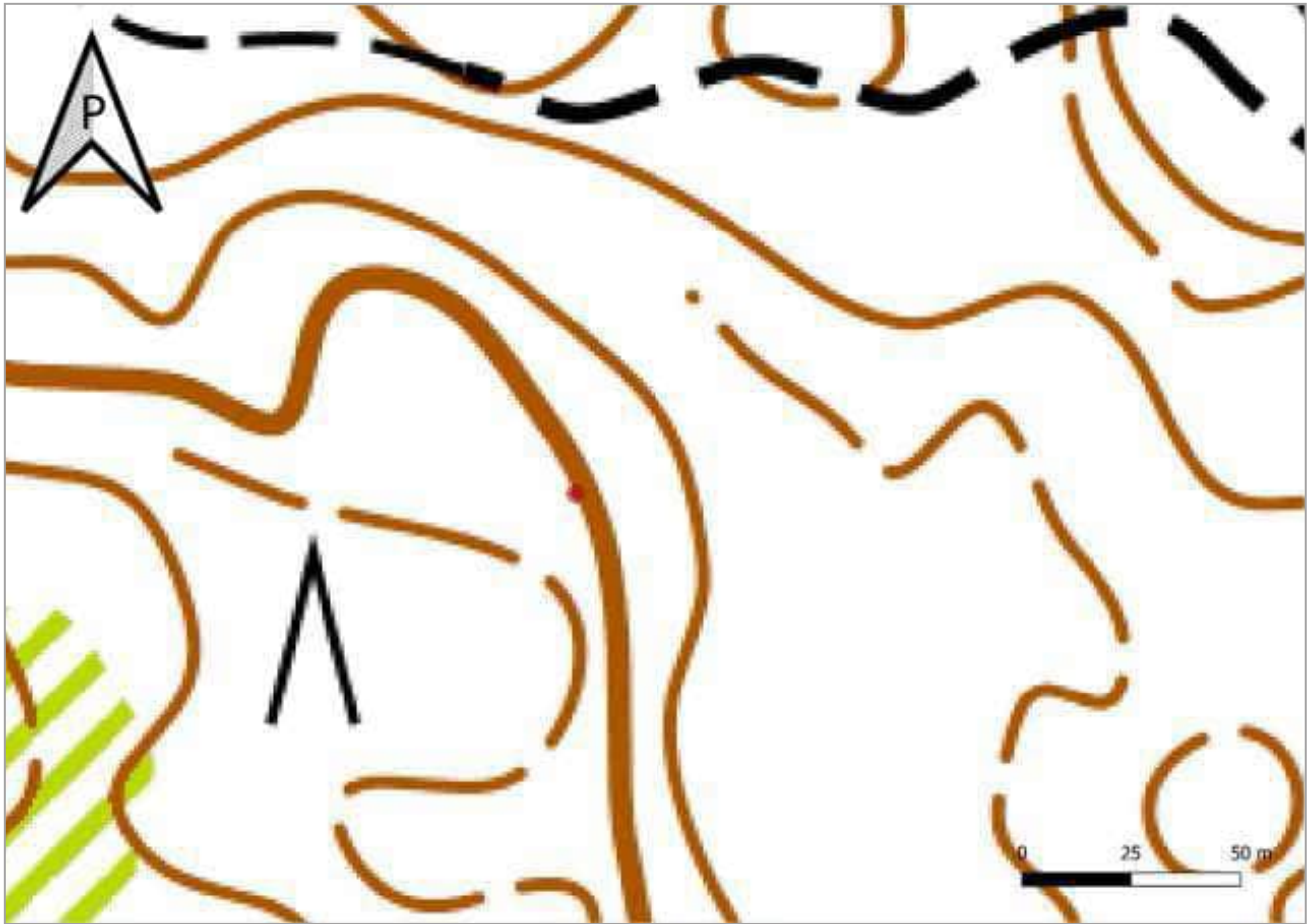
Kartta 13. Kohde 1000047889 (Kolsanharju 9). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

KUKKURA 2 **Mj-tunnus 1000047890**

Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Puolustuvastukset, tulipesäkkeet
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7441342 580624 Z 199
Karttaliite	14
Kuvat	16
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	–

Kuvaus

Kukkura-nimisen harjanteen itäpuolella sen alarinteessä on yksittäinen matalahko potero tai tuliasema, jonka torjuntasuunta on koilliseen. Yksittäisenä taistelukaivantona se voi liittyä alueella tiettävästi tapahtuneeseen talvisodan aikaiseen taisteluun. Toisaalta se voi olla myös lännessä Kukkuran laella sijaitsevan linnoitetun puolustusaseman eteen työnnetty vartioasema.

Kartta 14. Kohde 1000047890 (Kukkura 2). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kuva 16. Tuliasema kuvattu koilliseen. RK_20230706_0001

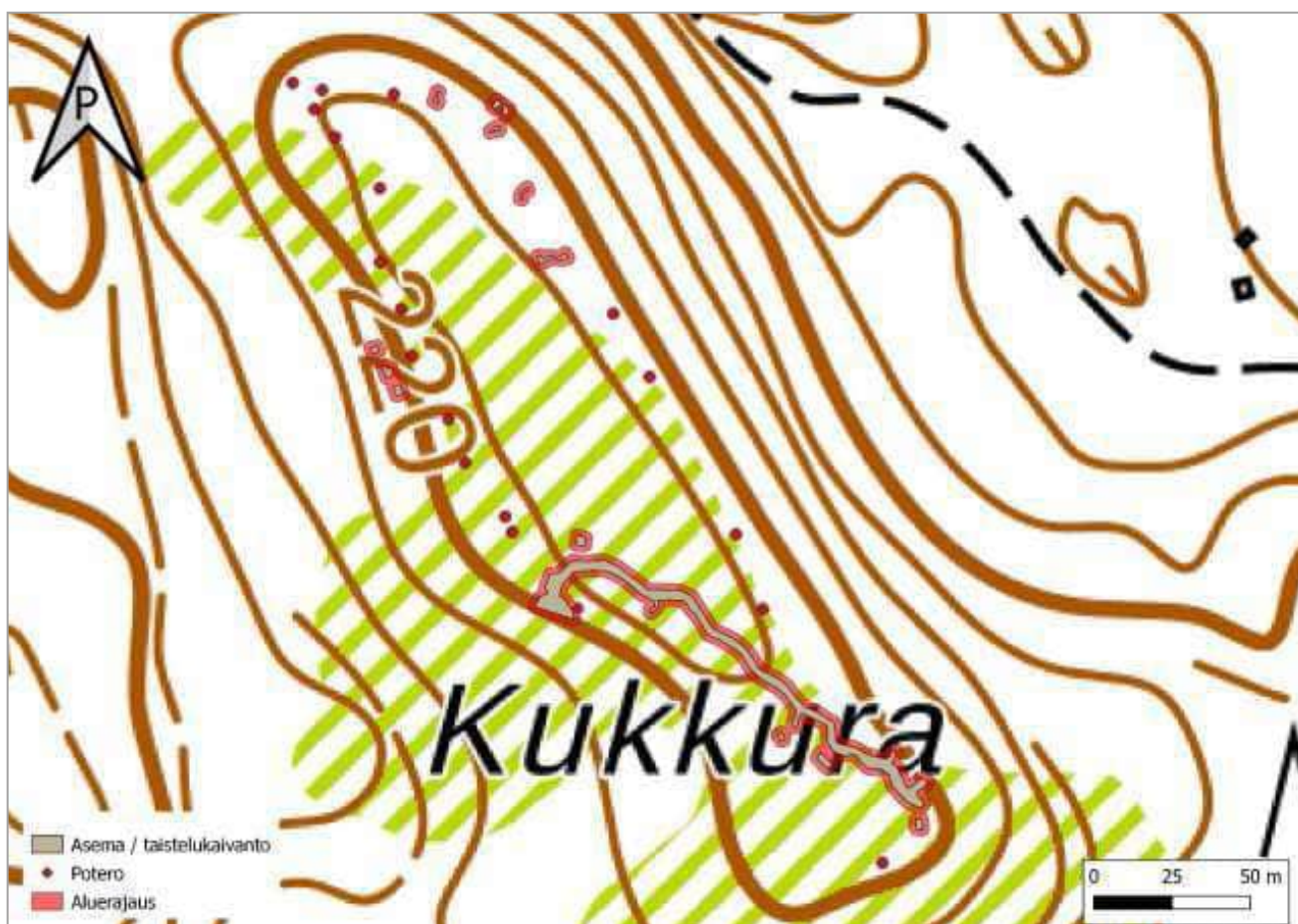
Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Puolustusvarustukset, taistelukaivannot, tulipesäkkeet
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7441399 580358 Z 223–224
Karttaliite	15
Kuvat	17–18
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	–

Kuvaus

Kohde sijaitsee Kukkura-nimisen harjanteen huipulla. Käytännössä koko harjanne on linnoitettu. Harjanteen eteläpuolta dominoi noin 160 m pitkä mutkitteleva juoksuhauda, josta lähtee yhdysautoja pienempiin asemiin. Juoksuhaudan länsipääty päättyy kolmionmuotoiseen, harjanteen seinämään kaivettuun, tasattuun 13,5 m leveään tulasemaan. Kyseessä voi olla tykkiasema. Hauda on ollut osittain katettu. Haudan länsipäädystä, lähellä kolmionmuotoista tulasemaa, havaittiin maasta pilkistävä kamiinan hormi. Haudaan liittyy näin ollen mahdollisesti korsuja tai suoja, jotka voivat olla osittain vielä romahtamattomia.

Juoksuhaudan pohjoispuolella, harjanteen reunaman muotoja seuraillen, on poteroita ja muutama isompi tulasema.

Informantin mukaan nämä asemat olisivat saksalaisten jatkosodan aikana tekemiä linnoitteita.

Kartta 15. Kohde 1000047891 (Kukkura 3). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kuva 17. Juoksuhaudan länsipään tuliasema kuvattuna pohjoiseen. ARK_20230706_0002

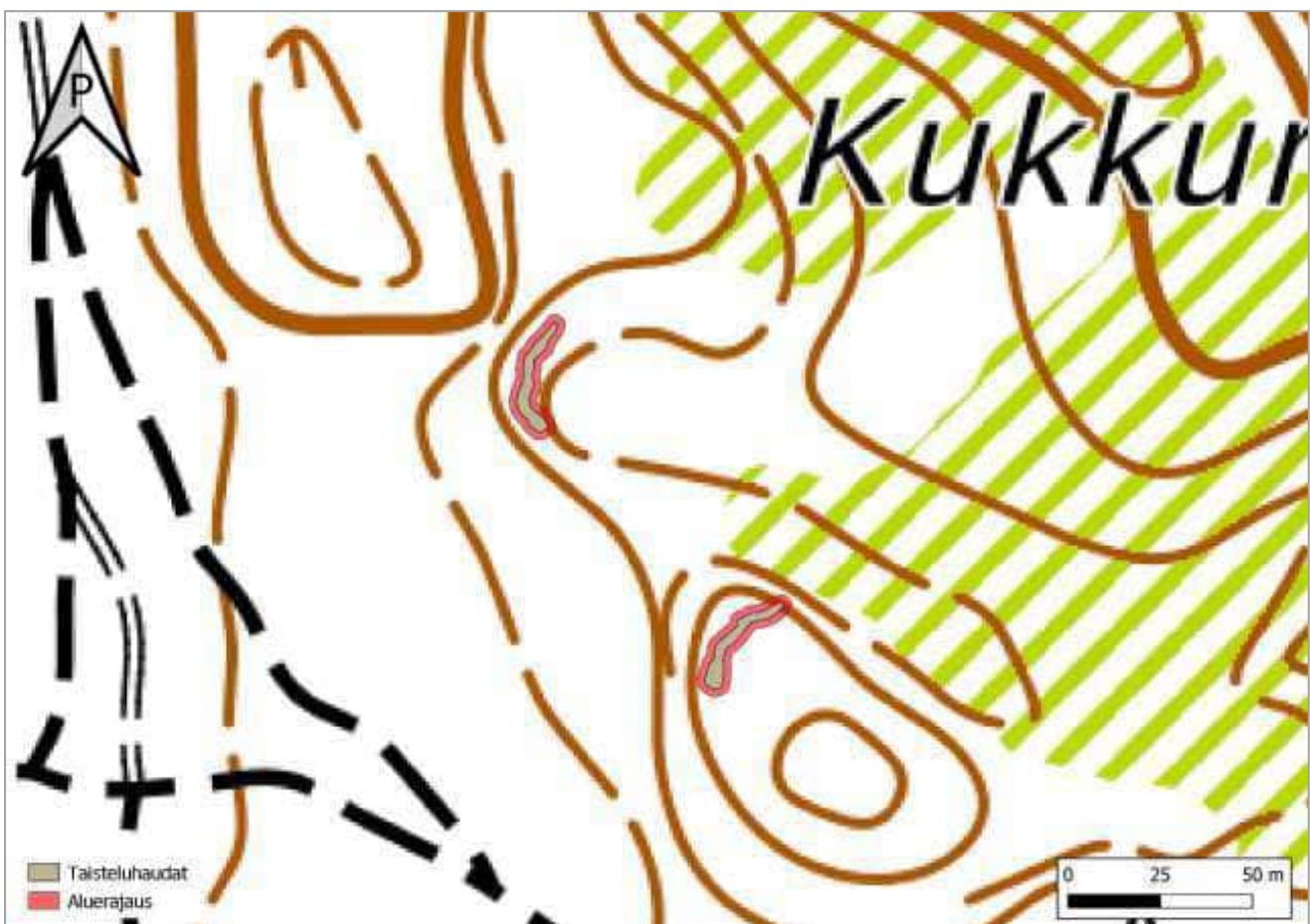

Kuva 18. Juoksuhaudaa harjanteen laella kuvattuna luoteeseen. ARK_20230706_0004

Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Puolustuvastukset, taistelukaivannot
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7441198 I 580269 Z 208–209 (eteläisempi hauta)
Karttaliite	16
Kuvat	19–20
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	–

Kuvaus

Kukkura-nimisen harjanteen lounaispuolella harjanteen alarinteessä on kaksi taisteluhautaa noin 75 m etäisyydellä toisistaan. Ne kuulunevat samaan linnoitekokonaisuuteen kuin Kukkura 3. Jos näin on, myös nämä taisteluhaudat ovat saksalaisten jatkosodan aikana rakentamia.

Kartta 16. Kohde 1000047892 (Kukkura 4). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kuva 19. Eteläisempi taisteluhauta kuvattuna pohjoiseen. ARK_20230806_0001

Kuva 20. Pohjoisempi taisteluhauta kuvattuna etelään. ARK_20230806_0002

Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Asuinpaikat
Ajoitus	Talonsuunnitelmät
Koordinaatit	P 7442815 I 579106 Z 175 (pohjoisempi raunio)
Karttaliite	17
Kuvat	21
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	–

Kuvaus

Lammaskosken eteläpuolella on kaksi talonrauniota, joista jäljellä on lähinnä kiviperustat. Eteläisempään raunioon kuuluu myös vielä näkyvässä oleva kellari. Pohjoisempi raunio on informantin mukaan Osuuskunta Sallan kauppa. Talon rakensi Eino Ylitalo 1900-luvun alussa. Talon omistaja vuokrasi sen myöhemmin osuuskunnalle. Kauppa poltettiin talvisodan alussa, eikä sitä rakennettu uudelleen. Paikan nimi on edelleen Kaupanranta. Eteläisemmästä talonrauniosta ei ole tarkempia tietoja, mutta se lienee myös talvisodan alussa poltettu ja sittemmin rakentamatta jäänyt talo.

Kartta 17. Kohde 1000047893 (Myllyoja). Karttapoljan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

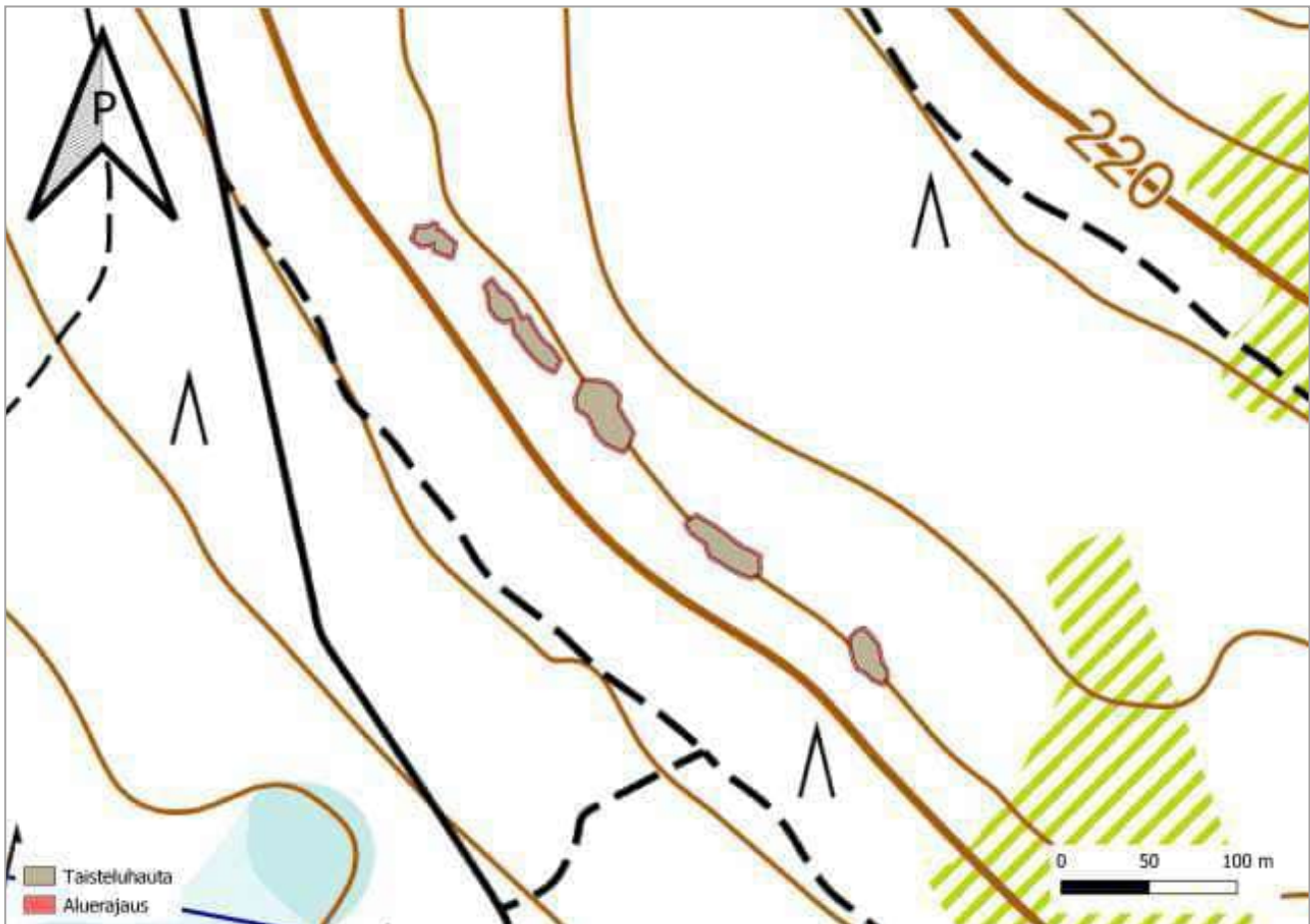
Kuva 21. Osuuskunnan kaupan raunio kuvattuna koilliseen. ARK_20230706_0005

SAIJA		Mj-tunnus	1000018009
Laji		Muu kulttuuriperintökohde	
Tyyppi		Puolustusvarustukset, taistelukaivannot	
Ajoitus		Moderni, 2. maailmansota	
Koordinaatit		P 7441311 579135 Z 201–207	
Karttaliite		18	
Kuvat		22–23	
Löydöt		–	
Aiemmat tutkimukset		John Lagerstedt 2010, inventointi Jari-Matti Kuusela 2021, tarkastus	
Kuvaus			
<p>Kohteessa on toisen maailmansodan aikaisia linnoitteita. Se sijaitsee Sarivaaran lounaisrinteellä. Kohteessa on vaaran rinteeseen tehtyjä perättäisiä kaivantoja, jotka ovat keskimäärin 1,5 x 3 m kokoisia ja metrin syvyisiä. Aluetta on saatettu linnoittaa jo talvisodan aikana. Väli rauhan aikana 1940 alueelle suunniteltiin varustuksia, jotka ovat osa Salpalinjan puolustusketjua.</p> <p>Kohteella suoritettiin tarkastus ja maastomerkitä kahteen otteeseen kesällä ja syksyllä 2021. Vuoden 2023 inventointi on vielä kesken.</p>			

toinnissa kohteen rakenteet kartoitettiin ja kohderajausta tarkennettiin todellisuutta vastaavaksi. Kohde muodostuu viidestä Sarivaaran lounaisrinteeseen kaivetusta 30–60 m pitkistä taisteluhaudasta.

Huomiona osa kaivannoista voi liittyä myös kivenottoon. Alueen maaperässä on runsaasti hiekkakiviliusketta, ja kaivantojen lomassa on sekä selkeitä kivenottokuoppia että jokunen mahdollisesti kivenottoon liittyvä kivikasa.

Alue on metsänkäytön yhteydessä äestetty, mutta kohteen rakenteet on jätetty äestyksen ulkopuolelle ja niiden ympärille on tehty suojakantojen rinki.

Kartta 18. Kohde 1000018009 (Saija). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kuva 22. Eteläisin taisteluhauta kuvattuna kaakkoon. ARK_20232906_0001

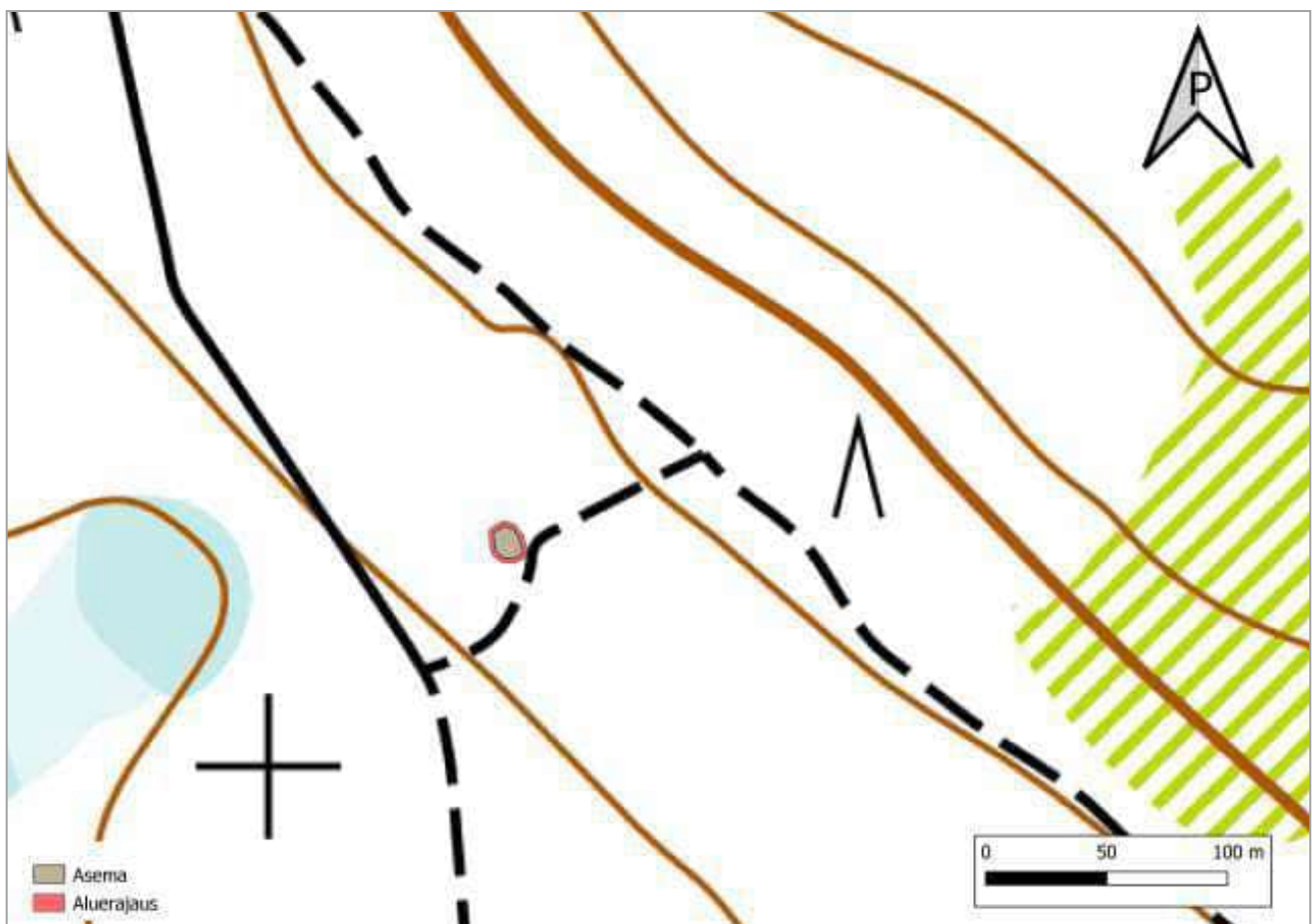

Kuva 23. Kohteen rakenteita äestysurien keskellä suojakantojen ympäröimänä. ARK_20232906_0010

Laji	Muu kulttuuriperintökohte
Tyyppi	Puolustusvarustukset, taistelukaivannot
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7441092 579099 Z 192
Karttaliite	19
Kuvat	24
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	Jari-Matti Kuusela 2021, tarkastus

Kuvaus

Sarivaaran lounaispuolella polku-uran vieressä on yksittäinen pyöreähkö 13 m halkaisijaltaan oleva asema. Se havaittiin jo vuonna 2021 alueelle tehdyn tarkastuksen aikana, jolloin se merkittiin maastoon alueelle tulevan metsänkäytön johdosta.

Kartta 19. Kohde 1000047894 (Saija 2). Karttaphojan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kuva 24. Asema kuvattuna luoteeseen. ARK-20232906_0006

AUTIOKOSKI

Mj-tunnus 1000047895

Laji	Muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi	Puolustusvarustukset, taistelukaivannot, tulipesäkkeet
Ajoitus	Moderni, 2. maailmansota
Koordinaatit	P 7443229 I 578536 Z 183–185
Karttaliite	20
Kuvat	25–26
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	–

Kuvaus

Kuolajoen pohjoispuolella, Autiokosken kohdalla joen ja maantien välissä, on linnoitekokonaisuus, joka käsittää erilaisia taistelukaivantoja, muutaman poteron sekä yhden korsun. Linnoitteiden tarkkaa ikää on vaikea arvioida, alueella on toimittu talvisodan aikana, minkä lisäksi aluetta on linnoitettu välirauhan aikana ja jatkosodan aikana saksalaisten toimesta.

Kartta 20. Kohde 1000047895 (Autiokoski). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

Kuva 25. Taistelukaivantoja kuvattu etelään. ARK_20230806_0003

Kuva 26. Korsu kuvattu koilliseen. ARK_20230806_0004

TÖRMÄLÄ 1

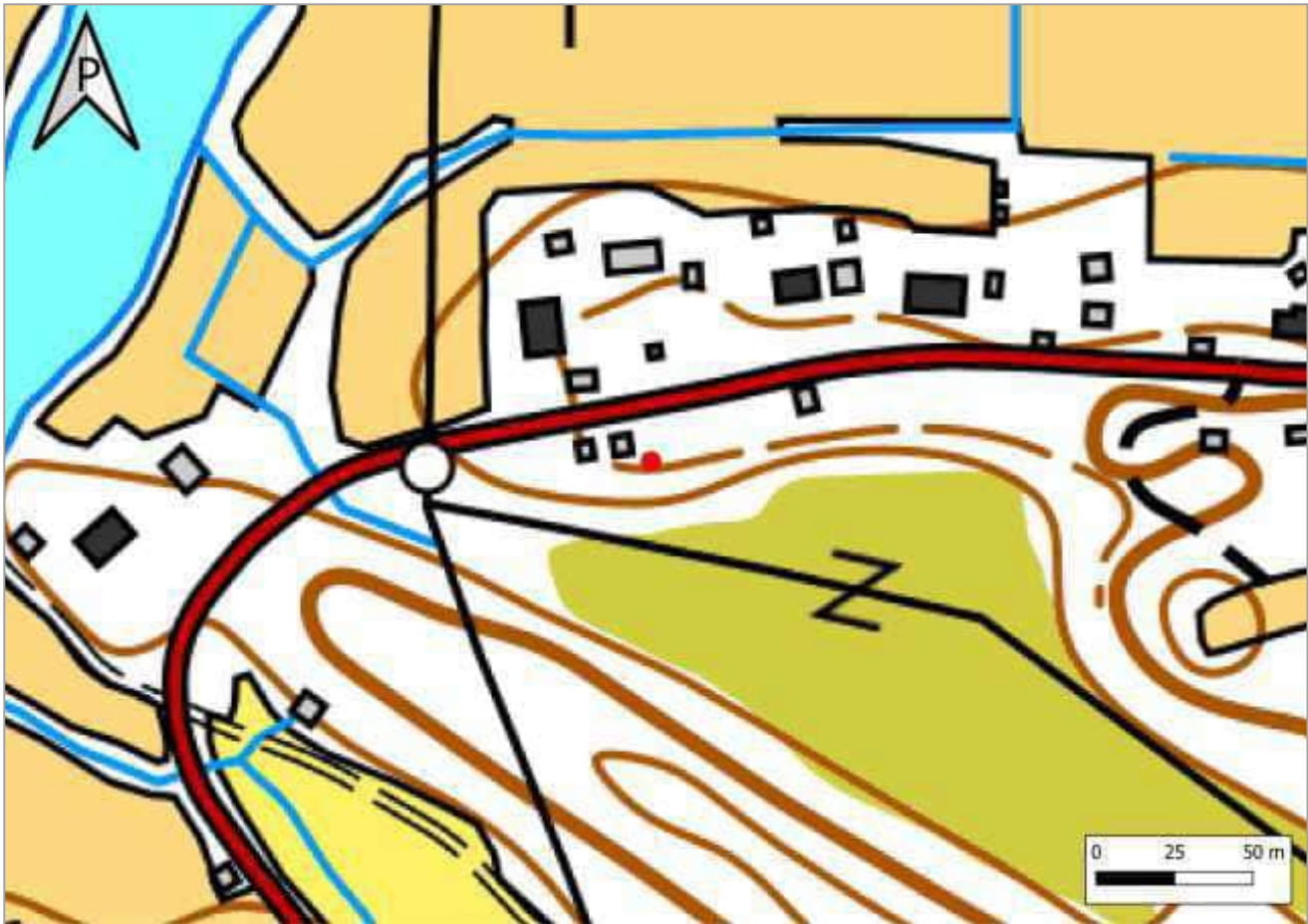
Mj-tunnus 1000015968

Laji	Kiinteä muinaisjäänös
Tyyppi	Työ- ja valmistuspaikat, pyyntikuopat
Ajoitus	Esihistoriallinen
Koordinaatit	P 7443838 I 579026 Z 177
Karttaliite	21
Kuvat	–
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	Aki Arponen 1990, inventointi

Kuvaus

Kohde sijaitsee Saijan kyläalueella. Törmälän harjanteella on tietojen mukaan ollut vielä 1960-luvulla kuusi pyyntikuoppia, mutta inventoinnissa 1990 niitä todettiin neljä. Kuopat oli tarkastuksen aikaan peitetty, eikä niitä voitu kartoittaa tarkemmin.

Vuonna 2023 muinaisjäänöspisteen tietämillä todettiin pari pyyntikuoppamaista laakeaa painannetta, jotka oli peitetty puutarhajätteellä. Alue oli pihamaata, joten sitä ei tutkittu tarkemmin.

Kartta 21. Kohde 1000015968 (Törmälä 1). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

TÖRMÄLÄ 2

Mj-tunnus 1000015969

Laji	Löytöpaikka
Tyyppi	Löytöpaikka
Ajoitus	Kivikausi
Koordinaatit	P 7443918 579006 Z 175
Karttaliite	22
Kuvat	–
Löydöt	–
Aiemmat tutkimukset	Hannu Poutiainen 1989, inventointi Aki Arponen 1990, inventointi

Kuvaus

Kohde sijaitsee Saijan kylässä, Tenniöjokeen viettävässä peltorinteessä. Paikalta on löydetty reikäkivi tai reiällinen nuijakivi KM 25476. Inventoinneissa 1989 ja 1990 paikalta ei ole todettu mitään kiinteään muinaisjäännökseen viitattavaa. Alue on rakennettua pihamaata eikä kohdetta tarkastettu vuoden 2023 inventoinnissa.

Kartta 22. Kohde 1000015969 (Törmälä 2). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

VALORANTA		Mj-tunnus	1000015971
Laji			Löytöpaikka
Tyyppi			Löytöpaikka
Ajoitus			Kivikausi
Koordinaatit			P 7443948 578786 Z 170
Karttaliite			23
Kuvat			–
Löydöt			–
Aiemmat tutkimukset			Aki Arponen 1990, inventointi
Kuvaus			
<p>Kohde sijaitsee Saijan kylässä, Valorannan tilan pelloilla. Paikalta on löydetty kahdesta kohdasta kvartsiiskoksia (KM 25882). Pelto oli inventoinnin 2023 aikaan ummessa, joten kohdetta ei tarkastettu.</p>			

Kartta 23. Kohde 1000015971 (Valoranta). Karttapohjan © Maanmittauslaitos, CC BY 4.0

ELINVOIMAA ALUEELLE XX | 20XX

**KYLÄ VUOLAIDEN JOKIEN ÄÄRELLÄ
SAIJAN MAISEMANHOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMAN PÄIVITYS**
Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

ISBN 978-952-398-XXX-X (painettu)

ISBN 978-952-398-XXX-X (PDF)

ISSN-L 2242-282X

ISSN 2242-282X (painettu)

ISSN 2242-2838 (verkkajulkaisu)

URN:ISBN:978-952-398-XXX-X

www.doria.fi/ely-keskus | www.ely-keskus.fi